

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
cluster Mens & Maatschappij**
voltijd/deeltijd/OidS

Hogeschool Rotterdam

**De kracht van
kennis.**

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
cluster Mens & Maatschappij
voltijd/deeltijd/OidS**

Hogeschool Rotterdam

CROHO nr. 35201, 35197, 35411, 35202,
35203

Hobéon Certificering

Datum

18 april 2016

Kernpanel:

Drs. R.B. van der Herberg, Dr. B. Koster, Drs. P.J. Ronner

Referent:

S. Wouda

Vakpanel:

Dr. T.T. Favier, Drs. A.A. Pormes, Drs. A.W.G. Hoevers

Studenten:

J.J.G. Greuter (kernpanel), S. van Egmond

Secretarissen:

G.C. Versluis (kernpanel), D.P.M. de Koning MSc,
Drs. G.W.M.C. Broers

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	7
3.	INLEIDING	13
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	17
5.	ALGEMEEN EINDOORDEEL	33
6.	AANBEVELINGEN GENERIEK	35
	AARDRIJKSKUNDE	37
7.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN AARDRIJKSKUNDE	39
8.	ALGEMEEN EINDOORDEEL AARDRIJKSKUNDE	51
9.	AANBEVELINGEN AARDRIJKSKUNDE	53
10.	SCORETABEL AARDRIJKSKUNDE	55
	GESCHIEDENIS	57
11.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN GESCHIEDENIS	59
12.	ALGEMEEN EINDOORDEEL GESCHIEDENIS	71
13.	AANBEVELINGEN GESCHIEDENIS	73
14.	SCORETABEL GESCHIEDENIS	75
	MAATSCHAPPIJLEER	77
15.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	79
16.	ALGEMEEN EINDOORDEEL MAATSCHAPPIJLEER	91
17.	AANBEVELINGEN MAATSCHAPPIJLEER	93
18.	SCORETABEL MAATSCHAPPIJLEER	95
	ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	97
19.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	99
20.	ALGEMEEN EINDOORDEEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	111
21.	AANBEVELINGEN ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	113
22.	SCORETABEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	115
	BIJLAGE I PROGRAMMA, WERKWIJZE EN BESLISREGELS	117
	BIJLAGE II GERAADPLEEGDE DOCUMENTEN	137
	BIJLAGE III OVERZICHT AUDITPANEL	143

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Hogeschool Rotterdam/Instituut voor Lerarenopleidingen
status instelling (bekostigd of rechtspersoon voor hoger onderwijs)	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief
NAAM OPLEIDING (zoals in croho)	1. Leraar vo 2 ^e graad Aardrijkskunde 2. Leraar vo 2 ^e graad Geschiedenis 3. Leraar vo 2 ^e graad Maatschappijleer 4. Leraar vo 2 ^e graad Algemene Economie 5. Leraar vo 2 ^e graad Bedrijfseconomie
registratienummer croho	1. 35201 2. 35197 3. 35411 4. 35202 5. 35203
domein/sector croho	Pedagogisch Hoger Onderwijs
oriëntatie opleiding	hbo
niveau opleiding	Associate degree – Bachelor
graad en titel	Bachelor of Education
aantal studiepunten	240 EC
afstudeerrichtingen	m.i.v. cohort 2015-2016: algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs
locatie	Rotterdam
varianten	Voltijd, Deeltijd, OidS (voorheen duaal)
joint programme	n.v.t.
onderwijstaal	Nederlands
datum audit / opleidingsbeoordeling	16 t/m 19 november 2015
contactpersoon opleiding	R. Elgershuizen r.c.m.elgershuizen@hr.nl

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Aardrijkskunde**, voltijd, deeltijd

bron: HO 2015

peildatum: 1 oktober

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	6	7	20	11	8	23
▪ deeltijd		2	2	2	1	1
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	50%	42,9%	35%	36,4%	75%	43,5%
▪ deeltijd		0%	50%	100%	0%	100%
uit de hoofdfase ²				2009	2010	2011
▪ voltijd				0%	7,7%	28,6%
▪ deeltijd				0%	0%	0%
rendement (percentage) ³				2008	2009	2010
▪ voltijd				33,3%	75%	23,1%
▪ deeltijd					50%	100%
opleidingsniveau docenten (percentage) ⁴			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			-	83%	17%	
docent-student ratio ⁵						
▪ voltijd, deeltijd			1:22			
contacturen (aantal) ⁶			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			616	443	394	227

¹ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

² Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

³ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁴ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

⁵ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

⁶ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Geschiedenis**, voltijd en deeltijd

bron: HO 2015

peildatum: 1 oktober

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	49	54	56	53	60	61
▪ deeltijd	1	3	6	3	3	4
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ⁷	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	44,9%	59,3%	62,5%	69,8%	65%	62,3%
▪ deeltijd	0%	66,7%	66,7%	33,3%	33,3%	50%
uit de hoofdfase ⁸				2009	2010	2011
▪ voltijd				50%	14,3%	31,3%
▪ deeltijd				100%	50%	0%
rendement (percentage) ⁹				2008	2009	2010
▪ voltijd				22,2%	9,1%	4,8%
▪ deeltijd				0%	0%	0%
opleidingsniveau docenten (percentage) ¹⁰			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			22%	67%	11%	
docent-student ratio ¹¹						
▪ voltijd, deeltijd			1:26			
contacturen (aantal) ¹²			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			534	437	367	214

⁷ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

⁸ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁹ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹⁰ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

¹¹ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

¹² Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Maatschappijleer** voltijd en deeltijd

bron: HO 2015

peildatum: 1 oktober

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	13	11	16	22	27	27
▪ deeltijd	3	2	5	4	2	3
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ¹³	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	30,8%	63,6%	56,3%	81,8%	55,6%	63%
▪ deeltijd	33,3%	100%	40%	50%	0%	66,7%
uit de hoofdfase ¹⁴				2009	2010	2011
▪ voltijd				25%	28,6%	0%
▪ deeltijd				0%	33,3%	100%
rendement (percentage) ¹⁵				2008	2009	2010
▪ voltijd				44,4%	75%	28,6%
▪ deeltijd				50%	0%	33,3%
opleidingsniveau docenten (percentage) ¹⁶			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			14%	86%	-	
docent-student ratio ¹⁷						
▪ voltijd, deeltijd			1:24			
contacturen (aantal) ¹⁸			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			541	430	407	254

¹³ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

¹⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹⁵ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹⁶ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

¹⁷ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

¹⁸ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Algemene economie**, voltijd, deeltijd

bron: HO 2015

peildatum: 1 oktober

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	16	11	12	14	31	20
▪ deeltijd	2	1	3	1	2	1
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ¹⁹	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	50%	27,3%	75%	78,6%	58,1%	40%
▪ deeltijd	50%	0%	33,3%	100%	50%	100%
uit de hoofdfase ²⁰				2009	2010	2011
▪ voltijd				12,5%	66,7%	33,3%
▪ deeltijd				0%	0%	0%
rendement (percentage) ²¹				2008	2009	2010
▪ voltijd				50%	50%	33,3%
▪ deeltijd				100%	0%	50%
opleidingsniveau docenten (percentage) ²²			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			22%	78%	-	
docent-student ratio ²³						
▪ voltijd, deeltijd			1:30			
contacturen (aantal) ²⁴			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			561	445	380	254

¹⁹ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

²⁰ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²¹ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²² Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

²³ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

²⁴ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Bedrijfseconomie**, voltijd en deeltijd

bron: HO 2015

peildatum: 1 oktober

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	3	3	1	3	7	5
▪ deeltijd	2	-	1	2	1	1
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ²⁵	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd	0%	66,7%	100%	100%	42,9%	40%
▪ deeltijd	0%		100%	100%	100%	100%
uit de hoofdfase ²⁶				2009	2010	2011
▪ voltijd				0%	0%	0%
▪ deeltijd					0%	0%
rendement (percentage) ²⁷				2008	2009	2010
▪ voltijd				33,3%	0%	0%
▪ deeltijd				0%		0%
opleidingsniveau docenten (percentage) ²⁸			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			22%	78%	-	
docent-student ratio ²⁹						
▪ voltijd, deeltijd			1:30			
contacturen (aantal) ³⁰			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			561	445	387	247

²⁵ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

²⁶ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²⁷ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²⁸ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

²⁹ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

³⁰ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

2. SAMENVATTING

De opleidingen Leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad van het Instituut voor Lerarenopleidingen (IvL) van Hogeschool Rotterdam (HR) leiden studenten op tot tweedegraads leraar Aardrijkskunde, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Biologie, Duits, Engels, Frans, Geschiedenis, Maatschappijleer, Natuurkunde, Nederlands, Technisch Beroepsonderwijs en associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs en Wiskunde. Het IvL biedt deze opleidingen in een voltijd, deeltijd en OidS-variant aan. Daarnaast biedt het IvL kopopleidingen, een programma voor zij-instromers, een educatieve minor en een traject Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG-traject).

Alle beoordeelde tweedegraads lerarenopleidingen van het IvL vertonen een verstrekkende gelijkenis, qua doelstelling, structuur en reikwijdte van de onderwijsleeromgeving, wijze van toetsen en beoordelen, deskundigheid personeel en voorzieningen. Dit maakt het mogelijk op algemeen niveau kwalitatieve uitspraken te doen die dan voor alle onderzochte opleidingen gelden. Alleen daar, waar op het niveau van de individuele opleiding aanleiding is van dit algemeen oordeel af te wijken, wordt daar in de samenvatting melding van gemaakt.

Standaard 1. Beoogde eindkwalificaties

De opleidingen Leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad (in het vervolg genoemd 'de tweedegraads lerarenopleidingen') van het Instituut voor Lerarenopleidingen baseren zich aantoonbaar op de zeven landelijke SBL-competenties en de generieke en vakspecifieke kennisbases en hebben hierover regelmatig contact met vakgenoten en het werkveld. Dit gebeurt o.a. in ADEF verband, in '10 voor de leraar'-verband, in andere landelijke vakgroepoverleggen, in overleggen met de samenwerkingspartners en de opleidingsscholen en in het zogenoemde BOSS-BVE project gericht op Beter Opleiden in Samenhang en Synergie (BOSS) samen met drie ROC's. Met lerarenopleidingen in het buitenland zijn contacten gelegd gericht op profielvergelijking en samenwerking. Met hogeschool Artesis Plantijn in Antwerpen die ook sterk gericht is op het opleiden voor de grote stad, heeft het IvL inmiddels een samenwerkingsovereenkomst afgesloten.

Het auditteam is positief over de keuze voor de profilering 'grootstedelijk' en het creëren van Rotterdamse leraren, die een professionele houding hebben die zich kenmerkt door openheid en objectiviteit ten opzichte van anderen, zelfreflectie en introspectie, kennis van de pluriforme samenleving en intercultureel onderwijs. Deze visie en ambitie worden ook breed gedragen door het werkveld.

Ook valt op een scherpe afbakening van onderzoek met een prominente rol van het kenniscentrum Talentontwikkeling.

De focus van de opleidingen op ict/digitale didactiek is waardevol in verband met de rol van ict in de samenleving en dus ook op de school.

Op grond van de sterke punten (de uitgesproken visie en ambitie tot het opleiden van Rotterdamse leraren en de focus op ict/digitale didactiek) is het auditteam van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen en het associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs van de HR een 'goed' verdienen voor deze standaard.

Standaard 2. Onderwijsleeromgeving

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen van de HR sterk praktijkgerichte opleidingen zijn, die verzorgd worden door ruim gekwalificeerde teams. De opleidingen kennen veelal een brede spreiding in deskundigheden. De docenten zijn op de hoogte van de actuele ontwikkelingen in het onderwijs. Een aantal docenten heeft ook zelf recente ervaring met lesgeven in het algemeen vormende onderwijs en/of beroepsgerichte onderwijs. Docenten die het beroepsonderwijs niet kennen, worden gestimuleerd en gefaciliteerd tot het lopen van een stage in een van drie ROC's waarmee het IvL samenwerkt.

Het IvL biedt de docenten een mooie 'menukaart' met professionaliseringsmogelijkheden. Sterke elementen zijn de inzet van collegiale consultatie die themagericht is, het driejarige inductietraject voor startende docenten, de inzet van beeldcoaching en het stimuleren en faciliteren van de docenten tot VELON-registratie als lerarenopleider. De studenten zijn over het algemeen tevreden over de vakinhoudelijke en vakdidactische kwaliteit van de docenten. De meeste docenten passen het principe van 'teach as you preach' veelvuldig toe en gebruiken in hun lessen gevarieerde, activerende en samenwerkende werkvormen met inzet van digitale tools.

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de lerarenopleidingen in de laatste jaren een flinke ontwikkelingsslag hebben gemaakt van veertien naast elkaar opererende opleidingen ('14 Maastunnels' in het aansprekende voorbeeld van de directeur van het IvL) naar één gemeenschappelijk concept voor het opleiden van leraren ('1 Maastunnel'). De opleidingen bieden de studenten voldoende mogelijkheden hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Dit doen zij aan de hand van de drie lijnen van het Rotterdams model (ROM) met daarin aandacht voor vakmanschap en meesterschap en de daarmee verbonden leerlijnen i) beroepsvoorbereidende leerlijn, ii) de vakinhoudelijke leerlijn iii) de vakdidactische leerlijn, iv) de onderzoekslijn en v) de stage, leren & werken lijn. De profilering met het accent op de grote stad en op ict/digitale didactiek is op diverse plekken in het curriculum terug te zien bij alle opleidingen. Er is sprake van een duidelijke visie op de verbinding tussen vakmanschap en meesterschap en de opleidingen zorgen voor samenhang tussen het beroepsgerichte deel van het onderwijs en het vakspecifieke deel, onder andere door docenten uit de beroepsvoorbereidende kolom (van het meesterschapsdeel) te verbinden aan de vakteams (van het vakmanschapsdeel). De mate van verbinding tussen (de leerlijnen behorend bij) deze twee kolommen verschilt nog per opleiding, zo is uit de gesprekken tijdens de audit gebleken. Ook zijn er duidelijke voorlopers en volgers met betrekking tot de snelheid van invoering van het vakdidactisch onderzoek.

De studenten krijgen voldoende mogelijkheden zich te profileren via de keuzecursussen, de minor en het honoursprogramma voor excellente studenten en met ingang van 2015-2016 de keuze in het vierde studiejaar voor één van de twee afstudeerrichtingen algemeen vormend of beroepsgericht onderwijs. Alleen de opleiding Technisch Beroepsonderwijs leidt expliciet op voor het beroepsonderwijs. Sterk element is het echt *samen* opleiden van studenten in het Opleiden in de school (OidS)-traject binnen de vijf opleidingsscholen. Het is een belangrijke ontwikkeling, dat de opleiding nu ook expliciete eisen stelt aan de kwaliteit van de werkplek en begeleiding op de 'gewone' stageschool in de regio.

Het auditteam is van oordeel dat de lerarenopleidingen van de HR/het IvL een stevig en praktijkgericht programma bieden aan de studenten van de kopopleidingen, de zij-instromers, de educatieve minor en de studenten van het PDG-traject. Door dit programma te volgen, kunnen deze studenten de vereiste SBL-competenties, kennis en vaardigheden ontwikkelen.

De opleiding besteedt voldoende aandacht aan de kwaliteit van de instromende studenten door het afnemen van de zgn. 'startmeter' en het voeren van een studiekeuzecheckgesprek. Er is veel aandacht voor het beheersen van de Nederlandse taal, o.a. via een aanbod van keuzecursussen voor taal op verschillende niveaus. Het is ook goed dat taalbeheersing steeds meer een plek krijgt in het curriculum.

De aanwezige voorzieningen zijn ondersteunend voor de studie.

Gelet op de vele hierboven genoemde sterke elementen in het programma en het deskundige personeel, komt het auditteam tot het oordeel 'goed' voor deze standaard voor de opleidingen Frans, Duits, Nederlands, Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Natuurkunde, Technisch Beroepsonderwijs en het associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs. Het auditteam beoordeelde de opleidingen Biologie, Wiskunde en Engels met een 'voldoende', omdat het bij deze opleidingen in de deelrapporten nog belangrijke aandachtspunten heeft vermeld over het vakspecifieke programma en/of het personeel.

Standaard 3. Toetsing

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen van de HR op een valide, betrouwbare en inzichtelijke manier toetsen en beoordelen. De opleidingen hebben hierin de laatste jaren flinke slagen gemaakt en het toetsen en beoordelen veel meer in lijn met elkaar gebracht. Alle opleidingen hebben nu een toetsprogramma. Ook hebben ze toetsmatrijzen opgesteld en beoordelingscriteria geformuleerd. De beoordeling van de competenties gebeurt met ingang van 2014-2015 niet meer alleen aan het einde van het derde en vierde studiejaar, maar in alle studiejaar aan de hand van een assessment.

De examencommissie zit op een juiste wijze in haar rol en heeft een duidelijke eigen jaarkalender met aspecten die zij nader wil onderzoeken. Het auditteam acht het belangrijk dat de punten die daarop staan de komende tijd aandacht krijgen, zoals de borging van de kwaliteit van het toetsen en beoordelen op alle opleidingsscholen, het nakomen van afspraken door alle docenten over het zogenoemde 'vier-ogenbeleid', de opvolging door de vaksecties van verbeteradviezen van de toetscommissies en de opvolging van afspraken over de wijzigingen in het afstudeeronderzoek door alle opleidingen.

De toetscommissies van elk cluster van opleidingen en de toetscommissie buitenschools curriculum vervullen een belangrijke rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsen.

Het is belangrijk dat alle examinatoren nu in elk geval de cursus Basiskwalificatie Examinator (BKE) gaan volgen. Het auditteam heeft geconstateerd, dat hiervoor een planning ligt die loopt van september 2015 tot 2021. Het auditteam is van oordeel dat dit traject wel sneller afgerond zou mogen zijn.

Het auditteam acht de externe validering van de afstudeerproducten door het Kenniscentrum Talentontwikkeling en vertegenwoordigers vanuit het werkveld op basis van een steekproef, een goed initiatief.

Onder verwijzing naar de deelrapporten is het auditteam van oordeel dat de lerarenopleidingen Biologie, Natuurkunde een 'voldoende' verdienen voor deze standaard. De opleidingen Frans, Duits, Engels, Nederlands, Geschiedenis, Aardrijkskunde, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Maatschappijleer, Wiskunde, Technisch Beroepsonderwijs en het associate degree-programma onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs beoordeelt het auditteam als 'goed'.

Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in hun eindwerken (onderzoeksverslag 'afstuderen Leraar' en startbekwaamheidsdossier) hebben aangetoond dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar. De studenten van het associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs hebben in hun eindwerken ('assessmentdossier Ad Onderwijsondersteuner' en 'Beroepstaak 7' met het daarbij behorende beroepsproduct) aangetoond dat zij op het vereiste niveau van een onderwijsondersteuner functioneren.

Daarnaast hebben alle studenten de landelijke kennisbasistoets met minimaal een voldoende afgesloten. Alleen voor het vak Technisch Beroepsonderwijs is er geen landelijke toets.

In het onderzoeksverslag 'afstuderen Leraar' laten de studenten zien dat zij op basis van hun verlegenheidsvraag/probleemstelling over het algemeen een duidelijke onderzoeksvraag kunnen formuleren, die zij met behulp van verschillende methoden nader hebben onderzocht. De meeste studenten maken in hun onderzoek een duidelijke koppeling tussen de bestudeerde literatuur en de praktijk. Bij de oudere bestudeerde onderzoeken zitten (onderwijskundige) onderwerpen, die de opleidingen nu niet meer opportuun achten, gezien hun huidige focus op vakdidactiek. Het auditteam acht het een belangrijke ontwikkeling, dat alle studenten met ingang van 2014-2015 een onderzoek moeten doen naar een onderwerp met een duidelijke relatie tot vakdidactiek.

De startbekwaamheidsportfolio's en het assessmentportfolio Ad-Onderwijsondersteuner bevatten bewijsmaterialen voor de verschillende competenties op basis waarvan de studenten hun assessment Startbekwaam respectievelijk assessment Ad hebben afgelegd. De dossiers zagen er gestructureerd uit en bevatten als regel een behoorlijke variëteit aan bewijsstukken. Uit de portfolio's kan geconcludeerd worden dat de studenten in staat zijn op bachelorniveau respectievelijk Ad-niveau te functioneren. In het gehele portfolio laten de meeste studenten zien een visie te hebben ontwikkeld over het onderwijs in het algemeen en het beroep als docent specifiek. Het gebruik van een theoretische onderbouwing op basis van literatuur had in een aantal gevallen sterker gemogen.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditteam heeft alle eindwerken met minimaal een voldoende beoordeeld. De alumni en vertegenwoordigers zijn tevreden over het gerealiseerde niveau van de afgestudeerden. Met inachtneming van de hierboven genoemde aandachtspunten en onder verwijzing naar de deelrapporten, acht het auditteam een oordeel 'voldoende' voor deze standaard op zijn plaats voor op één na alle lerarenopleidingen en het associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs. De lerarenopleiding Nederlands beoordeelt het auditteam met een 'goed'.

Algemene conclusie

De ruim gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleidingen van de HR zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het sterk praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen rondom vakmanschap en meesterschap en de focus op het opleiden van leraren voor de grote stad en ict/digitale didactiek zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam komt op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor op één na alle tweedegraads lerarenopleidingen en het associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technische beroepen van de HR. Voor de tweedegraads lerarenopleiding Nederlands komt het auditteam op grond van de beslisregels tot het eindoordeel 'goed'.

Aanbevelingen:

- Het auditteam beveelt de opleidingen aan te kijken naar de huidige opzet van de deeltijdprogramma's en te streven naar flexibeler trajecten en meer maatwerk, zowel generiek als vakspecifiek.
- Het auditteam beveelt de opleidingen aan zich te richten op het verbeteren van de kwaliteit van de 'gewone' (regio) stagescholen; te meer omdat 60% van de studenten daar stage loopt.

- Het auditteam beveelt de opleidingen aan tempo te maken met het laten volgen van de BKE-cursus door examinatoren.
- Het auditteam beveelt de opleidingen aan aandacht te besteden aan de theoretische onderbouwing op basis van literatuur, omdat dat in een aantal eindwerken sterker had gemogen.

Den Haag, 18 april 2016

Drs. R.B. van der Herberg
voorzitter

G.C. Versluis,
secretaris

3. INLEIDING

Clustervisitatie en inrichting van de audit

De beoordeling van de tweedegraads lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam (HR) /Instituut voor Lerarenopleidingen (IvL) vond plaats binnen het cluster tweedegraads lerarenopleidingen. De visitatie binnen dit cluster is uitgevoerd door de visitatiebureaus Hobéon en NQA, waarbij Hobéon de tweedegraads lerarenopleidingen van zes hogescholen en NQA de tweedegraads lerarenopleidingen van drie hogescholen heeft beoordeeld. Voorafgaand aan deze audits hebben NQA en Hobéon met elkaar en met de NVAO afgestemd over de opzet van de audits en de samenstelling van de auditpanels.

Aangezien de dertien tweedegraads lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam veel verwantschap vertonen, zijn alle opleidingen gezamenlijk gevisiteerd tijdens een vierdaagse visitatie. Op de eerste dag zijn de generieke zaken behandeld door een kernpanel. Dit kernpanel bestond uit twee externe domeinskundigen en een student van een tweedegraadslerarenopleiding van een andere hogeschool. In verband met audits bij de opleidingsscholen participeerde in het kernpanel tevens een referent. Hobéon leverde de voorzitter en de (coördinerend) secretaris voor het kernpanel. Na de generieke auditdag volgde een driedaagse audit van de afzonderlijke vakken. Per vak of twee vakken werd één specifieke vakdeskundige aan het opgesplitste kernpanel toegevoegd. Naast de voorzitter van Hobéon vervulde één van de twee externe domeinskundigen uit het kernpanel in het parallelle gesprek ook de rol van (technisch) voorzitter. Bij elke vakaudit zat een secretaris vanuit Hobéon en een student. (Zie bijlage Programma).

In aansluiting hierop zijn drie³¹ audits uitgevoerd bij de Academische Opleidingsschool Rotterdam (OSR), de Academische Opleidingsschool West-Brabant (AOS-WB) en de Opleidingsschool Haaglanden (OSH). Daarover wordt apart gerapporteerd.

Onderstaande rapportage bestaat uit een generiek rapport over alle aspecten die gelden voor alle tweedegraads lerarenopleidingen van de HR/het IvL en een vakspecifiek rapport per opleiding.

Zoals gevraagd in de brief van de NVAO (met kenmerk NVAO/20131990/AH) is in deze rapportage aandacht besteed aan de focuspunten³² voor tweedegraads lerarenopleidingen.

De tweedegraads lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam/Instituut voor Lerarenopleidingen

Het IvL kent drie functies: Educatie, Onderzoek en Post-initiële activiteiten.

Educatie bevat dertien hbo-bacheloropleidingen tot tweedegraadsleraar in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs en een Associate degree-programma Onderwijsondersteuner Technisch Beroepsonderwijs. Daarnaast bevat Educatie de hbo-masteropleiding Leren en innoveren en de hbo-bacheloropleiding Opleiding tot leraar basisonderwijs (de Pabo).

Het IvL heeft de tweedegraads lerarenopleidingen verdeeld in drie opleidingsclusters: i) exact, ii) talen, iii) mens en maatschappij. De opleidingen worden vrijwel allemaal aangeboden in de drie varianten voltijd, deeltijd en het zogenoemde 'Opleiden in de School (OidS) traject (voorheen de duale route genoemd). Studenten die het OidS traject willen volgen, kunnen zich vanaf het eerste studiejaar aanmelden. Zij volgen een deel van het programma in de opleidingsschool en voor het overige volgen zij de reguliere cursussen met de voltijdstudenten.

---

³¹ het IvL is verbonden aan vijf opleidingsscholen. Drie daarvan hebben ervoor gekozen zich te laten beoordelen gelijktijdig met de lerarenopleidingen van de hogeschool in het kader van de accreditatie.

³² implementatie kennisbasis en kennistoetsen in het curriculum, kwaliteit instroom, kwaliteit van de docent (als vakdidacticus), implementatie twee afstudeerrichtingen algemeen vormend en beroepsgericht onderwijs.

Naast de reguliere voltijd- en deeltijdopleiding, biedt het IvL kopopleidingen voor studenten die al een hbo- of wo-diploma hebben in een verwant vak binnen de lerarenopleidingen. Studenten kunnen in één jaar (60 EC) hun tweedegraads bevoegdheid halen. Bij het IvL gaat het om circa veertig studenten in 2014-2015, met name bij de clusters Exact en Mens & Maatschappij. Een versnelde kopopleiding (30 EC) is mogelijk voor studenten die in hun hbo- of wo-opleiding een educatieve minor hebben gevolgd

Daarnaast heeft het IvL aanbod voor zij-instromers, die wel een hbo- of wo-diploma hebben, maar niet in een verwant vak. Vereist is dat zij voor minimaal 8 uur per week al werkzaam zijn in het onderwijs. Zij krijgen op basis van een geschiktheidsonderzoek een maatwerkprogramma van maximaal twee jaar.

Het aantal zij-instromers varieert nogal per studiejaar. In 2014-2015 waren circa er vijftien studenten, verdeeld over de clusters Exact, Talen en Mens & Maatschappij

De HR verzorgt al jarenlang trajecten voor het pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG) voor het beroep van docenten in het mbo. De PDG-opleiding is per 2015 aangepast aan nieuwe richtlijnen en eisen van OCW, waarbij het traject is verzaamd van 300 naar 1680 studiebelastingsuren (60 EC). In 2015-2016 nemen daar 150 studenten aan deel in acht groepen, waaronder zeven groepen vanuit een onderwijsinstelling/ROC. Het PDG-traject wordt verzorgd door de afdeling contractonderwijs van het IvL.

Op dit moment ontwikkelt het IvL een educatieve minor beroepsonderwijs in samenwerking met partners in het werkveld in het zogenoemde BOSS-BVE project (Beter Opleiden in Samenhang en Synergie). Het IvL kent op dit moment al wel een reguliere educatieve minor voor studenten in het hbo en wo. Daarvoor is de aanmelding beperkt: vijftien studenten.

Van de zes kenniscentra van Hogeschool Rotterdam is het Kenniscentrum Talentontwikkeling het meest verbonden met het IvL. Het onderzoek van dit centrum richt zich op verschillende aspecten van talentontwikkeling bij de jeugd in de leeftijd 0-30 jaar.

In onderstaande rapportage worden allereerst de bevindingen met betrekking tot het reguliere opleidingstraject beschreven. Op die punten waar de deeltijdvariant afwijkt van de voltijdvariant en daar waar de kopopleiding, het traject voor zij-instromers en het PDG-traject afwijken van het reguliere traject, volgt een aparte passage over deze varianten/trajecten.

Ontwikkelingen sinds de vorige accreditatie (2010)

De vorige visitatie van de tweedegraads lerarenopleidingen vond plaats in 2009. De meeste opleidingen kregen het overall oordeel 'voldoende' en een aantal opleidingen kreeg een overall oordeel 'goed'. Mede naar aanleiding van de verbeteradviezen hebben de opleidingen de volgende acties ondernomen:

generiek

- de opleidingen werken aan de verbetering van de samenhang tussen vakinhoud, vakdidactiek en algemene beroepsvoorbereidende vakken, onder andere doordat docenten van de beroepsvoorbereidende vakken/Onderwijskunde intensief samenwerken met bepaalde opleidingen en/of een specifiek cluster.
- de opleidingen sturen op studievoortgang en zetten in op het begeleiden van langstudeerders. De opleidingen passen het hogeschoolbrede programma 'Studiesucces' toe met o.a. doelgroepen mentoraten en ondersteunend onderwijs (indien nodig gericht op ondersteuning van mbo-instroom) en inzet van peercoaches. De gehele lijn studieloopbaancoaching (SLC) is herzien met nieuwe handleidingen voor studenten en docenten, zodat voor iedereen doelen en werkwijze SLC duidelijk zijn;

- er zijn veel acties ondernomen om het tussen- en eindniveau beter te borgen, zoals: een uitwerking van de beoogde eindkwalificaties in ontwikkelingsstadia en vervolgens in niveaus, assessments vanaf jaar 1 aan het einde van het studiejaar, meer aandacht voor onderzoeksvaardigheden, versterken van de afstudeerbegeleiding, verbeterde beoordelingsformulieren gerelateerd aan de eindkwalificaties, een meer onafhankelijke beoordeling, screening van afstudeerproducten door de examencommissie en het Kenniscentrum Talentontwikkeling;
- elk cluster heeft een toetscommissie die toetsen analyseert en daarover rapporteert aan de examencommissie;
- het IvL heeft een algemene/overkoepelende beroepenveldcommissie (directeuren van opleidingsscholen/samenwerkingspartners) ingesteld, die een aantal malen per studiejaar bijeenkomen om over strategische, beleidsmatige en onderwijskundige zaken te praten met het Management team.
- het IvL heeft in 2014-2015 alumnibeleid ontwikkeld waarmee ze de contacten met het werkveld verder wil versterken.

Daarnaast noemen de opleidingen de volgende belangrijke recente ontwikkelingen:

- landelijk: de invoering van de kennisbasis en kennisbasistoetsen;
- de implementatie van de twee afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (avo) en beroepsgericht onderwijs (bo) per 2014-2015;
- de sinds 2009 ingezette beweging van de zogenaemde '14 Maastunnels' (voor elke opleiding één) naar '1 Maastunnel' (voor alle opleidingen samen). De opleidingen streven er naar steeds verder naar elkaar toe te groeien, eenzelfde taal te spreken en zelfde normen te hanteren bij generieke elementen.

Naast deze generieke maatregelen, zijn er per cluster onder andere de volgende verbeteringen doorgevoerd.

cluster Mens & Maatschappij

- bij de opleiding Economie zijn naar aanleiding van de vorige visitatie diverse verbetermaatregelen getroffen. Zo heeft de opleiding gezorgd dat er meer aandacht is gekomen voor onderzoek in het programma. Naast de implementatie van de doorlopende onderzoekslijn heeft de opleiding gezorgd voor afzonderlijke afstudeeropdrachten voor Algemene Economie en Bedrijfseconomie. Ook heeft de opleiding haar toetsen herzien. Deze toetsen worden nu door docenten gemaakt, waarbij zij gebruik maken van toetsmatrijzen. In 2014-2015 is de opleiding gestart met een volledige herziening van het programma voor vakinhoud en vakdidactiek.

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

4.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de opleidingen tot leraar 2^e graad vo (in het vervolg genoemd 'de tweedegraads lerarenopleidingen') van Hogeschool Rotterdam (HR)/Instituut voor Lerarenopleidingen (IvL) de landelijk vastgestelde en in Algemene Maatregel van Bestuur bij Wet op de beroepen in het hoger onderwijs (Wet BIO) vastgelegde competenties hanteert. Deze zijn onder begeleiding van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) tot stand zijn gekomen. Op landelijk niveau is via een matrix aangetoond hoe de vijf Dublin Descriptoren tot uiting komen in deze zogenoemde zeven SBL-competenties.

De zeve SBL-competenties betreffen: i) interpersoonlijk competent, ii) pedagogisch competent, iii) vakinhoudelijk en didactisch competent, iv) organisatorisch competent, v) competent in het samenwerken met collega's, vi) competent in het samenwerken met de omgeving en vii) competent in zelfreflectie en ontwikkeling.

De opleidingen hebben in 2014-2015 de competenties uitgewerkt in gedragsindicatoren op vier niveaus: één per studiejaar. Dit is vastgelegd in een herziene Competentiegids. Aan deze niveaus hebben de opleidingen hun toetsen en assessments gerelateerd. (zie verder standaard 2 en 3). Met ingang van 2015-2016 richten de opleidingen hun onderwijs in op basis van de herziene Competentiegids.

Kennisbasis

Naast de SBL-competenties als leidraad, hanteren de opleidingen voor hun onderwijs de vastgestelde kennis (Body of Knowledge & Skills (BoKS)). Deze BoKS omvat de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbases voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven en de leerdoelen uit de eigen profileringskeuzen. De vakspecifieke kennisbases beschrijven het geheel aan vakinhoudelijke en vakdidactische kennis op theoretisch, methodisch en praktisch niveau, waarover de startbekwame leraar dient te beschikken. De vakspecifieke kennisbasis vormt daarmee het fundament voor met name SBL-competentie 3: vakinhoudelijk en vakdidactisch competent.

De generieke kennisbasis –waaronder de kennisbasis ICT – beschrijft de kennis die nodig is voor het beroep van leraar en ligt daarmee ten grondslag aan alle competenties.

De opleidingen hebben parallel aan het formuleren van gedragsindicatoren per studiejaar/niveau ook de bijbehorende kennisaspecten uit de BoKS in het competentieprofiel geplaatst. Daarmee hebben de opleidingen de verbinding tussen vakmanschap en meesterschap en de dekking van de BoKS inzichtelijk gemaakt.

Profilering en eigen inkleuring

De lerarenopleidingen kiezen conform het hogeschoolbeleid expliciet voor het opleiden voor de Rotterdamse beroepspraktijk. Ze willen de leraar afleveren die het verschil gaat maken, die kan omgaan met de diversiteit in leerlingkenmerken in de grootstedelijke context van Rotterdam.

Deze leraar moet een professionele houding hebben die zich kenmerkt door openheid en objectiviteit ten opzichte van anderen, zelfreflectie en introspectie, kennis van pluriforme samenleving en intercultureel onderwijs. Deze visie en ambitie wordt breed gedeeld door het werkveld.

Daarnaast focussen de lerarenopleidingen op ict/digitale didactiek in verband met de belangrijke rol van ict in de samenleving en dus ook op de school. De opleidingen verwachten van de leraar dat hij het leren en het lesgeven mede kan vormgeven met behulp van ict en dat zijn inzet van ict bijdraagt aan onderwijs dat recht doet aan verschillen tussen leerlingen. Met dit laatste punt, sluiten de opleidingen mooi aan bij de ambitie leraren op te leiden voor de grootstedelijke context met zijn grote diversiteit in leerlingkenmerken.

De opleidingen hebben de eisen aan de startende leraar op ict gebied zichtbaar gemaakt in de gedragsindicatoren bij verschillende competenties en in kennisaspecten in de BoKS.

Het auditteam is positief over de keuze voor de profilering grootstedelijk en het creëren van Rotterdamse leraren. Het geeft de lerarenopleidingen nog wel mee het opleiden van leraren voor de kleine steden en het platteland rond de grote stad niet te vergeten.

Onderzoek

De opleidingen besteden expliciet aandacht aan het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden. Zij hebben de aandacht voor onderzoek in de afgelopen jaren versterkt door de herijking en aanvulling van indicatoren verbonden aan competentie 7 (onderzoekend vermogen via reflectie en ontwikkeling) en competentie 3 (vermogen de eigen vakdidactische aanpak te innoveren). Deze ontwikkeling ging samen met een herpositionering van het afstudeeronderzoek in 2014-2015 waarbij studenten voortaan een praktijkonderzoek uit moeten voeren in de context van (vak)didactiek. Daarnaast hebben de opleidingen prestatie-indicatoren voor onderzoek en vak(didactiek) op het niveau van startbekwaamheid geformuleerd.

Het Kenniscentrum Talentontwikkeling en de daaraan verbonden lectoraten spelen een belangrijke ondersteunende rol binnen de opleidingen, daar waar het gaat om het (leren) doen van onderzoek en daar waar het gaat om de profilering van het opleiden voor de grote stad, talentontwikkeling van de jeugd van 0-30 jaar en de rol van de leraar daarin.

Internationale dimensie

Het auditteam is van oordeel dat de opleidingen de internationale oriëntatie goed hebben neergezet. Naar aanleiding van een internationale benchmarkconferentie die het IvL in 2011 organiseerde rondom diversiteitsvraagstukken in een grootstedelijke context, hebben de opleidingen diverse relevante contacten opgebouwd met lerarenopleidingen in Europa, de Verenigde Staten en Indonesië. Met Hogeschool Artesis Plantijn in Antwerpen is inmiddels een samenwerkingsovereenkomst getekend. Dat is interessant omdat deze hogeschool net als de HR gevestigd is in een grote havenstad met een vergelijkbare sociaal economische en multiculturele context. Uit een onderlinge vergelijking van de competentieprofielen blijkt dat er weinig verschil zit in de eisen aan de leraar. De aandachtsgebieden overlappen elkaar en de profileringsthema's van de twee hogescholen zijn vergelijkbaar.

Kopopleiding en Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG)

Voor het PDG-traject zijn eveneens de zeven SBL-competenties leidend en daarnaast de generieke kennisbasis en het docentprofiel mbo-docent. Omdat de deelnemers al vakinhoudelijk deskundig zijn, richt de opleiding zich op de pedagogisch en didactische aspecten van het leraarsberoep.

Afstemming met het werkveld en vakgenoten

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de opleidingen regelmatig overleg voeren met vakgenoten en vertegenwoordigers vanuit het werkveld over de actualiteit van de competenties en de opzet en inhoud van het curriculum.

De opleidingen spreken o.a. met vakgenoten in de overleggen in ADEF-verband en '10 voor de leraar' over de kennisbases en kennisoetsing en in andere regionale en landelijke vakgroepoverleggen. Het IvL is actief participant in de voorlopersgroep ict in de tweedegraads lerarenopleidingen en in de ict-groep van ADEF.

Het IvL heeft een overkoepelende beroepenveldcommissie bestaande uit directeurs van opleidingsscholen/samenwerkingsverbanden die zeer betrokken zijn bij de opleidingen en die enkele malen per jaar bijeenkomt om over strategische, beleidsmatige en onderwijskundige zaken te praten met het management. Het IvL heeft de leden van de werkveldcommissie recent om feedback gevraagd op de herziene Competentiegrid en de inrichting van de vier studiejaar. Daarnaast heeft een aantal opleidingen een eigen werkveldcommissie (in oprichting) bestaande uit docenten uit de scholen in de regio.

Tevens werken de opleidingen binnen vijf (academische) opleidingsscholen inhoudelijk nauw samen met scholen voor vmbo, havo en vwo in het werkveld.

Ook met het mbo lopen contacten. In een van de samenwerkingsverbanden van het IvL zijn ook twee ROC's opgenomen. Daarnaast is in de eerste helft van 2014 een samenwerkingsverband gestart tussen het IvL, het Kenniscentrum Talentontwikkeling en de roc's Albeda, Zadkine en Da Vinci College Dordrecht in het kader van het project BOSS-BVE (Beter Opleiden in Samenhang en Synergie). Centraal in de project staat het ontwikkelen van een doorgaande lijn gericht op betere aansluiting tussen de lerarenopleidingen en het mbo en het voorkomen van uitval van beginnende leraren.

Weging en Oordeel

De opleidingen baseren zich aantoonbaar op de landelijke SBL-competenties en de generieke en vakspecifieke kennisbases en hebben hierover regelmatig contact met vakgenoten en het werkveld. Dit gebeurt o.a. in '10 voor de leraar'-verband, in andere landelijke vakgroepoverleggen, in overleggen met de samenwerkingspartners en de opleidingsscholen en met partners in het zogenoemde BOSS-BVE project.

De internationale oriëntatie is terug te zien in de contacten die het IvL heeft gelegd met lerarenopleidingen in het buitenland, waaronder die van Hogeschool Artesis Plantijn.

Het auditteam is positief over de keuze voor de profilering 'grootstedelijk' en het creëren van Rotterdamse leraren. Ook de focus van de opleidingen op ict/digitale didactiek is waardevol in verband met de rol van ict in de samenleving en dus ook op de school.

Ook valt op een scherpe afbakening van onderzoek tot praktijkonderzoek in de context van (vak)didactiek met een sterke ondersteunende rol van het kenniscentrum Talentontwikkeling bij het (leren) doen van onderzoek.

Op grond van voorgaande sterke punten is het auditteam van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen van de HR een 'goed' verdienen voor deze standaard.

4.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Koppeling competenties – programma

De opleidingen hebben in 2014-2015 de competenties uitgewerkt in gedragsindicatoren op vier niveaus: één per studiejaar. Daarbij hebben zij de tot die tijd gehanteerde zes ontwikkelingsstadia om het niveau startbekwaam te bereiken, vertaald naar jaardoelen en hebben zij het aantal indicatoren per competentie gecomprimeerd.

Met ingang van 2015-2016 richten de opleidingen hun onderwijs in op basis van de herziene Competentiegids.

Elke opleiding heeft in competentietoetsmatrices per studiejaar en studiefase en in de studiehandleidingen voor elke module inzichtelijk gemaakt welke competentie op welk niveau aan de orde komt, welk onderdeel van de generieke kennisbasis en de vakspecifieke kennisbasis zij behandelt en hoe dit alles getoetst wordt.

Opzet en inhoud van het (generieke) programma

Richtinggevend voor de inrichting van de programma's is het Rotterdams Onderwijs Model (ROM) dat de volgende drie ROM-leerlijnen kent:

- de kennisgestuurde ROM-lijn, waarin het gaat om het verbreden en verdiepen van kennis, inzicht en vaardigheden die voorwaardelijk zijn voor competent gedrag (= vakmanschap);
- de praktijkgestuurde ROM-lijn, waarin de ontwikkeling van competent gedrag centraal staat. Daarbij passen de studenten de kennis en vaardigheden opgedaan in de kennisgestuurde lijn toe in de beroepspraktijk of in vraagstukken die aan de beroepspraktijk zijn ontleend (= meesterschap);
- de studentgestuurde ROM-lijn, waaronder de studieloopbaancoaching (SLC), het keuze-onderwijs en de minor vallen. Onder deze lijn valt ook het honours traject.

De integratie tussen deze drie lijnen vindt plaats doordat studenten hun kennis en vaardigheden toepassen in de praktijk en reflecteren op hun ontwikkeling.

Daarnaast lopen door het hele curriculum heen verschillende andere leerlijnen die zijn verbonden met de drie ROM-leerlijnen: de i) beroepsvoorbereidende (BV) leerlijn, ii) de vakinhoudelijke leerlijn iii) de vakdidactische leerlijn, iv) de onderzoekslijn en v) de stage, leren & werken lijn.

(Zie voor de vakinhoudelijke en de vakdidactische leerlijn de vakspecifieke rapporten.)

Gedurende de opleiding ontwikkelen de studenten hun competenties op een steeds hoger niveau. Dit gebeurt o.a. in de BV-lijn en aan de hand van de leerwerktaken in de Stage, leren & werken lijn. De BV-lijn is gericht op de generieke kennisbasis en de kennisbasis ict en is gelijk voor alle lerarenopleidingen van het IvL.

In de opbouw van de BV-lijn stellen de opleidingen zoveel mogelijk de ontwikkeling van de student tot leraar centraal: van beroepsoriëntatie via ontwerp en uitvoering van onderwijs, inclusief differentiatie naar autonomie en pedagogisch meesterschap. Aan de orde komen thema's als adolescentiepsychologie, onderwijspsychologie, groepsdynamica, taalgericht lesgeven en passend onderwijs. Daarnaast krijgen de studenten o.a. cursussen in effectief lesgeven en directe instructie, activerende didactiek en samenwerkend leren.

Ict-vaardigheden komen expliciet in twee cursussen aan bod. Studenten ontwikkelen deze vaardigheden verder door ze toe te passen in het vakdidactisch onderwijs en in de stage. De cursus onderwijssociologie en diversiteit zoomt in op de grootstedelijke kenmerken en hieraan gerelateerde domeinen als thuisomgeving van de leerlingen en de buurt waarin zij opgroeien. Thema's zijn o.a. omgaan met verschillen, onderwijsachterstand, de pluriforme samenleving, schoolsucces, intercultureel onderwijs en burgerschapsvorming.

De opleidingen hanteren als basis voor hun onderwijs de volgende didactische uitgangspunten: actief leren, samenwerkend leren en toenemend zelfstandig leren.

Omdat het onderwijs voortdurend vraagt om overleg en afstemming en om het gezamenlijk ontwikkelen van producten, brengen de opleidingen de studenten expliciet in leersituaties waarin zij leren met en van elkaar. Feedback geven en ontvangen speelt hierbij een belangrijk rol.

De docenten gebruiken in hun lessen gevarieerde, activerende en samenwerkende werkvormen met inzet van digitale tools. De docenten beogen voor de student als toekomstig leraar een rolmodel te zijn volgens het principe van 'teach what you preach'.

De opleidingen zorgen voor samenhang tussen het beroepsgerichte deel van het onderwijs en het vakspecifieke deel, door docenten uit de BV-kolom te verbinden aan de vakteams. Zo zijn er docenten geworven die twee opleidingen hebben afgerond (bijvoorbeeld een master Onderwijskunde in combinatie met een tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde). Deze docenten zijn (sinds kort) expliciet gekoppeld aan het vakteam Aardrijkskunde. De onderwijskundigen schuiven nu bijvoorbeeld aan bij het teamoverleg en overleg over de studenten. Ze leggen in het team de curricula op tafel en kijken waar ze een koppeling kunnen maken tussen onderwerpen. Zo wordt de module Effectief lesgeven uit de BV-lijn gekoppeld aan de module vakdidactiek. Er zijn nog meer vakken die geïntegreerd worden. Ook vindt matching plaats tussen vakdocenten en onderwijskunde docenten en worden inhouden en doelen van curricula uitgewisseld. Het auditteam heeft geconstateerd dat alle opleidingen hiermee volop aan de slag zijn.

De studenten kunnen zich profileren in de keuzeruimte. In studiejaar 1 en 2 krijgen de studenten de mogelijkheid hun kennis en vaardigheden bij te spijkeren en/of te verbreden of te verdiepen (talentontwikkeling). Bachelorstudenten volgen zes keuzecursussen. Voor deeltijdstudenten heeft het IvL een aantal zelfsturende keuzecursussen ontwikkeld. Drie keuzecursussen hebben betrekking op het profileringsthema 'de grote stad'.

In studiejaar 4 volgen de studenten een minor met een theoretische component en een praktijkcomponent. De studenten kunnen kiezen voor een minor uit het hogeschoolbrede aanbod en aanbod van minoren buiten de hogeschool. Eén van de minoren in het aanbod van het IvL betreft het profileringsthema 'digitale didactiek en nieuwe media'.

Voor excellente studenten bestaat er de mogelijkheid een honourstraject te volgen. Daarvoor heeft de hogeschool een apart competentieprofiel 'Innoverend handelen' ontwikkeld. Studenten in het honourstraject vormen met elkaar en met een docent een community, die is gegroepeerd rondom een thema. De studenten volgen honours cursussen en werken aan innovatie en onderzoek. Deze studenten studeren af onder begeleiding van het Kenniscentrum Talentontwikkeling.

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de lerarenopleidingen in de laatste jaren een flinke ontwikkelingsslag hebben gemaakt van veertien naast elkaar opererende opleidingen ('14 Maastunnels' in het aansprekende voorbeeld van de directeur van het IvL) naar één gemeenschappelijk concept voor het opleiden van leraren ('1 Maastunnel'). De opleidingen mogen binnen bandbreedte eigen keuzes maken. Er zit nog wel in verschil in fasering per opleiding. Er zijn zogenaemde 'voorlopers' en 'volgers' met betrekking tot de snelheid van invoering van het vakdidactisch onderzoek (en de doorontwikkeling van rubrics bij het toetsen en beoordelen).

Ook is er bij een aantal opleidingen nog verschil zichtbaar tussen het voltijd- en deeltijd programma waar het gaat om mate van verbondenheid tussen (de leerlijnen behorend bij) de kolommen vakdidactiek en beroepsvorming.

De profilering met het accent op ICT en grootstedelijk is bij alle opleidingen terug te zien. De 'grote stad' komt in het curriculum op diverse plekken aan de orde: in de modules Beroepsvoorbereiding, in de stage, in vak/vakdidactiek en in keuzeonderwijs. Ook doet een aantal opleidingen klassikaal mee aan het interessante project 'Mentoren op Zuid'³³ en participeert een groot aantal studenten van de andere opleidingen via de keuzevaklijn in dit project. Na een training tot mentor gaan de studenten leerlingen individueel begeleiden in scholen in Rotterdam Zuid. Studenten leren omgaan met motivatieproblemen en ontwikkelen coachingsvaardigheden en gesprekstechnieken. In 2014-2015 ontvingen 150 studenten deze mentortraining.

Stage, leren & werken

In de stage komen vakmanschap en meesterschap bij elkaar.

De stages kennen een opbouw in complexiteit beginnend met observeren naar het zelf (leren) lesgeven en van het toepassen van directe instructie tot het hanteren van meer open werkvormen. In het laatste studiejaar lopen de studenten een LIO-stage, waarin zij moeten laten zien dat zij zelfstandig kunnen functioneren als leraar.

Aan elke stage zijn leerwerktaken (LWT) gekoppeld waarin de student gericht werkt aan de competenties die in de betreffende stage centraal staan. Binnen de LWT's is ook ruimte voor het onderzoeken van eigen leervragen.

Studenten rouleren regelmatig, waardoor zij op verschillende schooltypen en met diverse onderwijsconcepten ervaring opdoen.

Op dit moment loopt ongeveer 60% van de studenten stage op een 'gewone' regio-school. De overige 40% van de studenten zit in een Opleiden in de School (OidS)-traject (voorheen de duale route) (30%) of op een samenwerkingsschool (10%). Het OidS-traject vindt plaats in één van de vijf (academische) opleidingsscholen waar het IvL mee samenwerkt. (Zie hieronder). Alle studenten krijgen op de werkplek begeleiding van een vakcoach en vanuit het IvL van een instituutopleider, die de studenten ook bezoekt op de school. Aan de samenwerkingsscholen is nu een vaste instituutopleider verbonden. Dat is een belangrijke maatregel geweest voor de verbetering van de communicatie tussen opleiding en school.

In de opleidingsscholen krijgen de studenten daarnaast nog begeleiding van een schoolopleider.

In het OidS-traject zijn studenten twee dagen per week in de opleidingsschool. Student, school en opleiding sluiten daartoe een overeenkomst.

In het OidS-traject verzorgt de school ook een deel (40%) van het curriculum. Studenten krijgen extra LWT's die zij op de school uitvoeren. Daarnaast zijn er een aantal cursussen uit het reguliere curriculum aangemerkt voor uitvoering in de school door een gecertificeerd schoolopleider. Op veel scholen organiseren deze schoolopleiders ook intervisiebijeenkomsten met de OidS-studenten. Daarmee is er sprake van echt *samen* opleiden.

De OidS-studenten die het auditteam sprak, ervaren dat het volgen van dit traject meerwaarde voor hen heeft. Het is een aandachtspunt, dat de aanmelding voor dit traject wat stagneert. Als reden daarvoor noemden de studenten en de opleidingen o.a. dat het OidS-traject zwaarder is en dat veel studenten eerst zeker willen weten dat zij de propedeuse halen. De opleidingen zijn daarom gestart met de harmonisering van de 'gewone' stagelijn met de OidS-lijn in het eerste studiejaar: alle studenten krijgen nu hetzelfde programma aangeboden en de opleidingen stappen af van de exclusiviteit in het eerste studiejaar voor OidS. Studenten hoeven nu pas aan het einde van het eerste studiejaar definitief te kiezen voor Opleiden in de School /OidS.

---

³³ Mentoren op Zuid is ontwikkeld door het Expertisecentrum Maatschappelijke Innovatie, een samenwerkingsverband van de HR, het Nationaal Programma Rotterdam Zuid en scholen op Zuid.

De opleidingen noemden tijdens de audit dat de kwaliteit van de werkplek en de begeleiding nog een aandachtspunt is. Een verbetermaatregel die zij inmiddels al hebben genomen, is de verschuiving van begeleiding door een generieke SLC'er naar de begeleiding door de eigen vakdocenten als instituutsopleider. Daarnaast willen de opleidingen dat de vakcoaches van de opleidingsscholen een basiscursus volgen. Ook gaan zij een minimale infrastructuur op de stageschool eisen.

Het auditteam beveelt de opleidingen aan door te gaan op de reeds ingeslagen weg om zich niet alleen op de samenwerkingsverbanden/scholen uit de opleidingsscholen te oriënteren, maar ook op de kwaliteit in de 'gewone' (regio) stagescholen; te meer daar 60% van de studenten daar stage loopt.

(Praktijkgericht) onderzoek

De opleidingen hebben de afgelopen jaren een ontwikkeling doorgemaakt van veertien verschillende onderzoekslijnen naar een generieke onderzoekslijn. De opleidingen hebben met elkaar afgesproken dat het afstudeeronderzoek voortaan een vakdidactisch onderzoek is, waarbij de studenten alle stappen uit de hele onderzoekscyclus doorlopen en niet meer een vakinhoudelijk afstudeeronderzoek naar bijvoorbeeld een geologisch onderwerp (bij Aardrijkskunde), een sociaal wetenschappelijk onderwerp (bij Maatschappijleer).

De generieke onderzoekslijn is bij alle opleidingen geïmplementeerd. Afstemming en synergie met de vakdidactische onderzoekslijn verschilt nog per opleiding. Nog niet alle clusters hebben al een uniforme handleiding voor het onderzoek. Ook is er nog verschil te zien in de formulering van de eindopdracht en de prestatie-indicatoren. De studenten Bedrijfseconomie maakten bijvoorbeeld in 2014-2015 nog een Bedrijfsplan. Daarnaast wordt er samen met het Kenniscentrum en het werkveld (OidS) nog nagedacht en overleg gevoerd over de vraag of de studenten wel of niet ook een beroepsproduct moeten opleveren naar aanleiding van hun praktijkonderzoek.

Naast deze generieke onderzoekslijn en het bijbehorende vakdidactisch onderzoek voor het afstuderen, is er binnen de opleidingen ruimte voor een vakspecifieke onderzoekslijn, waarin studenten door de jaren heen kleine onderzoeksopdrachten uitvoeren. Daar waar dubbelingen zijn ontstaan door de nieuwe generieke onderzoekslijn, maken de docenten afwegingen welke opdrachten ze eventueel verschuiven naar een ander studiejaar of laten vervallen. (Zie daarover de vakspecifieke rapporten.)

Tot 2014-2015 voerden de studenten binnen het afstudeerprogramma ook nog een onderzoek uit in hun minor. Het minoronderzoek maakt sinds die tijd geen deel meer uit van het afstuderen. Daarmee is er ruimte ontstaan het generieke afstudeeronderzoek meer studiepunten toe te kennen (8 EC i.p.v. 6). (Zie verder standaard 3.)

Van de zes kenniscentra van Hogeschool Rotterdam is het Kenniscentrum Talentontwikkeling het meest verbonden met het IvL. Het onderzoek van dit centrum richt zich op verschillende aspecten van talentontwikkeling bij de jeugd in de leeftijd 0-30 jaar. De kernvraag daarbij is wat professionals - waaronder leraren - moeten kennen en kunnen om kinderen, jongeren en (jong) volwassenen effectief te ondersteunen bij het ontplooiën van hun talenten op school en op de arbeidsmarkt en in sociale en persoonlijke omgeving.

Elk cluster heeft een verbinding met een lector en/of lid van een kenniskring. Zo is een van de onderzoekers binnen het Kenniscentrum Talentontwikkeling verbonden aan het cluster Mens & Maatschappij. Dat is een sterk punt.

Afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (avo) en beroepsgericht onderwijs (bo)

Studenten kunnen vanaf het vierde studiejaar kiezen voor avo of bo. In de eerste jaren organiseert de opleiding daartoe al inspiratiedagen met scholen in het avo en bo. In de Studieloopbaancoachingslijn (SLC-lijn) zit een module oriënteren. Een brede stage op de verschillende onderwijstypen is verplicht. In jaar 3 begeleidt de SLC'er de studenten expliciet bij het maken van de keuze voor een van beide richtingen. Het IvL kiest ervoor het vmbo- t tot de afstudeerrichting avo te rekenen.

Omdat lang niet alle docenten ook werkervaring hebben in het (v)mbo, organiseert het IvL docentstages. (Zie onder het kopje 'personeel'.) De docenten worden daar gekoppeld aan docenten in de beroepspraktijk, die op hun beurt ook naar het IvL komen en daar bespreken wat het curriculum voor de afstudeerrichting bo behelst/ zou moeten behelzen.

Studeerbaarheid en studievoortgang

De opleidingen treffen verschillende (generieke) maatregelen om de studeerbaarheid en de studievoortgang te bewaken en te bevorderen.

Zo kennen alle opleidingen de Studieloopbaancoachings(SLC)-lijn. Alle studenten krijgen begeleiding van een SLC'er die vaak ook de stagebegeleider én vakdocent is van de student. In principe volgen de deeltijdstudenten hetzelfde SLC programma als de voltijders, maar verwachten de opleidingen van de deeltijders wel meer zelfsturing. Ook is er meer maatwerk mogelijk.

In de stages krijgt de student begeleiding van een vakcoach (en een schoolopleider in de opleidingsscholen) en een instituutopleider, die de studievoortgang op de school monitoren. De opleidingen zetten ook expliciet in op taalbeleid. Zo is er een groot aanbod aan keuzecursussen taal op verschillende niveaus om taalachterstanden weg te werken. Daarnaast gaan de opleidingen taalbeheersing opnemen in hun curriculum. Ook wordt er een instrument ontwikkeld om taalproblemen te signaleren en zal er in de professionalisering van docenten aandacht besteed worden aan hoe zij taal in hun vak(didactiek)lessen een plek kunnen geven. Het auditteam acht dit wezenlijke maatregelen, daar extra aandacht voor taal in een stad als Rotterdam met zo'n groot aandeel inwoners van allochtone komaf, noodzakelijk is.

Met name bij tekortvakken gebeurt het regelmatig dat studenten gedurende hun studie al een baan aangeboden krijgen. Vraagstukken met betrekking tot studievoortgang en studielast zijn daarbij: wie begeleidt hen dan op de werkplek, haken ze niet onnodig af omdat het startend leraar zijn (te) moeilijk is of de combinatie van werken en leren teveel van hen vergt. Het is goed dat de opleidingen er bij het werkveld voor pleiten dat de baan niet te omvangrijk is. Het is mooi dat het IvL ook samenwerkt met het nieuwe lectoraat Studiesucces en evidence based practice vanuit het onderzoek van het lectoraat gaat benutten.

Een flexibele invulling van het aanbod voor deeltijdstudenten verschilt op dit moment nog per opleiding. Waar de ene opleiding versnellingsmogelijkheden en maatwerk biedt, is het deeltijdprogramma bij een andere opleiding nog vooral een beperkte versie van het voltijdprogramma.

Instroom

De opleidingen bewaken de kwaliteit van de instromende studenten goed. De opleidingen gaan voor het reguliere traject uit van de wettelijke toelatingseisen. De opleiding neemt voor de poort bij alle studenten een test af (de startmeter) en voert met de student een studiekeuzecheckgesprek. De uitkomsten van de startmeter en het studiekeuzecheckgesprek geven een beeld van de beginsituatie van de student. De informatie wordt opgenomen in het studievoortgangsregister en is het uitgangspunt voor studieloopbaancoaching (SLC). Na de poort besteden de opleidingen nu ook veel aandacht aan taalbeleid. (Zie over SLC en taalbeleid onder het kopje 'studielast en studievoortgang'.)

Studenten met belangstelling voor het OidS-traject krijgen in het eerste studiejaar een toelatingsgesprek, waarin wordt gekeken naar zelfstandigheid, motivatie en studievoortgang.

Kopopleiding, zij-instroom, traject Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG) en educatieve minor

- kopopleiding: Voor toelating tot de kopopleiding hanteren de opleidingen de verwantschapstabel³⁴ voor aan het vak van de lerarenopleiding verwante hbo- en wo-opleidingen. Studenten van de kopopleiding volgen een eigen éénjarige voltijdsprogramma op twee vaste dagen op de hogeschool en lopen drie dagen per week stage. Gezien de wettelijk vrijstelling voor de vakinhoudelijke cursussen is het curriculum gericht op de kennisbases vakdidactiek en generiek. Daarnaast zijn er SLC-bijeenkomsten geprogrammeerd voor intervisie en (stage)begeleiding. Vanaf blok 1 lopen de studenten stage en moeten zij minimaal acht lessen per week verzorgen.
- zij-instroom: Voor zij-instromers geldt eveneens de eis dat zij al een hbo- of wo-diploma hebben, al hoeft dit niet in een verwant vak te zijn. Daarnaast moeten zij voor minimaal acht uur per week werkzaam zijn in het onderwijs. Op basis van een portfolio volgt een geschiktheidsonderzoek. Zij-instromers krijgen vervolgens een maatwerkprogramma. Voor de cursussen vak en vakdidactiek die de zij-instromers moeten volgen, sluiten zij aan bij de deeltijdstudenten van het reguliere curriculum. Daarnaast hebben de zij-instromers gezamenlijke bijeenkomsten waarin de generieke kennisbasis wordt aangeboden en gezamenlijke SLC-bijeenkomsten voor intervisie en ondersteuning bij de planning van de studie. De zij-instromers lopen de 'stage' op de eigen school, waar zij minimaal 8 uur per week les moeten geven.
- PDG-traject: De instroomeisen voor studenten van het PDG-traject zijn ontleend aan het Landelijk Raamwerk. De student moet beschikken over een door de werkgever afgegeven geschiktheidsverklaring en een studieadvies in relatie tot het eindniveau en de benoembaarheid als docent mbo. Op basis van een portfolio volgt een intakegesprek. Omdat de deelnemers al vakinhoudelijk deskundig zijn, richt de opleiding zich op de pedagogisch en didactische aspecten van het leraarsberoep. Een dag per twee weken komt de student naar de hogeschool waarbij onderwerpen worden uitgediept, vaardigheden worden geoefend en toepassingsmogelijkheden voor de (eigen) praktijk in kaart worden gebracht. In de cursussen staan thema's uit het landelijk Raamwerk centraal. De opleiding is verder vormgegeven volgens het principe van het opleiden in de school/samen opleiden: 50% van het leren vindt op de werkplek plaats. Door in de eigen werkcontext de leerstof toe te passen, werkt de student actief aan zijn competentieontwikkeling. Op de werkplek krijgt de student begeleiding van een ervaren coach. Het is leerzaam dat de opleiding de studenten ook op bezoek laat gaan bij elkaar op de werkplek.
- Educatieve minor: De huidige vijftien studenten van de reguliere educatieve minor volgen een programma van 30 EC. Daarin volgen zij samen met de studenten van de kopopleiding een aantal generieke vakken. Daarnaast lopen zij drie dagen per week stage in het vo op mbo. Zij ronden de minor af met een opdracht.

Personeel

Binnen de teams van de opleidingen in het cluster Mens & Maatschappij zijn alle benodigde deskundigheidsgebieden vertegenwoordigd, zo blijkt uit de docentoverzichten. Alle docenten hebben een eerste of tweedegraads onderwijsbevoegdheid. De docenten hebben minimaal bachelorniveau. Voor alle opleidingen geldt dat minimaal 80% een masterdiploma heeft. Bovendien heeft elk cluster al een aantal docenten die gepromoveerd zijn. De opleidingen streven naar nog meer masters en docenten die willen promoveren. Daarmee zorgen de opleidingen ervoor dat docenten een hoger opleidingsniveau hebben dan het niveau waarvoor zij de studenten opleiden.

---

³⁴ De verwante opleidingen zijn op landelijk niveau bepaald en vastgelegd in een zogenoemde verwantschapstabel.

Het IvL hanteert als motto: 'De lerarenopleider maakt het verschil!' In de afgelopen jaren is er een wijziging opgetreden in de focus: de docenten zijn niet langer primair vakdocent maar opleider van (aankomende) leraren. In 2015 werkt het IvL toe naar 50 à 60 docenten van de tweedegraads lerarenopleidingen die VELON geregistreerd zijn. Het IvL wenst dat in de toekomst iedereen VELON-geregistreerd is. Dat is een goed streven. Daarover maakt het management van elke opleiding strikte afspraken met de docenten op individueel niveau. Het auditteam heeft geconstateerd dat het IvL een uitgebreid professionaliseringsaanbod kent, waaronder een assesorentraining en cursussen op het gebied van het begeleiden en beoordelen van onderzoek, een cursus Basiskwalificatie examineren (BKE) en Senior kwalificatie examineren (SKE). Het IvL faciliteert de docenten daar goed voor: zij beschikken elke dinsdagmiddag over tijd om een eigen invulling te geven aan professionalisering. De begeleiders van het afstudeeronderzoek in elk cluster houden intervisiesessies in samenwerking met het Kenniscentrum Talentontwikkeling. Het kenniscentrum is ook betrokken bij de kwaliteitsborging van afstudeerproducten door het mede beoordelen van een steekproef van afstudeervoorstellen en -werken.

Voor nieuwe docenten biedt het IvL een eigen driejarig inductie programma. Zittende docenten kunnen zich laten coachen door een gecertificeerd beeldcoach.

Interessant is de inzet van collegiale visitatie sinds 2012-2013 voor alle docenten die meer dan 0,4 fte in dienst zijn. Over de clusters heen hebben de docenten op basis van thema's groepen geformeerd, bijvoorbeeld rond het thema 'digitale didactiek'. De betreffende groep heeft over dit thema tweemaal een inhoudelijke gesprek gevoerd. Daarna hebben de docenten elkaar in de klas bezocht/geobserveerd. Nieuwe collega's besteden deze tijd aan het inductietraject. De projectleiders bewaken dat de gekozen thema's relevant zijn voor alle opleidingen. Collegiale consultatie biedt ook een mooi podium voor jonge docenten om innovatieve ideeën in te brengen.

Docenten die de context van het beroepsonderwijs niet kennen, worden gestimuleerd en gefaciliteerd om gedurende vier maanden een dagdeel per week stage te lopen in mbo of vmbo. Daarin werkt het IvL samen met een drietal ROC's. Dat is een prachtig initiatief. Het auditteam acht de 'menukaart' voor professionalisering die het IvL de docenten biedt mooi; ook in het licht van de verbinding van professionaliseringsdoelen met opleidingsdoelen.

De opleiders van de PDG-opleiding zijn verbonden aan de afdeling contractonderwijs – de Post-hbo Opleidingen - van het IvL. Deze medewerkers hebben jarenlange ervaring met het PDG-traject en het mbo en ruime ervaring in het verzorgen van cursussen pedagogiek en didactiek. Het zijn medewerkers die flexibel ingezet kunnen worden, waardoor op ieder moment een nieuwe PDG-groep kan starten.

Voor de vakcoaches en schoolopleiders biedt het IvL een basistraining en opfriscursussen. De schoolopleiders die ook delen van het curriculum verzorgen, zijn allemaal gecertificeerd. Assessoren vanuit het werkveld volgen net als de docenten van het IvL een assesorentraining. Op basis van een portfolio dat zij opbouwen, kunnen zij zich laten certificeren als assessor.

Voorzieningen

De opleidingen zijn gehuisvest op de locatie Museumpark, waar zij beschikken over voldoende lokalen voor theorielessen, het verzorgen van colleges en het in groepen werken aan projecten. Tevens beschikken de opleidingen over kleinere ruimtes die docenten en studenten kunnen reserveren. Met de recente interne verbouwing zijn er geschiktere werkplekken voor de studenten en docenten gekomen. Er zijn recent nieuwe digitale mobiele voorzieningen aangeschaft waaronder iPads en een laptopkar. Tevens heeft elke opleiding een eigen, herkenbare 'colour locale' kunnen geven aan de eigen ruimten. De studenten die het auditteam sprak, waren hierover zeer tevreden. De invloed die de verbeterde fysiek omgeving heeft op (de uitvoering van) het curriculum is duidelijk waarneembaar. Opleidingen die specifieke praktijklokalen nodig hebben, zijn goed geëquipeerd. (Zie daarover de vakrapporten.)

De mediatheek bevat een collectie boeken, tijdschriften en elektronisch materiaal afgestemd op de opleidingen. Studenten kunnen er voor hun eigen vak ook lesmethodes voor de verschillende niveaus binnen het tweedegraadsgebied (vmbo, havo, vwo) raadplegen inclusief de handleidingen.

Alle praktische informatie is terug te vinden op het intranet Hint, het studentvolgsysteem Osiris en op de elektronische leeromgeving N@tschool.

In het PDG-traject maken de studenten gebruik van de digitale leeromgeving Fronter, die in het contactonderwijs van de hogeschool in gebruik is. Daarin kunnen studenten hun opdrachten inleveren, beoordelingen inzien en alle relevante informatie voor studenten raadplegen.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de lerarenopleidingen van de HR/het IvL een stevig en praktijkgericht programma bieden aan de studenten van de kopopleidingen, de zij-instromers, de educatieve minor en de studenten van het PDG-traject. Door dit programma te volgen, kunnen deze studenten de vereiste SBL-competenties, kennis en vaardigheden ontwikkelen.

Zie voor de weging en het oordeel over standaard 2 verder de vakspecifieke rapporten per opleiding.

4.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Systeem van toetsen en beoordelen

Alle opleidingen baseren zich op de richtlijnen over toetsen en beoordelen die door de hogeschool en het IvL zijn geformuleerd. Afspraken daarover zijn vastgelegd in toetsbeleid. Alle opleidingen hebben een toetsprogramma opgesteld en hebben inzichtelijk gemaakt welke onderdelen zij met welke toetsvorm afsluiten. Alle opleidingen maken gebruik van een mix van toetsvormen. Voor de kennistoetsen hebben de opleidingen toetsmatrijzen opgesteld.

De opleidingen beoordelen de beheersing van de competenties aan de hand van het dossier van de student. In de eerste twee studiejaar bevat dit dossier de resultaten van de leerwerktaken. De student moet hier een reflectie op zijn eigen ontwikkeling aan toevoegen. De stagebegeleider beoordeelt vervolgens of de student de competenties beheerst op het vereiste niveau. De vakcoach geeft een (zwaarwegend) advies.

Ook in het derde studiejaar wordt de student elk blok beoordeeld aan de hand van zijn dossier. In het laatste blok vindt het LIO-assessment plaats in de stageschool, of op het instituut, bestaande uit: een gesprek met een onafhankelijke assessor en een criteriumgericht interview over het assessmentdossier.

In het vierde jaar bezoekt een assessor eveneens een les van de student en volgt het onderdeel assessment startbekwaam. (Zie onder het kopje afstuderen.)

Met ingang van 2105-2016 zullen de opleidingen ook jaar 1 en 2 afsluiten met een assessment, zodat er een complete assessmentlijn ontstaat die gerelateerd is aan de stagelijn en de beheersing van de competenties op de verschillende niveaus. Dat is een belangrijke stap.

PDG-traject

Elke cursus binnen het PDG-traject wordt summatief getoetst met een serie opdrachten, waarin toepassing/transfer naar de werkplek centraal staat.

Kennisbasistoetsen

De opleidingen toetsen de kennis en vaardigheden uit de kennisbases meestal met meerkeuzevragen en soms met open vragen, open boek tentamen, casustoets, praktijkopdracht of een combinatie hiervan.

Het beoogde eindniveau kennisbasis vak wordt conform de landelijk gemaakte afspraken binnen de Vereniging Hogescholen via de digitale landelijke kennisbasistoets (LKT) van het vak in het derde studiejaar afgenomen

Alle studenten krijgen conform de landelijke afspraken twee toetskansen per jaar en moeten de toets behaald hebben voordat zij kunnen afstuderen.

Validiteit, betrouwbaarheid, inzichtelijkheid

De opleidingen zorgen er op verschillende manieren voor dat de toetsen, valide, betrouwbaar en transparant zijn, conform de richtlijnen binnen de HR/het IvL. Dat doen zij o.a. door:

- in de studiehandleidingen inzichtelijk te maken wat de (eind)competenties en leerdoelen zijn en op welke wijze deze getoetst en beoordeeld worden;
- bij de ontwikkeling van de toetsen in de kennisgestuurde leerlijn en bij het opstellen van antwoordmodellen gebruik te maken van het zogenoemde vier-ogenprincipe doordat twee collega's de toets gezamenlijk ontwikkelen of doordat de ontwerper van de toets overlegt met een collega;
- voor de (praktijk)opdrachten vooraf de beoordelingscriteria en de weging vast te leggen in een beoordelingsformulier;

- bij de beoordeling van afstudeeronderzoek en startbekwaamheidsdossiers twee onafhankelijke beoordelaars in te zetten en een derde beoordelaar te laten raadplegen, wanneer zij geen consensus bereiken;
- het werkveld – de vakcoach en/of de begeleider op school (BoS) - te betrekken als adviseur bij de beoordeling van de student in de stage;
- alle examinatoren een cursus Basiskwalificatie examineren (BKE) te laten volgen, gevolgd door een cursus Seniorekwalificatie examineren (SKE);
- interne en externe assessoren een basistraining te laten volgen en een opfrustraining en hen een portfolio op te laten bouwen, waarop zij zich moeten laten certificeren;
- door externe validering van de afstudeerproducten door het Kenniscentrum Talentontwikkeling en het werkveld, waarbij hen gevraagd wordt een steekproef van de producten te beoordelen.

Examencommissie

De lerarenopleidingen van het IvL hebben één onafhankelijke examencommissie en een toetscommissie per cluster. Elke toetscommissie heeft een vertegenwoordiger in de examencommissie. Daarnaast heeft een extern lid vanuit het werkveld zitting in de examencommissie. Dat is een sterk punt.

De leden van elke toetscommissie screenen met elkaar (de opzet en organisatie van) toetsen, dossiers en assessments van de verschillende opleidingen uit het eigen cluster en spreken hierover desgewenst met de betreffende docent en de vaksectie. Zij rapporteren daarover aan de examencommissie. Het is de wens van de examencommissie dat de toetscommissie tevens gaat volgen wat de vaksectie met de aanbevelingen doet.

Sinds september 2014 functioneert er ook een toetscommissie buitenschools curriculum, die de kwaliteit analyseert van de stagebeoordelingen en van de toetsing van curriculumonderdelen die in de opleidingsscholen worden verzorgd. Dat is een belangrijke aanvulling in de borging van de kwaliteit van het toetsen en beoordelen.

Op basis van verslagen en de gesprekken met de examencommissie, is het auditteam van oordeel dat de examencommissie op een juiste wijze in haar rol zit. De commissie borgt het eindniveau o.a. door zelf steekproeven te nemen van afstudeerwerk. Daarbij betreft zij met ingang van 2014-2015 ook het werkveld bij. Ook houdt zij aantoonbaar de vinger aan de pols met betrekking tot de opvolging van de afspraken over het afstuderen per 2014-2015. De commissie heeft een duidelijke eigen onderzoeksagenda en wikkelt daarmee jaarlijks een aantal onderzoeken af. Zo meldde de examencommissie, dat zij het inbedden van OidS in het kader van het toetsen nog als een opgave ziet: wat gebeurt er op de school en wat op de lerarenopleiding? In de afspraken daarover en de uitwerking in de praktijk zijn er nu nog verschillen per opleidingsschool zichtbaar. Een andere opgave is de borging van de kwaliteit van het toetsen en beoordelen. Nog niet alle docenten houden zich aan de afspraak altijd het vier-ogenprincipe toe te passen. Daarnaast heeft de examencommissie scholingseisen voor de examinatoren geformuleerd: alle examinatoren moeten in elk geval de Basiskwalificatie Examinator (BKE) hebben. Het auditteam heeft geconstateerd dat hiervoor een planning is gemaakt lopend vanaf september 2015 tot 2021. Het auditteam is van oordeel dat dit traject wel sneller afgerond zou mogen zijn.

Over het toetsen en beoordelen in het PDG-traject voert de examencommissie op dit moment het gesprek met de private aanbieder die dit traject verzorgt. Het auditteam beveelt de examencommissie aan zo snel mogelijk duidelijke afspraken te maken over de toelating van studenten, de uitvoering van toetsing en beoordeling en de inzet van examinatoren.

Afstuderen

Het afstuderen bestaat met ingang van 2014-2015 voor alle opleidingen uit de onderdelen 'afstuderen Leraar' en 'assessment startbekwaam', waarmee zij alle competenties op eindniveau toetsen. Alle opleiding hebben daarvoor nieuwe afstudeerhandleidingen gemaakt en de rubrics doorontwikkeld. Hierbij was het Kenniscentrum Talentontwikkeling betrokken.

- Bij het afstuderen Leraar staan de competenties 3 (vermogen de eigen vakdidactische aanpak te innoveren) en 7 (onderzoekend vermogen via reflectie en ontwikkeling) centraal. Allereerst bepalen de studenten een onderzoeksonderwerp naar aanleiding van een vraag vanuit de beroepspraktijk met een duidelijke relatie met vakdidactiek. Na goedkeuring van dit onderwerp, werken de studenten dit uit in een onderzoeksplan op basis van literatuuronderzoek. Na goedkeuring van dit plan, voeren de studenten het onderzoek uit en schrijven hierover een verslag. Aansluitend wordt eventueel een product of dienst ontwikkeld, die de student uitprobeert in de praktijk en evalueert. Het verslag en de beroepsproducten worden door twee onafhankelijke beoordelaars (vakdocenten) beoordeeld.
- Bij het assessment Startbekwaam beoordelen twee onafhankelijke assessoren - een opleidingsassessor en een schoolassessor - op basis van het assessmentdossier in een criteriumgericht interview of de student alle zeven competenties op niveau startbekwaam beheerst. In het assessmentdossier neemt de student bewijzen van kunnen op en werkt hij drie cases nader uit die zijn startbekwaamheid aantonen.

Vóór 2014-2015 bestond het 'afstuderen Leraar' nog niet altijd uit een praktijkgericht vakdidactisch onderzoek, maar kon het ook een onderzoek zijn op vakinhoudelijk terrein. Het assessment Startbekwaam werd uitgevoerd door één onafhankelijk opleidingsassessor, waarbij de vakcoach een adviserende stem had. Daarnaast koos de student tot 2014-2015 voor een van de drie uitstroomprofielen: vakinhoudelijke vorming (verdieping in het vak), beroepspraktijkvorming (verdieping in de beroepspraktijk en beroepsgerichte didactiek) en zorgontwikkeling (verdieping in zorgverlening). Het praktijkonderzoek dat de student hiervoor uitvoerde was inhoudelijk gerelateerd aan de minor. De opleidingen hebben het minoronderzoek weggehaald uit het afstudeerprogramma aangezien de programma-onderdelen 'afstuderen Leraar' en het 'assessment Startbekwaam' de toetsing van de competenties op eindniveau samen dekken.

Zoals al onder standaard 2 is beschreven zijn de opleidingen nog met elkaar en met het kenniscentrum en het werkveld (OidS) in gesprek over de bandbreedte van het afstudeeronderzoek. Doet de student alleen onderzoek in zijn eigen groep op de werkplek in het kader van het verbeteren van het eigen handelen en uitbreiding van eigen handelingsrepertoire en/of moet het een onderzoek zijn naar een onderwerp wat de school aandraagt. Tevens zijn per cluster afspraken gemaakt welke eisen aan het beroepsproduct gesteld worden.

Afstuderen kopopleiding en zij-instroom

Voor de studenten van de kopopleiding en zij-instroom bestaat het afstuderen eveneens uit het 'afstuderen Leraar' en het 'assessment Startbekwaam'. Bij het afstuderen Leraar is de onderzoekscomponent evenwel kleiner dan in het reguliere traject, daar de studenten in een eerdere opleiding al een afstudeeronderzoek hebben uitgevoerd. De student moet vooral laten zien dat hij vakdidactisch bekwaam is.

Het assessment bij de kopopleiding bestaat uit een lesobservatie met voor- en nagesprek en een criteriumgericht interview over het assessmentdossier. Bij de zij-instromers gaat dit op een vergelijkbare manier. De zij-instromers krijgen daarbij nog een aanvullende opdracht die betrekking heeft op het functioneren in het team en de schoolorganisatie.

Afstuderen PDG-traject

In november 2016 zullen de eerste deelnemers het vernieuwde PDG-traject afronden. Het afstudeerprogramma zal uit drie onderdelen bestaan:

- de beoordeling van een les door twee beoordelaars, van wie één onafhankelijk is;
- een onderzoeksverslag en interactieve presentatie daarover, beoordeeld door twee beoordelaars, van wie één onafhankelijk is;

- een kwalificerend portfolio en een portfoliogesprek op basis van een criteriumgericht interview. Ook hierbij weer twee beoordelaars. De coach van de student heeft hierbij een adviserende rol.

Weging en Oordeel

Zie voor weging en oordeel de vakspecifieke rapporten.

4.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren

De lerarenopleidingen hebben recent een werkveldonderzoek uitgevoerd onder begeleiders in opleidingsscholen en vakcoaches in stagescholen. De respons was helaas te laag om harde conclusies te trekken.

De vertegenwoordigers vanuit het werkveld en alumni die het auditteam sprak tijdens de audit, waren over het algemeen blij met de Rotterdamse afgestudeerden. Met name de OidS studenten blijven vaak werken op de school en de scholen worden daar sterker van. De alumni voelden zich voldoende tot goed toegerust, zij het dat de aandacht voor het lesgeven in het (v)mbo binnen de opleidingen nog wel versterkt mag worden. Daarmee zijn de opleidingen in het kader van de nadere invulling van de twee afstudeerrichtingen al bezig.

Eén van de alumni zei het heel beeldend: “je wordt de leraar die je al in je hebt. In de opleiding wordt dit verder versterkt en leer je omgaan met je zwakheden”.

Een ander bewijs voor het niveau is, dat een deel van de studenten al gedurende de studie een parttime baan aangeboden krijgt in de school.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het kern- en vakpanel heeft in totaal van elke opleiding van vier studenten eindwerken bestudeerd uit 2013-2014 en 2014-2015 verdeeld over de voltijd en deeltijd en met waar van toepassing een spreiding in cijfers. Deze eindwerken betroffen de afstudeeronderzoeken en de assessmentdossiers Startbekwaam.

Bij de afstudeeronderzoeken die het auditteam selecteerde uit 2013-2014 kwamen bij een aantal opleidingen nog ‘oude’ vakinhoudelijke onderzoeken voor. (Zie onder het kopje ‘afstuderen’ bij standaard 3.)

Weging en Oordeel

Zie voor weging en oordeel de vakspecifieke rapporten per opleiding.

5. ALGEMEEN EINDOORDEEL

Zie voor het eindoordeel het vakspecifieke rapport per opleiding.

6. AANBEVELINGEN GENERIEK

- Het auditteam beveelt het management van de lerarenopleidingen aan de regie te houden op de faseringsverschillen tussen de opleidingen en de clusters waar het gaat om het gezamenlijk opleiden, de verbinding van de (leerlijnen behorend bij de) twee kolommen vakmanschap en meesterschap en het implementeren van de onderzoekslijn. Het auditteam beveelt de opleidingen aan hierbij gebruik te maken van elkaars expertise.
- Het auditteam beveelt de opleidingen aan te kijken naar de huidige opzet van de deeltijdprogramma's en te streven naar flexibeler trajecten en meer maatwerk, zowel generiek als vakspecifiek.
- Het auditteam beveelt de opleidingen aan tempo te maken met het laten volgen van de Basiskwalificatie Examineren door examinatoren.
- Met betrekking tot het PDG-traject beveelt het auditteam de examencommissie aan zo snel mogelijk duidelijke afspraken te maken met de aanbieder van het PDG-traject over toelating en het de uitvoering van toetsen en beoordelen en de inzet van examinatoren.

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad in
AARDRIJKSKUNDE**
voltijd/deeltijd/Oids

Hogeschool Rotterdam

CROHO nr. 35201

7. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN AARDRIJKSKUNDE

7.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

De tweedegraadslerarenopleiding Aardrijkskunde leidt docenten op die een brede en diepgaande visie hebben op het schoolvak aardrijkskunde en de hieraan gerelateerde wetenschapsgebieden, zowel inhoudelijke als pedagogisch-didactisch. Het doel van het aardrijkskundeonderwijs, zo geeft de opleiding aan, is de vorming van jonge mensen tot volwassenen die '...in hun houding naar de wereld om hen heen een balans weten te vinden tussen betrokkenheid en distantie'. De opleiding stelt hierbij de empirische en beleefde werkelijkheid centraal in haar onderwijs, anders gezegd, de praktijk is nooit ver weg. De kennis die studenten verwerven, kunnen ze vervolgens overbrengen op hun leerlingen daarbij aansluiting zoekend bij hun belevingswereld. Het auditpanel stelt vast dat de opleiding een gefundeerde eigen onderwijsvisie heeft, en deze heeft vertaald in een hoogwaardig opleidingsplan, met aandacht voor zowel cognitieve aspecten (in het bijzonder systeemdenken) als affectieve aspecten (waardering voor mens en natuur), en daarbij ook handelingsperspectief biedt (duurzaam handelen).

Behalve de hierboven beschreven doelstelling van het schoolvak aardrijkskunde, hebben de opleidingen op landelijk niveau het competentieprofiel op een inzichtelijke wijze uitgewerkt. Zij besteden daarbij aandacht aan het beroep, het werkveld en ontwikkelingen in de beroepspraktijk. De opleiding omschrijft haar onderwijs in dit verband als 'ambitieuw'. Zij zet hierbij de empirische en beleefde werkelijkheid van de student centraal. Dit doet de opleiding door regelmatig met studenten naar buiten te gaan, zowel in de eigen omgeving als ver weg. De creativiteit die dit van hen vraagt, is voor de opleiding het fundament van de vakdidactiek: studenten moeten het aardrijkskundeonderwijs creatief vorm kunnen geven en nemen daarbij de leefomgeving van de leerling, met name de grootstedelijke, multiculturele omgeving als uitgangspunt.

De eindkwalificaties voor de tweedegraadslerarenopleiding aardrijkskunde zijn opgesteld op basis van:

- de zeven competenties op startbekwaamheidsniveau zoals opgenomen in de wet BIO (zie het generieke rapport),
- de vastgestelde kennisbasis (de *Body of Knowledge and Skills, BoKS*),
- de landelijke kennisbases voor vakinhoud en vakdidactiek (zie hierna),
- de kerndoelen Mens en Maatschappij voor de onderbouw van het vo en de geografische uitwerking ervan,
- de exameneisen vmbo Aardrijkskunde,
- de afspraken die op landelijk niveau gemaakt zijn tussen de tweedegraads lerarenopleidingen Aardrijkskunde,
- de visie van de opleiding op het vak.

Beperken we ons tot de kennisbasis van het vak Aardrijkskunde (tweede *bullet* hierboven) zoals de opleiding deze hanteert bij de vormgeving van haar aardrijkskundeonderwijs, dan maakt zij een onderscheid tussen de volgende thema's:

- natuurlijke systemen op en rond de aarde,
- milieugeografie,
- landschappen,
- ruimtelijke effecten van sociaaleconomische systemen,
- ruimtelijke effecten van politieke en culturele systemen,
- geografische concepten,
- het geografisch instrumentarium.

Door voor deze thema's te kiezen, is er sprake van een goede balans tussen de fysische geografie en de sociale geografie in de opleiding.

Ieder thema is uitgewerkt in drie of vier categorieën. Zo zijn voor het thema 'Natuurlijke systemen op en rond de aarde' categorieën uitgewerkt zoals: geogenese en geomorfologie, ecologische systemen en weer- en klimaatsystemen. Het auditpanel is van oordeel dat de uitwerking van thema's in categorieën verhelderend is en aansluit bij actuele ontwikkelingen in het vakgebied. Het interdisciplinair karakter van het vakgebied blijkt uit de verschillende thema's én categorieën, waardoor het vak aardrijkskunde aan reikwijdte wint. Zo maken demografie en bevolkingsgeografie, politieke en culturele geografie en digitale informatieverwerking deel uit van de kennisbasis.

Daarnaast sluit een deel van de kennisbasis specifiek aan op het nieuwe eindexamen vmbo dat in 2014 is ingevoerd. Tot de aandachtsgebieden/domeinen waar de opleiding in haar curriculum (beperkt) aandacht aan besteedt, behoren onder andere: Bronnen van energie, Water en Grenzen en identiteit. Studenten verwerven een grootstedelijke, i.c. Rotterdamse, ervaring en ontwikkelen daarbij oog en gevoel voor de multiculturele context. De opleiding geeft dit 'handen en voeten' door studenten kennis te laten maken met en onderzoek te laten uitvoeren naar wijken en hun bewoners in Rotterdam-Zuid en Rotterdam-Noord.

Het auditteam stelt op basis van het bovenstaande vast, dat de opleiding het landelijk profiel en de hierin opgenomen bekwaamheidseisen als uitgangspunt neemt voor haar onderwijs, dat het competentieprofiel en de *BoKS* inzichtelijk beschreven zijn en de basis vormen voor het curriculum dat we in standaard 2 op hoofdlijnen beschrijven. Daarenboven geeft de opleiding dit een eigen accent door het hebben van een duidelijke onderwijsvisie waaruit een enorme betrokkenheid bij de aarde met zijn natuur en bewoners blijkt, en gedrevenheid om die betrokkenheid bij studenten en leerlingen te vergroten. De opleiding legt een eigen accent door de (grootstedelijke) eigen omgeving en duurzaamheid als element in het curriculum op te nemen.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke rapport.

Weging en Oordeel

Voor 'Weging en oordeel' verwijzen wij naar het generieke rapport. Er is voor de tweedegraadslerarenopleiding Aardrijkskunde geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

7.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, leren & werken, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke rapport.

Didactische concept en vormgeving curriculum

In de generieke rapportage is onder 'Opzet en inhoud van het (generieke) programma' aandacht besteed aan het Rotterdams Opleidings Model (ROM). Kenmerkend voor dit model is, dat het kennisgestuurde onderwijs afneemt naarmate de student in zijn studie vordert, terwijl het studentgestuurde onderwijs dan juist toeneemt. De zelfstandigheid van de student neemt daardoor toe naarmate hij in zijn studie vordert.

Naast de in het generieke rapport genoemde drie algemene ROM-leerlijnen, kennisgestuurd, praktijkgestuurd en studentgestuurd, kent de opleiding leerlijnen die naar de vakinhoud 'leerkracht aardrijkskunde' verwijzen. De opleiding onderscheidt de volgende leerlijnen:

- Vakdidactische leerlijn
- Didactische leerlijn
- Pedagogische leerlijn
- Fysische geografische leerlijn
- Sociaal geografische leerlijn
- Onderzoeksleerlijn
- Stage leerlijn

In de eerste drie leerlijnen staat het functioneren van de student als docent centraal. Zo vormt de vakdidactische leerlijn een brugfunctie tussen het vak aardrijkskunde en het beroepsvoorbereidende deel van de opleiding. Dan staat het ontwikkelen/voorbereiden van een les centraal en leert de student zelf lesmateriaal te maken, daarbij rekening houdend met de 'beginsituatie' van de leerlingen, de doelstellingen van de les en de audiovisuele media die hij inzet tijdens de les.

Bij vakdidactische studieonderdelen maakt de opleiding gebruik van een specifiek op vakdidactiek aardrijkskunde gerichte literatuur. Het auditpanel is positief over de wijze waarop de opleiding deze studieonderdelen vormgeeft: waar mogelijk gaan studenten bij ieder studieonderdeel 'het veld' in om theorie en praktijk zoveel mogelijk te combineren. De opleiding besteedt binnen vakdidactiek aandacht aan het Waaron (Waar toe), Wat en Hoe van het voortgezet aardrijkskundeonderwijs en de relatie met andere gamma en bèta vakken.

Ook is er binnen deze leerlijn plek voor de inzet van ICT, zowel als het gaat om generieke middelen (zoals tablets) als applicaties die vooral voor het vak aardrijkskunde mogelijkheden bieden (zoals Google Earth).

Naarmate de student vordert, verschuift het accent van de vakdidactische leerlijn van de theorie naar de praktijk, in het bijzonder naar de praktijk van het lesgeven.

In het tweede studiejaar ligt de nadruk op het leerproces van de student om zelfstandig aardrijkskunde lessen te verzorgen tijdens zijn stage. De vakdidactische studieonderdelen op de opleiding sluiten hierbij aan waarbij de student uitgebreid gelegenheid krijgt om problemen uit de stage te bespreken met de docent en medestudenten tijdens de lessen.

Twee leerlijnen die nauw gerelateerd zijn aan de vakdidactische leerlijn zijn de didactische- en pedagogische leerlijn. Recent heeft de opleiding stappen gezet om ook de vakdidactische, didactische en pedagogische leerlijn op elkaar af te stemmen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van praktijkvoorbeelden waarin deze drie leerlijnen samenkomen.

Naast deze drie specifiek op de leerling en het lesgeven gerichte leerlijnen, kent de opleiding ook twee leerlijnen die nadrukkelijk op het vak aardrijkskunde gericht zijn: fysische en sociale geografie. Studenten verwerven binnen de fysisch geografisch leerlijn vakinhoudelijk kennis over een breed spectrum aan onderwerpen: weer en klimaat, vormen van landschap en landschapsvorming, de aarde als dynamisch systeem en de invloed van de mens op het 'systeem aarde'. De student verwerft fysisch-geografische en aardwetenschappelijke kennis en leert dit om te zetten in voor leerlingen (be)grijpbare kennis.

Binnen de sociaal geografische leerlijn staan thema's centraal zoals: economische geografie, migratie, stadsgeografie en politieke geografie. Het auditpanel stelt vast dat deze leerlijnen duidelijk zijn verankerd in het curriculum en beoordeelt de uitwerking ervan als breed met voldoende diepgang. De diepgang blijkt bijvoorbeeld uit de wijze waarop de opleiding het thema 'stadsgeografie' heeft uitgewerkt door met studenten, na bestudering van relevante literatuur, steden te bezoeken om hen met behulp van gerichte vragen te leren 'sociaal geografisch' waar te nemen. Zo maken studenten kennis met de verschillen in bevolkingsamenstelling van grote steden zoals Rotterdam en de implicaties hiervan op sociaal geografisch gebied. In de woorden van de opleiding, zij leidt docenten op tot 'wereldleraren':

Het auditpanel stelt vast dat er sprake is van een goed uitgebalanceerd curriculum waarin naast fysische- en sociale geografie, ook ruim aandacht wordt besteed aan vakdidactische, didactische en pedagogische studieonderdelen. In het eerste studiejaar van de opleiding ligt het accent op het verwerven van de aardrijkskundige kennis. In het tweede studiejaar ligt het accent op verdieping en inzicht, in het derde studiejaar is er sprake van het kunnen analyseren van en het geven van een onderbouwd oordeel over geografische thema's. Het auditpanel beoordeelt dit als een adequate uitwerking van de vakspecifieke leerlijnen. Bestudering door het auditteam van de basiskennis laat zien dat de opleiding studenten ruim gelegenheid biedt zich te verdiepen in relevante en interessante studieonderdelen.

Op basis van de gesprekken met de studenten concludeert het auditteam, dat studenten de verschillende leerlijnen herkennen en de samenhang tussen deze leerlijnen positief waarderen. De fysisch geografische vakken die deel uit maken van de gelijknamige leerlijn ervaren zij als uitdagend maar ook als ingewikkeld. De praktijkcomponent, i.h.b. het werken in het veld, zien studenten als een belangrijk aanvulling op hun kennis en als een belangrijk didactisch instrument waar zij op hun stageschool gebruik van kunnen maken door bijvoorbeeld met hun leerlingen het 'veld' in te trekken.

Begeleiding

In het generieke rapport is onder 'Stage, leren & werken' al aandacht besteed aan de begeleiding van studenten tijdens hun opleiding. Het auditpanel merkt op dat de opleiding aardrijkskunde zich gehouden acht aan het beleid op het terrein van begeleiding en studieloopbaancoaching zoals dat binnen het Instituut voor Leraren van de hogeschool geldt. Dit betekent dat begeleidende docenten van de opleiding vooral als coach optreden.

De geografische vakinhoudelijke component binnen de stagebegeleiding verdient nog aandacht. Deze is niet altijd voldoende aanwezig.

Onderzoekscomponent

Naast hetgeen in het generieke rapport is geschreven over de onderzoekscomponent binnen de lerarenopleiding, merkt het auditpanel op dat onderzoek binnen de aardrijkskundeopleiding in een aparte leerlijn is opgenomen, de onderzoeksloterlijn en daarmee een belangrijk onderwerp vormt. De opleiding vraagt van haar studenten een onderzoekende houding die 'gevoed' wordt door nieuwsgierigheid. Studenten zoeken, selecteren, bestuderen en beoordelen vakliteratuur en rapporteren daarover bij verschillende studieonderdelen. Het betreft dan bijvoorbeeld onderzoeksliteratuur op het terrein van onderwijssociologie (van belang binnen didactiek) en duurzaamheid/*footprint*. Door resultaten uit (onderwijs)geografisch onderzoek blijvend te bestuderen en deze te leren toepassen, komt de student tot herziene/nieuwe inzichten en past hij zijn lessen hierop aan.

Naarmate de student in zijn studie vordert, zijn de eisen die de opleiding stelt aan de onderzoekende attitude van de student hoger. Zo moet de student in het derde studiejaar praktijkonderzoek uitvoeren op aardrijkskundig gebied, de hieruit verkregen data analyseren en van conclusies voorzien. In het derde studiejaar volgt de student de studieonderdelen 'Afrika en milieugeografie' en '*Global Change*' waarbinnen ruimte is gecreëerd voor de onderzoekscomponent. Studenten voeren hierbij onderzoek uit op het grensvlak van geografie, onderwijs en leven. In het laatste studiejaar voert de student zelfstandig onderzoek uit in de beroepspraktijk en betreft hierbij zowel een aardrijkskundige- als een vakdidactische component. Ook binnen de minor voert de student praktijkonderzoek uit.

Het auditpanel merkt hier nog op dat deze opleiding haar studenten ook de gelegenheid biedt om een *honours*programma te volgen. Voor de bevindingen van het auditpanel hieromtrent verwijzen wij naar het generieke rapport.

Internationale oriëntatie

Het vak aardrijkskunde is per definitie een internationaal georiënteerd vak. De opleiding maakt bij haar onderwijs gebruik van internationale literatuur. Zij stimuleert haar studenten om niet alleen Nederlandstalige literatuur te bestuderen, al dan niet verplicht, maar ook publicaties in anderstalige tijdschriften of boeken. Studenten maken in het derde studiejaar een verplichte studiereis naar Ghana. Daarnaast kunnen studenten in hun minor stage lopen of in het buitenland studeren. Jaarlijks maakt een klein aantal studenten gebruik van deze mogelijkheid. Voornamelijk, zo blijkt, houdt de opleiding zich aan het hogeschoolbreed geformuleerde beleid op dit terrein samengevat onder '*Combine the global and the local (2010-2014)*'. In één regel samengevat betekent dit dat internationalisering plaatsvindt binnen een regionale context.

Internationaliseringsbeleid sluit aan bij de vraagstukken in de regio en binnen de grootstedelijke beroepspraktijk. Voor het Instituut voor Leraren en haar opleiding aardrijkskunde betekent dit dat zij internationale netwerken opbouwt, waarbinnen uitwisseling plaatsvindt van kennis en ervaring die relevant is voor 'Rotterdamse' vraagstukken. Er zijn initiatieven om samen te werken met buitenlandse instituten en studenten kunnen een minor volgen in het buitenland. De opleiding kan de buitenlandervaring meer *body* geven door studenten en docenten de gelegenheid te bieden om contacten te leggen met kennis- en onderwijsinstituten in het buitenland.

Varianten

De hogeschool biedt de tweedegraads lerarenopleiding aardrijkskunde aan in een voltijd- en een deeltijdvariant. Beide varianten zijn wat vakinhoud en vormgeving betreft identiek. Het belangrijkste verschil ligt op het terrein van begeleiding van de student; het aantal begeleidende uren van de deeltijdstudent is minder dan dat van de voltijdstudent. De opleiding biedt de deeltijdvariant aan in de avonduren.

Deeltijdstudenten hebben veelal een onderwijsachtergrond en zijn zo in staat om zich, met name, (vak)didactische kennis sneller eigen te maken dan voltijdstudenten. Het onderwijstempo ligt bij de deeltijdvariant hoger. Ook maken docenten bij hun onderwijs aan deeltijdstudenten veelal gebruik van hun praktijkervaring.

Personeel

Het docentteam van de aardrijkskundeopleiding is gedreven en tevens ruim gekwalificeerd om de verschillende studieonderdelen te kunnen verzorgen. Iedere docent heeft zijn eigen fysisch/sociaal geografische, vakdidactische en/of onderwijskundige specialisatie. Docenten beschikken over een eerstegraads lesbevoegdheid en over ervaring in het voortgezet onderwijs. Docenten houden actuele ontwikkelingen bij via contacten met het werkveld en vakgenoten, door het lezen van boeken en het volgen van de actualiteit. Het auditpanel is zeer te spreken over het niveau van de docenten. De kwaliteit van het docentteam blijkt ook uit notities die docenten zelf schrijven over hun vakgebied en die opleidingsbreed gedeeld worden, bijvoorbeeld op het terrein van het examenprogramma aardrijkskunde, het didactisch beleid binnen de sectie aardrijkskunde en het toetsbeleid van de opleiding.

De studenten waren goed te spreken over hun docenten. Ze vonden het onderwijs van goede kwaliteit en ervaren de docenten als zeer betrokken. De sfeer is volgens studenten goed. Zelf initiatief nemen door studenten wordt gewaardeerd. Telkens terugkerend thema tijdens het gesprek van het auditpanel met studenten was het vakdidactische uitgangspunt van de opleiding: het 'dubbele bodem' principe en *teach as you preach*. Daarbij laten docenten zien hoe de studenten bepaalde onderwerpen ook kunnen toepassen in hun eigen lespraktijk. De docenten blijken toegankelijk en behulpzaam te zijn.

De opleiding vormt samen met de tweedegraadslerarenopleidingen op de terreinen economie, geschiedenis en maatschappijleer het cluster Mens & Maatschappij. In dit verband merkt het auditpanel op, dat de docenten van deze opleiding nog meer dan thans het geval is, kunnen samenwerken om zo 'opleidingsoverstijgende' thema's te behandelen. Terecht merkt de opleiding op dat zij geen Mens & Maatschappij-docenten opleidt, maar het interdisciplinaire karakter van het vakgebied mag nadrukkelijker dan thans het geval is naar voren komen. Bij minoren wordt wel samengewerkt met onder andere 'biologie'. Landelijk, zo stelt het auditpanel vast op basis van eigen ervaring, zijn er goede voorbeelden van deze interdisciplinaire samenwerking, tot tevredenheid van zowel docenten als studenten.

Positief is het auditpanel over de collegiale consultatie binnen aardrijkskunde waarbij docenten elkaar meerdere malen jaarlijks treffen en één bepaald opleidingsgebonden thema centraal staat. Docenten informeren elkaar dan tevens over nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied om vervolgens op basis van literatuurstudie de implicaties van deze nieuwe ontwikkelingen te bespreken voor de opleiding. Docenten zijn bezig een VELON-registratie te verkrijgen.

Opleidingsspecifieke voorzieningen:

In het generieke rapport is aandacht besteed aan de voorzieningen. Het auditpanel meldt hier nog dat de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde beschikt over een eigen pagina op *facebook* waar docenten en studenten ervaringen uitwisselen en elkaar op de hoogte kunnen houden van recente ontwikkelingen op het vakgebied. Ook zijn er goed geoutilleerde aardrijkskundelokalen.

Weging en Oordeel

De lerarenopleiding Aardrijkskunde is een praktijkgerichte opleiding, verzorgd door een gekwalificeerd team docenten. De opleiding biedt de studenten ruim voldoende mogelijkheden om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Dit doet zij aan de hand van de drie ROM-lijnen en vijf opleidingsspecifieke leerlijnen.

De opleiding heeft deze leerlijnen goed uitgewerkt en aan iedere leerlijn relevante en voor studenten op onderdelen pittige en interessante studieonderdelen gekoppeld. Fysische geografie en sociale geografie komen evenwichtig aan bod in het curriculum. De theorie- en de praktijkcomponent zijn goed uitgewerkt, waarbij de theorie in dienst staat van de praktijk en omgekeerd. Deze wisselwerking tussen theorie en praktijk komt ook terug in het door de opleiding gehanteerde didactisch concept.

Het IvL, waar de aardrijkskundeopleiding deel van uitmaakt, biedt de docenten een mooie 'menukaart' met professionaliseringsmogelijkheden, waar de docenten aardrijkskunde goed gebruik van maken.

Via de verschillende leerlijnen in het vakspecifieke curriculum voor Aardrijkskunde ontwikkelen de studenten specifieke kennis en vaardigheden om les te geven. De internationale oriëntatie door middel van netwerkvorming is nog een aandachtspunt evenals de samenwerking met andere opleiding die deel uit maken van het cluster Mens & Maatschappij. Studenten krijgen ruim gelegenheid om zich te profileren via de keuzecursussen, de minor en het honoursprogramma en met ingang van 2015-2016 via de keuze voor één van de twee afstudeerrichtingen in het vierde studiejaar.

Zoals in het generieke rapport is aangegeven besteedt de opleiding aandacht aan de kwaliteit van de instromende studenten, onder andere door het afnemen van de startmeter en het voeren van een studiekeuzecheckgesprek. Er is veel aandacht voor het beheersen van de Nederlandse taal, o.a. via een aanbod van keuzecursussen voor taal op verschillende niveaus. Het is ook goed dat taalbeheersing steeds meer een plek krijgt in het curriculum.

Sterk element is het echt samen opleiden van studenten in het Opleiden in de school (OidS)-traject binnen de vijf opleidingsscholen. Het is een belangrijke ontwikkeling, dat de opleiding nu ook expliciete eisen stelt aan de kwaliteit van de werkplek en begeleiding op de 'gewone' stageschool in de regio. De profilering 'opleiden voor de grote stad' en gebruik van 'ict/digitale didactiek' waaronder GIS zijn duidelijk terug te vinden in het curriculum.

De aanwezige voorzieningen werken ondersteunend aan de studie.

Het auditteam komt tot het oordeel 'goed' voor standaard 2.

7.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Zoals in het generieke rapport is aangegeven, conformeert de opleiding zich aan de landelijk en hogeschoolbreed geldende richtlijnen voor toetsen en beoordelen. Voor de aardrijkskundeopleiding geldt de IvL-brede onderwijs- en examenregeling (OER). Een docent van de opleiding heeft zitting in de toetscommissie van het cluster Mens & Maatschappij.

De opleiding heeft het 'toetsgebouw' voldoende uitgewerkt. Het auditpanel stelt verder vast dat dit op een doordachte wijze is gebeurd waarbij alle essentiële aspecten aan bod komen. Bij de uitwerking ervan besteedt de opleiding aandacht aan haar visie op toetsen, maakt zij een onderscheid tussen schriftelijke kennistoetsen en vaardigheidstoetsen, toetst zij door middel van verslagen, opdrachten en presentaties en maken studenten beroepsgerichte praktijkopdrachten en nemen deze op in hun assessmentdossier. De opleiding kiest per studieonderdeel een toetsvorm op basis van de leerlijnen die bij dat studieonderdeel horen. Zij presenteert in een overzicht (de 'toetsdekkingsmatrix') de relatie tussen eindkwalificaties en de wijze van toetsing: tijdens welke opleidingsfase en op welke wijze toetst de opleiding de verschillende eindkwalificaties. De door de opleiding gehanteerde procedure rond toetsontwikkeling is duidelijk, evenals de wijze van toetsafname en toetsevaluatie.

Landelijke kennisbasistoets

De opleiding neemt deel aan de landelijke kennisbasistoets Aardrijkskunde. De toetsresultaten laten zien dat studenten vrij laag scoren op deze toets. De opleiding doet niet aan *teaching to the test*. Een goed begrip van het Nederlands binnen de landelijke kennisbasistoets is voor een aantal studenten een belemmering om de vragen te begrijpen, te doorgronden. Tijdens de audit bleek dat de toets vooral inzet op feitelijke kennis, terwijl de opleiding meer inzet op *deep knowledge*. De opleiding heeft besloten om studenten beter voor te bereiden op deze landelijke toets door de huidige groep derdejaars studenten meerkeuze toetsen te laten maken en het curriculum op onderdelen aan te passen.

Formatieve toetsing en assessment

Formatieve toetsing vindt plaats tijdens de lessen en de stage. De opleiding stimuleert haar studenten om altijd feedback te vragen over hun functioneren op de stageschool. Dit verwerkt de student in zijn reflectieverslag. Evaluatieve tripartiete gesprekken tussen student, docent en coach op de werkplek beschouwt de opleiding eveneens als belangrijk momenten van formatieve toetsing.

De opleiding toetst tevens op basis van een summatief assessment; het einde van de afstudeerfase (startbekwaam) toetst de opleiding op basis van het 'assessment startbekwaam'.

Oordeel auditpanel over toetsen

Het auditpanel heeft tijdens de audit een selectie van toetsen Aardrijkskunde bestudeerd en stelt vast dat het niveau van de toetsen het bachelorniveau representeert. De diepgang van de toetsen is meer dan voldoende; het zijn toetsen waar je iets van leert. De spreiding van de toetsvragen over de door de student bestudeerde leerstof is goed. De relatie tussen theorie en praktijk is in de toetsvragen aanwezig. De opleiding toetst zowel door middel van meerkeuzevragen (kennisvragen), open vragen (veelal inzicht en de relatie theorie en praktijk), opdrachten en als door practica. Er is veel variatie in toetsvormen.

Er waren een aantal opvallend vindingrijk en uitdagende toetsen bij, zoals een toets waarbij studenten video's moesten maken, en een toets waarbij studenten een kaartblad van een fantasieland moesten maken. Bij groepsbeoordeling is ook sprake van individuele beoordeling. De door de opleiding gehanteerde toetscriteria zijn helder. Alle kennistoetsen hebben een antwoordmodel. De toetsen sluiten aan bij de geformuleerde leerdoelen. De wijze waarop beoordeeld is, is duidelijk.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde op een valide, betrouwbare en inzichtelijke manier toetst en beoordeelt. De opleiding heeft hierin samen met de andere opleidingen de laatste jaren flinke slagen gemaakt en zowel het toetsen als het beoordelen meer in lijn met elkaar gebracht. De examencommissie zit op een juiste wijze in haar rol en heeft een eigen jaarkalender. Het auditteam acht het belangrijk dat de punten die daarop staan de komende tijd aandacht krijgen. De toetscommissies van elk cluster en de toetscommissie buitenschools curriculum vervullen een belangrijke rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsen. Het is belangrijk dat alle examinatoren nu in elk geval de cursus Basiskwalificatie Examinator (BKE) gaan volgen. Het auditteam acht de externe validering van de afstudeerproducten door het Kenniscentrum Talentontwikkeling en vertegenwoordigers vanuit het werkveld op basis van een steekproef, een goed initiatief.

De kwaliteit van de door hem bestudeerde toetsen, beoordeelt het auditpanel als goed. Zeer innovatieve toepassingsopdrachten werden afgewisseld door toetsen op analyiseniveaus. De prestatie van studenten op de Landelijke Kennisbasistoets moet omhoog.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen (toetssysteem en toetsen goed op orde) met als aandachtspunt de prestaties van studenten op de landelijke kennisbasistoets tot het oordeel 'goed' voor standaard 3.

7.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of vervolgopleiding functioneren

Reeds in het generiek deel van dit rapport meldde het auditteam dat het gerealiseerde niveau inderdaad blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding Aardrijkskunde.

Enkele karakteristieken van het afstudeertraject bij aardrijkskunde

Het afstuderen bestaat uit een afstudeeropdracht en een Assessment. Alle componenten van het afstuderen dient de student met een voldoende score af te ronden. Er is geen compensatie mogelijk. Het doel van de afstudeeropdracht is, dat de student laat zien dat hij startbekwaam is ten aanzien van de competenties 'Didactisch en vakinhoudelijk competent' en 'Competent in reflectie en ontwikkeling'. Bij het 'Assessment Startbekwaam' beoordeelt de opleiding de student op alle competenties. Hierbij zijn twee onafhankelijke assessoren betrokken, te weten een opleidingsassessor en een schoolassessor. De student dient bij dit assessment aan te tonen dat hij zijn handelen kan verantwoorden, daarbij over een breed kennis en handelingsrepertoire beschikt, zelfstandig of samen met anderen lesmateriaal kan ontwikkelen en effectief, planmatige en proactief kan handelen.

Het auditteam stelt vast dat de opleiding het afstudeerprogramma op een duidelijke wijze heeft uitgewerkt en zij daarbij studenten voldoende gelegenheid biedt om in woord en geschrift hun kennis en vaardigheden te tonen.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het auditteam heeft van vier studenten van de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde die afstudeerden in de periode 2013-2015 het afstudeeronderzoek ('Afstuderen leraar') bestudeerd. Het betrof bij alle vier afstudeerproducten 'aardrijkskundige onderzoeken' met daarin opgenomen vakinhoudelijk onderzoek. Het auditpanel beoordeelt de vier door hem beoordeelde afstudeerwerken van bachelorniveau. Drie onderzoeken hadden betrekking op een geografisch vraagstuk, één onderzoek betrof een wetenschapsfilosofisch vraagstuk. De aanleiding om het onderzoek uit te voeren was niet altijd duidelijk; de vraagstelling kon duidelijker. Het geografisch gehalte van de eindwerken was wisselend en geen van de onderzoeken had een duidelijke geografische structuur. Daarnaast werd er in slechts een onderzoek gebruik gemaakt van empirische dataverzameling. Geen van de bestudeerde onderzoeken was van onvoldoende kwaliteit (twee waren net voldoende), maar het kan wel beter.

Het instituut waar de opleiding deel van uit maakt, heeft recent besloten om studenten een afstudeeronderzoek te laten uitvoeren op basis van praktijkonderzoek met een onderwijsgeografische inkleuring. Studenten voeren dan een vakdidactisch praktijkonderzoek uit op een stageschool en doen hiervan verslag. De door het auditpanel bestudeerde eindwerken maakten nog géén deel uit van dit herzien 'afstudeerregime'. Het auditpanel is positief over het voornemen van het instituut/de opleiding om studenten aardrijkskunde een afstudeeropdracht te laten uitvoeren rondom vakdidactische vraagstukken uit de onderwijspraktijk.

De assessmentdossiers met bewijsmaterialen voor de verschillende competenties op basis waarvan de studenten hun assessment startbekwaam afleggen, waren inzichtelijk vormgegeven en toonden de ontwikkeling van de student tot een vakbekwaam beroepsbeoordelaar en bevatten een variëteit aan bewijsstukken. Uit de portfolio's kan geconcludeerd worden dat de studenten in staat zijn op bachelorniveau te functioneren. Wel merkt het auditpanel op dat studenten in hun portfolio verwijzingen moeten opnemen naar literatuur. Dat ontbrak nu vrijwel geheel.

Weging en oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in hun afstudeeropdracht en in hun assessmentdossier/portfolio aantonen, dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar Aardrijkskunde. Positief is het auditpanel over het initiatief van het instituut om studenten voortaan te laten afstuderen op een vakdidactisch praktijkonderzoek. Dit komt de praktijkgerichtheid en praktijkrelevantie van het afstuderen ten goede.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld zijn over het algemeen tevreden over de wijze waarop de afgestudeerden (kunnen) functioneren in de beroepspraktijk. Zij voelen zich voldoende tot goed toegerust.

Het auditteam heeft de afstudeerwerken met minimaal een voldoende beoordeeld. Met inachtneming van de hierboven genoemde aandachtspunten in het onderzoek door de studenten, komt het auditteam tot het oordeel 'voldoende' voor standaard 4.

8. ALGEMEEN EINDOORDEEL AARDRIJKSKUNDE

De ruim gekwalificeerde en gedreven docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde van de Hogeschool Rotterdam zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren Aardrijkskunde voor de scholen in het voortgezet - en het middelbaar beroepsonderwijs. Het bijzonder praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen rondom vakmanschap en meesterschap en de focus op het opleiden van 'wereldleraren' voor de grote stad en ict/digitale didactiek zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen en standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen voor de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau eveneens met een voldoende.

Omdat het auditteam het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde van de Hogeschool Rotterdam.

9. AANBEVELINGEN AARDRIJKSKUNDE

Hierna volgen een aantal aanbevelingen van het auditpanel. Het auditpanel beveelt de opleiding aan om:

- na te gaan of het mogelijk is de geografisch vakinhoudelijke component binnen de stagebegeleiding te vergroten.
- in te zetten op een verdere prestatieverbetering van studenten op de landelijke kennisbasistoets.
- te beschrijven wat zij als typerend beschouwt voor de geografische benadering. De opleiding ziet aardrijkskunde als brugvak tussen de gamma vakken en bètavakken. Het is een vak dat inzicht geeft in de grote vraagstukken, waarbij vaak kennis uit andere vakken toegepast moet worden. Studenten leren wel over de verschillende manieren om vraagstukken geografisch te structuren, maar hier zou meer aandacht naar uit moeten gaan zodat de eindwerken van studenten een duidelijke geografische benadering laten zien.

10. SCORETABEL AARDRIJKSKUNDE

Scoretabel paneloordelen Hogeschool Rotterdam hbo-bacheloropleiding leraar vo 2^e graad Aardrijkskunde voltijd / deeltijd / Oids	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs in de tweede graad in
GESCHIEDENIS**

voltijd/deeltijd/Oids

Hogeschool Rotterdam

CROHO nr. 35197

11. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN GESCHIEDENIS

11.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

De tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis leidt docenten op die een brede, diepgaande, zowel inhoudelijke als pedagogisch-didactisch visie hebben op het schoolvak geschiedenis en hieraan gerelateerde wetenschapsgebieden. De opleiding wil de dialoog met het werkveld intensiveren om vervolgens samen handen en voeten te geven aan het democratisch burgerschap in het onderwijs (voorbeelden hiervan trof het auditpanel aan rond 'mentoring op Zuid' en bij de studieonderdelen rond de 'Proeftuin' waarbij opleiding en werkveld nauw samenwerken bij de opleiding van studenten). Geschiedenisdocenten dienen in te kunnen spelen op veranderingen in hun vak en in de samenleving.

De opleiding wil een 'maatschappijkritische en vernieuwingsbewuste houding' bij haar studenten 'bevorderen' waardoor een maatschappelijk verschijnsel van meerdere kanten door de aankomende docenten wordt bekeken. Daartoe biedt zij haar studenten een curriculum aan dat minimaal de kennisbasis voor het vakgebied geschiedenis omvat en op onderdelen daar boven uitstijgt. Verder ligt de nadruk op historisch redeneren en de integratie van ICT-ontwikkelingen in het vakgebied dat moet leiden tot digitaal lesmateriaal voor leerlingen. De profilering 'opleiden voor de grote stad' en gebruik van 'ict/digitale didactiek' zijn duidelijk terug te vinden in het curriculum.

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding een duidelijk beeld voor ogen heeft over wat het doel is van geschiedenisonderwijs in de onderbouw van havo/vwo en het vmbo: het aanleren van een kritische en inlevende houding bij leerlingen. Laatstgenoemden moeten kennis hebben van het verleden en zich met behulp van deze kennis kunnen verplaatsen in de wereld van een ander in het verleden. Leerlingen moeten leren omgaan met bronnen en in staat zijn om een historische situatie vanuit verschillende perspectieven te bekijken.

Behalve de hierboven beschreven doelstellingen van het schoolvak geschiedenis, heeft de opleiding het landelijk vastgestelde beroeps- en competentieprofiel op een inzichtelijke wijze uitgewerkt. Zij sluit daarbij aan op het profiel zoals dat geldt voor lerarenopleidingen van het Instituut voor Leraren en besteedt daarbij aandacht aan het beroep, het werkveld en ontwikkelingen in de beroepspraktijk. Zie verder het generieke gedeelte van het rapport.

De eindkwalificaties voor de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis, die op landelijk niveau zijn vastgesteld, zijn samengesteld uit de volgende elementen.

- De zeven competenties op niveau startbekwaam uit de wet BIO (zie het generieke gedeelte van het rapport).
- De generieke kennisbasis voor tweedegraadslerarenopleidingen.
- De vakinhoudelijke en vakdidactische eisen.
- De landelijke kennisbases voor vakinhouden en vakdidactiek.

- De kerndoelen Mens & Maatschappij voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs en de historische uitwerking daarvan.
- De afspraken uit het Landelijk Vakgroep Overleg Geschiedenis.
- De visie van de opleiding op het vak.

De kennisbasis van het vak geschiedenis hebben de lerarenopleidingen op landelijk niveau op een inzichtelijke wijze uitgewerkt en vastgesteld, zulks in samenwerking met het werkveld. Deze kennisbasis bestaat, zo stelt het auditpanel vast, uit vier domeinen:

- de conceptuele principes van het vak,
- de vakdidactiek,
- historisch redeneren en
- de tijdvakken.

Voor de domeinen, met uitzondering van het domein 'tijdvakken', onderscheidt de kennisbasis verschillende thema's.

Voor 'tijdvakken' geldt dat de kennisbasis tien tijdvakken onderscheidt met elk een eigen karakteristiek, lopend van de tijd van jagers en boeren tot en met de tijd van televisie en computers. Het auditpanel stelt in dit verband vast dat de opleiding binnen de vakinhoudelijke leerlijn er voor gekozen heeft, om vast te houden aan de indeling in vijf historische tijdvakken zoals deze internationaal geldt: prehistorie, oudheid, middeleeuwen, vroeg moderne tijd en moderne tijd.

Het voortgezet onderwijs gebruikt de hierboven genoemde indeling in tien tijdvakken. De opleiding is van mening dat voor een leerling de indeling in tien tijdvakken een handige kapstok vormt, voor (aanstaande) docenten moet de kennis in een breder kader, over een letterlijke bredere tijdsinterval, ingebed zijn. Een volgens het auditpanel te verdedigen stellingname. Het domein rond de 'conceptuele principes van het vak' kent als thema's: beschrijving van het vakgebied en de doelen en functies van het schoolvak. Het domein 'vakdidactiek' kent als thema's: doelstellingen, leermiddelen, werkvormen en evaluatie. De thema's verzamelen, ordenen, verklaren en beeldvormen behoren tot het domein historisch redeneren.

Het auditteam stelt op basis van het bovenstaande vast, dat de opleiding het landelijk profiel en de hierin opgenomen bekwaamheidseisen als uitgangspunt neemt voor haar onderwijs, dat het competentieprofiel en de *BoKS* inzichtelijk beschreven zijn en de basis vormen voor het curriculum dat we hierna in standaard 2 op hoofdlijnen beschrijven.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke gedeelte van het rapport.

Weging en Oordeel

Voor 'Weging en oordeel' verwijzen wij naar het generieke gedeelte van het rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

11.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, leren & werken, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke gedeelte van het rapport.

Didactische concept en vormgeving curriculum

De Hogeschool Rotterdam biedt de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis aan in de varianten voltijd en deeltijd. De te realiseren eindkwalificaties en daarmee het examenprogramma zijn voor beide varianten identiek. Dit geldt ook voor de leerlijnen, studieonderdelen en toetsing. Hoewel voor de deeltijdopleiding minder uren gereserveerd zijn, slaagt de opleiding er in om studenten van beide varianten eenzelfde curriculum aan te bieden.

In de generieke rapportage is onder 'Opzet en inhoud van het (generieke) programma' aandacht besteed aan het Rotterdams Opleidings Model (ROM). Kenmerkend voor dit model is, dat het kennisgestuurde onderwijs afneemt naarmate de student in zijn studie vordert, terwijl het studentgestuurde onderwijs juist toeneemt. De zelfstandigheid van de student neemt dus toe naarmate hij in zijn studie vordert.

Naast de in het generieke gedeelte van het rapport genoemde drie algemene ROM leerlijnen, kennisgestuurd, praktijkgestuurd en studentgestuurd, kent de opleiding verschillende leerlijnen die naar de vakinhoud 'leerkracht geschiedenis' verwijzen. De opleiding onderscheidt *onder andere* de volgende leerlijnen.

- Geschiedenis leerlijnen.
- Leerlijn onderwijskunde en beroepsvorming.
- Stage leerlijn.

De overige leerlijnen op de terreinen onderzoek, studieloopbaancoaching en keuzevakken/minoren behandelen we hierna in een korte aparte paragraaf.

De geschiedenisleerlijn is opgesplitst in vier 'met elkaar verweven leerlijnen': de vakinhoudelijke leerlijn, de vakdidactische leerlijn, de leerlijn historisch redeneren en de leerlijn onderzoek. De vakinhoudelijke leerlijn refereert aan het vak geschiedenis. Aan bod komen de onder Standaard 1 genoemde vijf historische tijdvakken: prehistorie, oudheid, middeleeuwen, vroegmoderne tijd en de moderne tijd. Naast de tijdvakcursussen kent de opleiding verschillende verdiepende studieonderdelen waarbij zij één kenmerkend aspect uit een periode uitlicht zoals het *Ancien Regime* (de periode vanaf het einde van de middeleeuwen tot de Franse revolutie) en de Franse revolutie.

Daarnaast onderscheidt de opleiding binnen deze leerlijn zg. regiocursussen die zij kiest op basis van de actualiteit. Zo kent de opleiding regiocursussen over de VS, het Midden-Oosten en China.

Het auditteam stelt vast, na bestudering van *readers* op de terreinen Midden-Oosten en Middeleeuwen, dat de opleiding haar studenten actuele informatie biedt en daarbij gebruik maakt van relevante artikelen uit tijdschriften en hoofdstukken uit boeken. Een zekere 'boekcultuur' wordt door de docenten gestimuleerd. De literatuur die studenten bestuderen, is goed gekozen en biedt hen zowel in de diepte als in de breedte kennis van en inzicht in vakdidactiek en onderwijskundige aspecten van het leraarschap in het algemeen en het leraarschap op het terrein van geschiedenis in het bijzonder. Een aandachtspunt hierbij, en dat geldt voor alle door de opleiding gebruikte literatuur: de opleiding zou meer internationale, met name Engelstalige, literatuur kunnen gebruiken.

De vakdidactische leerlijn vormt een brug tussen het vak geschiedenis en het beroepsvoorbereidende deel van de opleiding. Al vroeg tijdens de opleiding maakt de opleiding haar studenten duidelijk waarom geschiedenis als vak noodzakelijk is in het voortgezet- en het beroepsonderwijs (democratische burgerschap) en wat hun rol hierbij is. Daarbij staat het ontwikkelen/voorbereiden van een les centraal en leert de student zelf lesmateriaal te maken, rekening houdend met de 'beginsituatie' van de leerlingen, de doelstellingen van de les en de audiovisuele media die hij inzet tijdens de les.

Een leerlijn 'historisch redeneren' is specifiek en onderscheidend voor deze lerarenopleiding ten opzichte van de andere lerarenopleidingen binnen de hogeschool. De student vormt zich binnen deze leerlijn een beeld van de geschiedenis en realiseert zich daarbij dat het gaat om een door hemzelf gevormd geschiedenisbeeld en dat dit beeld niet overeen hoeft te komen met de werkelijkheid. De opleiding heeft deze leerlijn goed uitgewerkt. Een illustratie van deze uitwerking: 'Studenten zijn in staat om met historische vaardigheden te werken en deze aan te leren aan anderen', 'In monografieën kunnen historische visies en methoden herkend en geanalyseerd worden'.

Bij vakdidactische studieonderdelen maakt de opleiding gebruik van een specifiek op vakdidactiek geschiedenis gerichte literatuur. Het auditpanel is positief over de wijze waarop de opleiding deze studieonderdelen vormgeeft. Zo besteedt zij aandacht aan de plek van het geschiedenisonderwijs in het voortgezet- en het beroepsonderwijs en aan de inzet van digitale leermiddelen binnen het studieonderdeel *Arrangeren Digitaal Leermateriaal*. Naarmate de student vordert, verschuift het accent van de leerlijn vakdidactiek van de theorie naar de praktijk, in het bijzonder naar de praktijk van het lesgeven. In het tweede studiejaar ligt de nadruk op het leerproces van de student om zelfstandig geschiedenislessen te verzorgen. De vakdidactische studieonderdelen op de opleiding sluiten hierbij aan; de student krijgt uitgebreid gelegenheid om zijn didactische vaardigheden te oefenen en om problemen uit de stage te bespreken met de docent en medestudenten tijdens de lessen op de opleiding. Een goed voorbeeld trof het auditpanel aan binnen vakdidactiek waarbij de opleiding haar studenten toerust om te leren om zo onbevangen mogelijk met leerlingen om te gaan en om culturele en maatschappelijke problemen te verdisconteren in hun geschiedenislessen. Problemen waar studenten dan mee te maken krijgen, bespreken zij op de opleiding tijdens de lessen met de docent en medestudenten.

Het auditpanel stelt na bestudering van het curriculum en de hierbinnen te onderscheiden leerlijnen vast, dat er sprake is van een goed vormgegeven leerplan, dat de studieonderdelen relevant zijn voor de vakinhoud geschiedenis én voor de vakdidactische component van de opleiding. Zo trof het auditpanel een breed scala aan studieonderdelen aan, lopend van 'Indonesië en de West' via 'de Middeleeuwen' naar 'Effectief leren en directe instructie'. Daarbij is een mooie mix ontstaan van geschiedkundige en (vak)didactische onderwerpen. De profilering van het Instituut voor Leraren en van de opleiding geschiedenis: opleiden voor de grote stad, is terug te vinden in het curriculum (organiseren van een excursie naar Amsterdam waar studenten onder andere kennis en inzicht verwerven op het gebied van stadsontwikkeling in historisch perspectief en leren dit te vertalen naar vakdidactische principes en lessen.

Uit de *readers* is af te leiden dat de opleiding veel moeite doet om studenten ook actueel studiemateriaal te laten bestuderen. Het curriculum laat een evenwichtige samenstelling zien tussen prehistorie, oudheid, nieuwe geschiedenis en nieuwste geschiedenis. Een aandachtspunt, zo is het auditpanel gebleken bij de bestudering van schriftelijke producten, vormt het taalgebruik van studenten. Op dit punt, zo blijkt, neemt de opleiding maatregelen door hier in het onderwijs apart aandacht aan te besteden.

Studenten zijn tevreden over de inhoud van de opleiding en over de verdeling theorie en praktijk. Zowel geschiedkundige als vakdidactische kennis staan centraal, zo geven zij aan. Docenten stimuleren hen om nieuwe inzichten in hun lessen te verwerken. Studenten wijzen er op dat zij voldoende gelegenheid krijgen om hun eigen visie op het vak te ontwikkelen en om schoolboekmethoden te analyseren op bruikbaarheid voor de doelgroep waarvoor ze geschreven zijn. Studenten worden gestimuleerd om hun eigen lesmateriaal te schrijven en dit te gebruiken in de geschiedenislessen of binnen burgerschapsonderwijs waar historische aspecten nadrukkelijk aan bod komen.

Stageleerlijn

De opleiding kent een omvangrijke stagecomponent die studenten de gelegenheid biedt om datgene toe te passen, dat hij in de hiervoor genoemde leerlijnen leert. In een portfolio beschrijft de student zijn geschiedenislessen, werkt hij zijn leerwerktaken uit, zijn vorderingen lesvoorbereiding en het lesgeven en evalueert hij zijn lessen.

Het auditpanel merkt op dat studenten van deze opleiding niet alleen het vak geschiedenis mogen geven, maar ook Mens & Maatschappij (M&M). De eerstejaars stage, via de organisatie *Cross your Borders*, is dan ook M&M georiënteerd. Toelichting: *Cross your Borders* geeft op vbo-scholen projecten over onder ontwikkeling. Een mooi voorbeeld volgens het auditpanel van een stage waarbij een organisatie uit het werkveld betrokken is en waarbij de stageschool en de opleiding er zorg voor dragen dat studenten binnen een stimulerende leeromgeving ervaring kunnen opdoen. Zowel de coach vanuit de stageschool als de begeleider vanuit de opleiding zorgen hier voor.

Studenten zijn tevreden over de stage, de inhoud en de vormgeving ervan. Ze ervaren hun stages als perioden in hun studie waarin ze veel leren, die hen enthousiasmeert.

Voor de overige bevindingen rond stages verwijst het auditpanel naar de generieke rapportage.

Minoren en keuzevakken

In de generieke rapportage besteedt het auditpanel aandacht aan minoren en keuzevakken. In deze opleidingsspecifieke rapportage volstaan wij met de vaststelling dat geschiedenisstudenten veelal voor keuzevakken of minoren kiezen, die gerelateerd zijn aan hun opleiding. De minor kan betrekking hebben op een onderwerp zoals passend onderwijs of sociale vakken. De minor Sociale vakken is opgezet door het cluster Mens & Maatschappij waar de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis deel van uit maakt. De studenten krijgen voldoende mogelijkheden zich te profileren via de keuzecursussen, de minor en het honoursprogramma voor excellente studenten en met ingang van 2015-2016 via de keuze voor één van de twee afstudeerrichtingen in het vierde studiejaar.

Begeleiding

In het generieke gedeelte van het rapport is onder 'Stage, leren & werken' aandacht besteed aan de begeleiding van studenten tijdens hun opleiding. Het auditpanel merkt op dat de opleiding Geschiedenis zich houdt aan het beleid omtrent begeleiding/studieloopbaancoaching zoals dat binnen het Instituut voor Leraren van de hogeschool geldt. Dit betekent dat docenten van de opleiding vooral als coach optreden. De coachingsgesprekken die docenten met studenten voeren, hebben in de eerste fase van de studie vooral betrekking op onderwijsinhoudelijke kwesties.

Vanaf het tweede studiejaar verlegt de focus van dit gesprek naar het functioneren van de student in de stagepraktijk en naar de verwachtingen die de student heeft als toekomstig beroepsbeoefenaar.

Het auditpanel is positief over het zg. startgesprek dat de student voert bij de start van de opleiding als een gepast instrument om wederzijdse verwachtingen af te stemmen, de motivatie van de student te bespreken alsmede persoonlijke omstandigheden en mogelijke risicofactoren in kaart te brengen. Tijdens dit gesprek komen ook vrijstellingen ter sprake (zie hierna).

Onderzoekscomponent

De onderzoekscomponent vormt binnen deze opleiding een centraal thema juist om dat bronnenonderzoek een belangrijk startpunt van onderzoek vormt voor historici. Het is goed dat de opleiding haar studenten vanaf de propedeuse in de gelegenheid stelt om te werken aan hun onderzoekscompetenties door bijvoorbeeld een essay te schrijven en daarbij gebruik te maken van relevante historische primaire en/of secundaire bronnen. Het essay is onderverdeeld in de voor onderzoek kenmerkende onderdelen hoofdvraag en deelvragen. In het tweede studiejaar schrijft de student een essay op basis van door hem bestudeerde literatuur over een bepaald historisch onderwerp en maakt daarbij gebruik van de indeling die geldt voor historische publicaties. De student kan er voor kiezen zijn essays om te zetten in een les of een lessencyclus over een bepaald onderwerp. De opleiding begeleidt studenten in deze fase intensief. In het laatste studiejaar voert de student zelfstandig onderzoek uit in de beroepspraktijk en betreft hierbij zowel een historische- als een vakdidactische component. Het auditpanel is tevreden over de wijze waarop de opleiding invulling geeft aan de onderzoekscomponent binnen een historische én (vak)didactische context.

Het auditpanel merkt op dat de opleiding haar studenten ook de gelegenheid biedt om een honoursprogramma te volgen. In het generieke gedeelte van het rapportage gaat het auditpanel verder in op de wijze waarop de lerarenopleidingen van de Hogeschool Rotterdam de onderzoekscomponent vormgeven.

Internationale oriëntatie

De opleiding maakt bij haar onderwijs gebruik van met name Nederlandstalige literatuur. Zij stimuleert haar studenten daarnaast om ook publicaties te bestuderen in anderstalige tijdschriften of boeken. Het auditpanel is van oordeel dat de opleiding meer gebruik kan maken van internationale literatuur (zie hierboven). Daarnaast kunnen studenten in hun *minor* stage lopen of in het buitenland studeren. Jaarlijks maakt een klein aantal studenten gebruik van deze mogelijkheid. Het auditpanel merkt op dat de opleiding dit aspect, internationalisering, meer *body* kan geven door contacten in het buitenland met kennis en instellingen voor het hoger onderwijs.

Instroom en varianten

Zoals hierboven aangegeven, biedt de hogeschool de opleiding aan in een voltijd- en een deeltijdvariant. Het belangrijkste verschil tussen beide varianten ligt bij de begeleiding van de student; het aantal begeleide uren van de deeltijdstudent is minder dan dat van de voltijdstudent. Deeltijdstudenten hebben veelal een onderwijsachtergrond en zijn zo in staat om zich met name (vak)didactische kennis sneller eigen te maken dan voltijdstudenten. Het onderwijstempo ligt bij de deeltijdvariant hoger.

Het auditpanel stelt vast dat in de deeltijdvariant 1/3^e tot de helft van de studenten studeren met een aantal vrijstellingen. Het betreft dan studenten met een afgeronde hbo- of wo-opleiding. In het examenprogramma/*Osiris* (het digitaal studentinformatiesysteem van de hogeschool) staan de vrijstellingen vermeld. Vrijstellingen verleent de examencommissie op basis van door de student geleverde documentatie zoals getuigschriften/diploma's.

Als de student kan aantonen dat hij beschikt over elders verworven competenties, dan kan hij een maatwerktraject volgen. Dit komt incidenteel voor, zo blijkt.

Personeel

Het docentteam van de geschiedenis is ruim gekwalificeerd om de verschillende studieonderdelen te kunnen verzorgen. Iedere docent heeft zijn eigen geschiedkundige, vakdidactische en/of onderwijskundige specialisatie. Docenten hebben een eerstegraads lesbevoegdheid, beschikken over ervaring in het voortgezet onderwijs en/of zijn master afgestudeerd op een voor de opleiding relevant terrein. Docenten houden actuele ontwikkelingen bij via contacten met het werkveld en vakgenoten, door het lezen van boeken en het volgen van de actualiteit. Het auditpanel is tevreden over het niveau van de docenten. De studenten waren tevreden over de docenten. De docenten blijken toegankelijk en behulpzaam te zijn.

Docenten zijn niet alleen vakdocenten maar vervullen ook de rollen van stagebegeleider, onderzoeksbegeleider, e.d. Generieke onderdelen van curriculum worden ook gegeven door de vakdocent. Een voorbeeld hiervan levert "onderzoek" : sociaal wetenschappelijke oriëntatie in het generieke en historisch onderzoek bij geschiedenis wordt door zo'n personele unie tot 1 geheel gevormd. Deze vorm van integratie tussen generiek en vakspecifiek c.q. vakdidactisch neemt steeds meer toe bij geschiedenis.

De opleiding Geschiedenis vormt samen met de tweedegraads lerarenopleidingen economie, aardrijkskunde en maatschappijleer het cluster Mens & Maatschappij. In dit verband merkt het auditpanel op, dat de docenten van deze opleiding nog meer dan thans het geval is, kunnen samenwerken om zo opleidingsoverstijgende thema's te behandelen. Terecht merkt de opleiding op dat zij geen Mens & Maatschappij-docenten opleidt, maar het interdisciplinaire karakter van het vakgebied mag nadrukkelijker dan thans het geval is naar voren komen. Landelijk, zo stelt het auditpanel vast op basis van eigen ervaring, zijn er goede voorbeelden van deze interdisciplinaire samenwerking, dit tot tevredenheid van zowel docenten als studenten.

Positief is het auditpanel over de collegiale consultatie waarbij docenten elkaar meerdere malen jaarlijks treffen en één bepaald opleidingsgebonden thema centraal staat. Docenten informeren elkaar dan tevens over nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied om vervolgens op basis van literatuurstudie de implicaties van deze nieuwe ontwikkelingen te bespreken voor de opleiding. Docenten zijn bezig een VELON-registratie te verkrijgen.

Weging en Oordeel

De tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis van de Hogeschool Rotterdam biedt haar studenten veel mogelijkheden om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Dit doet zij aan de hand van de drie ROM-lijnen en de daarmee verbonden vijf andere leerlijnen.

De studenten krijgen voldoende mogelijkheden zich te profileren via de keuzecursussen, de minor en het honoursprogramma voor excellente studenten en met ingang van 2015-2016 via de keuze voor één van de twee afstudeerrichtingen in het vierde studiejaar.

De profilering 'opleiden voor de grote stad' en gebruik van 'ict/digitale didactiek' zijn duidelijk terug te vinden in het curriculum.

Het team docenten is gekwalificeerd om de opleiding te verzorgen en biedt studenten een fraaie en relevante selectie studiemateriaal aan. De literatuur die de opleiding studenten biedt is daarmee goed. Verder biedt het IvL docenten een mooie menukaart met professionaliseringsmogelijkheden, waar de docenten geschiedenis gebruik van maken.

Er is sprake van een groeiende samenhang tussen de meer generieke en vakspecifieke studieonderdelen, mede omdat docenten binnen beide lijnen doceren. Via de verschillende

leerlijnen in het vakspecifieke curriculum ontwikkelen de studenten specifieke kennis en vaardigheden om geschiedenisles te geven. Het curriculum is inzichtelijk vormgegeven, de hierin opgenomen studieonderdelen beroepsrelevant en interessant voor studenten. De internationale oriëntatie van de opleiding is nog een aandachtspunt.

De opleiding besteedt aandacht aan de kwaliteit van de instromende studenten, onder andere door het afnemen van de startmeter en het voeren van een studiekeuzecheckgesprek. Het auditpanel vindt het belangrijk dat taal een prominente plek krijgt in het curriculum.

Sterk element is, zoals aangegeven in het generieke gedeelte van het rapport, het echt samen opleiden van studenten in het Opleiden in de school (OidS)- traject binnen de vijf opleidingsscholen. Het is een belangrijke ontwikkeling, dat de opleiding nu ook expliciete eisen stelt aan de kwaliteit van de werkplek en begeleiding op de 'gewone' stageschool in de regio.

De aanwezige voorzieningen zijn ondersteunend voor de studie.

Het auditteam komt tot het oordeel 'goed' voor standaard 2.

11.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding conformeert zich aan de landelijk en hogeschoolbreed geldende richtlijnen op het terrein van toetsen en beoordelen. Voor de geschiedenisopleiding geldt de IvL-brede onderwijs- en examenregeling (OER).

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding het 'toetsgebouw' op een doordachte wijze heeft uitgewerkt en waarbij alle essentiële aspecten aan bod komen. Bij de uitwerking ervan besteedt de opleiding aandacht aan haar visie op toetsen, maakt zij een onderscheid tussen schriftelijke kennistoetsen en vaardigheidstoetsen, toetst zij door middel van verslagen, opdrachten en presentaties en maken studenten beroepsgerichte praktijkopdrachten en nemen deze op in hun assessmentdossier. De opleiding kiest per studieonderdeel een toetsvorm op basis van de leerlijnen die bij een studieonderdeel horen. Zij presenteert in een overzicht (in de 'toetsdekkingsmatrices') de relatie tussen eindkwalificaties en de wijze van toetsing: tijdens welke opleidingsfase en op welke wijze toetst de opleiding de verschillende eindkwalificaties. De door de opleiding gehanteerde procedure rond toetsontwikkeling is duidelijk, evenals de wijze van toetsafname en toetsevaluatie.

Landelijke kennisbasistoets

De opleiding neemt deel aan de landelijke kennistoets geschiedenis. Zij bereidt haar studenten niet voor op de toets door hen bijvoorbeeld uitgebreid voorbeeldtoetsen te laten maken. De toetsresultaten laten zien dat studenten 'redelijk gemiddeld' hierbij scoren. Tijdens de audit bleek dat de toets vooral het algemeen vormende aspect toetst; zij is daarmee erg breed. De vakgroep doet niet *aan teaching to the test*, maar bezint zich wel op nadere maatregelen, zoals nog meer nadruk op feitenkennis.

Formatieve toetsing en assessment

De opleiding kiest er voor om studenten verschillende toetsvormen te presenteren omdat een mix van toetsinstrumenten en meetmomenten de meeste garantie biedt om de ontwikkeling van de student tot een volwaardig beroepsbeoefenaar goed te kunnen volgen. Formatieve toetsing vindt plaats tijdens de lessen en de stage. De opleiding stimuleert haar studenten om altijd feedback te vragen over hun functioneren op de stageschool en dit te verwerken in het reflectieverslag. Evaluatieve tripartiete gesprekken tussen student, docent en coach op de werkplek beschouwt de opleiding eveneens als een belangrijk moment van formatieve toetsing.

De opleiding toetst tevens op basis van een assessment. Voor alle eindkwalificaties geldt, dat de student aan het eind van zijn opleiding het niveau 'startbekwaam' moet hebben bereikt. Het einde van de afstudeerfase (startbekwaam) toetst de opleiding op basis van het 'assessment startbekwaam'. De opleiding werkt aan een toetsbank waarvoor docenten regelmatig *items* kunnen aanleveren. De individuele toets*items* zijn ontwikkeld door meerder docenten op basis van (tenminste) het vier-ogenprincipe.

Oordeel auditpanel over toetsen

Het auditpanel heeft tijdens de audit een selectie van toetsen Geschiedenis bestudeerd. Het niveau van de toetsen representeert het bachelorniveau. De spreiding van de toetsen over de te bestuderen stof alsmede de diepgang ervan is voldoende. De relatie tussen theorie en praktijk is in de toetsvragen aanwezig; zowel geschiedkundige toetsvragen als (vak)didactische vragen komen aan bod.

De opleiding toetst op basis van schriftelijke meerkeuze- en open vragen, maar ook door middel van opdrachten en assessment. De door de opleiding gehanteerde toetscriteria zijn helder. Alle kennistoetsen hebben een antwoordmodel. De toetsen sluiten aan bij de geformuleerde leerdoelen. Een aandachtspunt is om bij de beoordeling van individuele toets items, zeker bij open vragen, studenten meer feedback te geven zodat voor hen duidelijkheid ontstaat wat er beter kan bij de beantwoording van vragen.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis op een valide, betrouwbare en inzichtelijke manier toetst en beoordeelt. De opleiding heeft met toetsing de laatste jaren flinke 'slagen' gemaakt en daarbij toetsen en beoordelen meer in lijn met elkaar gebracht. De examencommissie zit op een juiste wijze in haar rol en heeft een duidelijke eigen onderzoekskalender. Het auditteam acht het belangrijk dat de punten die daarop staan de komende tijd aandacht krijgen. De toetscommissies van elk cluster en de toetscommissie buitenschools curriculum vervullen een belangrijke rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsen. Het is belangrijk dat alle examinatoren de cursus Basiskwalificatie Examinator (BKE) behalen, een traject dat in gang gezet is. Het auditteam acht de externe validering van de afstudeerproducten door het Kenniscentrum Talentontwikkeling en vertegenwoordigers vanuit het werkveld op basis van een steekproef, een goed initiatief.

De kwaliteit van de door haar bestudeerde toetsen, beoordeelt het auditpanel als goed. De prestaties van studenten op de Landelijke Kennisbasistoets moet omhoog.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen (toetssysteem en toetsen op orde met als aandachtspunt de prestaties van studenten op de Landelijke Kennistoets) tot het oordeel 'goed' voor standaard 3.

11.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of vervolgopleiding functioneren

In het algemeen deel van dit rapport meldde het auditteam, dat het gerealiseerde niveau blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding Geschiedenis.

Enkele karakteristieken van het afstudeertraject bij geschiedenis

Het afstuderen bestaat uit Afstuderen Leraar en het Assessment Startbekwaam. Alle componenten van het afstuderen dient de student met een voldoende score af te ronden; er is geen compensatie mogelijk. Het doel van Afstuderen Leraar is, dat de student laat zien dat hij startbekwaam is ten aanzien van de set competenties. De opleiding heeft de competenties en BoKS per studiejaar uitgewerkt tot en met het niveau Startbekwaam. Het auditpanel stelt vast dat dit op een inzichtelijke en toetsbare wijze is geoperationaliseerd. Ter illustratie geven wij hier drie voorbeelden.

- De student is in staat om zelfstandig kennis en historische vaardigheden geïntegreerd in een coherent lesprogramma te verwerken, en daarbij didactisch materiaal te beoordelen op bruikbaarheid en hierover van gedachte kunnen wisselen met collega's.
- De student kan nieuw lesmateriaal ontwikkelen en beschikt daartoe over een oordelen vermogen om onderwijsmateriaal alsmede nieuwe ontwikkelingen op zijn vakgebied op hun waarde te schatten.
- De student kan historische vaardigheden zelfstandig inzetten voor het vergroten van hun eigen kennis. Zij voeren zelfstandig bronnen-/literatuuronderzoek uit en kunnen op basis hiervan een gefundeerd eigen standpunt formuleren.

Bij het mondeling Assessment Startbekwaam beoordeelt de opleiding de student op alle competenties. Hierbij zijn betrokken: twee onafhankelijke assessoren, een opleidingsassessor en een schoolassessor. De student dient bij dit assessment aan te tonen dat hij zijn handelen kan verantwoorden, daarbij over een breed kennis en handelingsrepertoire beschikt, zelfstandig of samen met anderen lesmateriaal kan ontwikkelen en effectief, planmatige en proactief kan handelen. Het auditteam stelt vast dat de opleiding het afstudeerprogramma daarmee op een duidelijke wijze heeft uitgewerkt en studenten voldoende gelegenheid biedt om in woord en geschrift hun kennis en vaardigheden te tonen.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het auditteam heeft van vier studenten van de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis, die afstudeerden in de periode 2013-2015, het afstudeeronderzoek bestudeerd. Het betrof bij alle vier afstudeerproducten 'geschiedkundige onderzoeken' met daarin opgenomen vakinhoudelijk onderzoek. Het auditpanel beoordeelt de vier door haar beoordeelde afstudeerwerken als van bachelorniveau. De vakinhoudelijke/historische component van de eindwerken was voldoende. De inhoud en resultaten van de eindwerken zijn beroepsrelevant: zij sluiten aan op geschiedkundige thema's die in het werkveld spelen. In dit verband beveelt het auditteam een bredere verspreiding van de resultaten van afstudeerwerken in het werkveld.

Het auditpanel merkt op, dat zowel de onderzoeks- als de vakdidactische component sterker kunnen. Het Instituut voor Leraren, waar de opleiding deel van uit maakt, heeft in dit verband recent besloten om studenten een afstudeeronderzoek te laten uitvoeren waarin een vakdidactische component herkenbaarder verwerkt moet zijn. Studenten geschiedenis voeren dan een vakdidactisch praktijkonderzoek uit op een stageschool en beschrijven dit in hun onderzoeksverslag. De door het auditpanel bestudeerde eindwerken maakten nog geen deel uit van dit herzien 'afstudeerregime'. Het auditpanel staat positief tegenover dit initiatief van het instituut/de opleiding om studenten geschiedenis het Afstuderen Leraar te laten uitvoeren waarin de vakinhouden op zowel het terrein van geschiedenis als de (vak)didactiek aan bod komen.

Het auditpanel heeft verder een aantal assessmentdossiers met bewijsmaterialen bestudeerd. Deze waren inzichtelijk vormgegeven en toonden de ontwikkeling van de student tot een vakbekwaam beroepsbeoordelaar en bevatten een variëteit aan bewijsstukken. Uit de bestudeerde documentatie concludeert het auditpanel dat de studenten in staat zijn op bachelorniveau te functioneren. Verwijzingen naar literatuur moeten consequent in de assessmentdossiers terug te vinden zijn. Dat ontbrak nu.

Weging en oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in het Afstuderen Leraar en hun assessmentdossier/portfolio aantonen, dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar Geschiedenis. Positief is het auditpanel over het initiatief van het instituut om studenten te laten afstuderen op een vakdidactisch praktijkonderzoek. Dit komt de praktijkgerichtheid en praktijkrelevantie van het afstuderen ten goede.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld zijn over het algemeen tevreden over de wijze waarop de afgestudeerden (kunnen) functioneren in de beroepspraktijk. Zij voelen zich voldoende tot goed toegerust.

Het auditteam heeft de afstudeerwerken met minimaal een voldoende beoordeeld. Met inachtneming van de hierboven genoemde aandachtspunten in het onderzoek door de studenten, komt het auditteam tot het oordeel 'voldoende' voor standaard 4.

12. ALGEMEEN EINDOORDEEL GESCHIEDENIS

De ruim gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis van de HR zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het bijzonder praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen rondom vakmanschap en meesterschap en de focus op het opleiden van wereldleraren voor de grote stad en ict/digitale didactiek zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen en standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen voor de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis als 'goed'. Het auditteam beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau als 'voldoende'.

Omdat het auditteam het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis van de Hogeschool Rotterdam.

13. AANBEVELINGEN GESCHIEDENIS

Hierna volgen een aantal aanbevelingen voor de opleiding die los staan van de hiervoor gegeven oordelen over de vier standaarden. Het auditpanel beveelt de opleiding aan om:

- het taalbeleid verder aan te scherpen.
- examinatoren in elk geval de cursus Basiskwalificatie Examinator (BKE) te laten volgen.
- verwijzingen naar literatuur consequent in de assessmentdossiers te laten opnemen.
- meer gebruik te maken van Engelstalige literatuur.

14. SCORETABEL GESCHIEDENIS

Scoretabel paneloordelen Hogeschool Rotterdam hbo-bacheloropleiding leraar vo 2^e graad Geschiedenis voltijd/ deeltijd /Oids	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eendoordeel	V

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs in de tweede graad in
MAATSCHAPPIJLEER**
voltijd/deeltijd/Oids

Hogeschool Rotterdam

CROHO nr. 35411

15. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

15.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor–master) en oriëntatie (hbo–wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

De tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer leidt studenten op voor de bovenbouw van het vmbo en het mbo. Maatschappijleer komt niet voor in de onderbouw van het vmbo, de havo en het vwo. In het mbo treffen we het vak maatschappijleer aan onder de naam 'Burgerschap'.

Kenmerkend voor het vakgebied is dat het zich richt op het beleid van overheden, de rol(len) en opvattingen van politieke actoren, rechtstatelijke principes, de structuur en organisatie van de maatschappij en waarden en normen. Volgens de onderwijsvisie van de opleiding is maatschappijleer van belang omdat:

- het tot het 'culturele kapitaal van elk mens behoort bij deze zaken betrokken te zijn',
- mensen met deze kennis de complexiteit van ontwikkelingen in de samenleving beter begrijpen,
- zij hun eigen gedrag, rol en standpunt kunnen expliciteren, daarbij hun ijkpunten bepalen en weloverwogen politieke keuzes maken.

Tenslotte wijst de opleiding op het belang van het vak Maatschappijleer voor 'sociaal en politiek burgerschap' passend binnen de profilering op het terrein van de grootstedelijke context die overigens voor alle 'Rotterdamse' opleidingen geldt.

Het auditpanel formuleert hierna de meest in het oog springende vertrekpunten van de opleiding.

- De competenties en de hiervan afgeleide vakinhoud en vaardigheden zijn afgestemd op het werkveld, de landelijke en Europese eisen voor docenten maatschappijleer, de algemene eisen voor leraren en de Dublin Descriptoren.
- De opleiding heeft, door haar cultuuroverdracht, ook vormende waarde. De inhoud van de opleiding moet studenten aan het denken zetten en bij hen '...belangstelling stimuleren voor intellectualisme, cultuur, ontwikkelingen in relatie tot het vakgebied en beroep'.
- De vorderingen van de student zijn mede af te lezen aan de mate van nieuwsgierigheid, tolerantie, genuanceerdheid, maatschappelijke betrokkenheid en redenerings- en argumentatievermogen.

Zoals in het generieke gedeelte van het rapport is beschreven, hanteert de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer voor haar onderwijs, naast de SBL-competenties als leidraad, de landelijk vastgestelde generieke kennisbases voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven. Daarnaast gaat de opleiding uit van de kennisbasis voor het vak maatschappijleer die op landelijk niveau is vastgesteld. De volgende thema's maken deel uit van de deze landelijke kennisbasis.

- Sociale wetenschappen en de benaderingswijzen.
- Politiek, rechtsstaat en democratisch burgerschap.
- Massamedia en massacommunicatie.

- Criminaliteit en veiligheid.
- Arbeid en verzorgingsstaat.
- Pluriforme samenleving.
- Cultuur en socialisatie.
- Mondiale vraagstukken.

Bovenstaande thema's zijn uitgewerkt in categorieën. Verder maakt de opleiding gebruik van verschillende andere bronnen om een zo compleet mogelijke kennisbasis voor maatschappijleer te genereren. Hiertoe behoren onder andere:

- de kwalificaties uit het 'vakconcept maatschappijleer en burgerschap'.
- de kwalificaties uit de 'kennisbasis vakdidactiek maatschappijleer'.
- de kwalificaties uit het schoolvak Maatschappijleer en burgerschap.

Het auditpanel stelt vast, dat de opleiding goed heeft nagedacht over de kennisbasis voor het vak maatschappijleer en deze gedetailleerd heeft uitwerkt.

Voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) verwijzen wij naar het generieke gedeelte van het rapport.

Weging en Oordeel

Zie voor weging en oordeel het generieke gedeelte van het rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

15.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Inleiding

Het auditpanel is positief over de uitgebreide en gedetailleerde wijze waarop de opleiding haar keuzes verantwoordt ten aanzien van het didactisch beleid, het opleidingsprofiel, de studielast-normen en daarbij tevens het werkveld en de alumni betreft. Dit laatste blijkt uit verslagen die het auditpanel heeft bestudeerd.

De leerlijnen

De opleiding heeft de kennisbasis van het vak Maatschappijleer en de vakdidactiek in het curriculum uitgewerkt in een aantal vakspecifieke leerlijnen waaronder: de vakinhoudelijke leerlijn, de onderwijskundige leerlijn, de vakdidactische leerlijn en de leerlijn stage.

Om studenten al vanaf hun propedeuse een goed beeld te geven van het vak, expliciteert de opleiding binnen de vakinhoudelijke leerlijn de belangrijkste aspecten van het vak maatschappijleer: politiek-juridische aspecten, sociaaleconomische aspecten, sociaalculturele aspecten en de 'benaderingswijze' van verandering en vergelijking. In het curriculum krijgt de vakinhoudelijke leerlijn 'handen en voeten' door studieonderdelen zoals: Politieke filosofie, Criminaliteit en rechtstaat, Arbeid en verzorgingsstaat en Sociale psychologie.

De opleiding informeert de studenten voordat ze met de opleiding starten uitgebreid over de inhoud van de opleiding. Dit gebeurt door een eigen *website* waarop alle relevante informatie over de opleiding, zoals de vakinhoud voor 41 studieonderdelen (inclusief minoren) beschreven is. Voor de hiervoor genoemde studieonderdelen biedt de opleiding haar studenten inzicht in de inhoud, een overzicht van de leerdoelen, de didactiek en geeft zij per studieonderdeel een verantwoording. Ter illustratie het volgende voorbeeld. Voor het studieonderdeel 'Lesgeven maatschappijleer' geeft de opleiding als verantwoording: *'Er is theorie en kennis over hoe die leerstof (zo effectief mogelijk) aan leerlingen over te dragen is [...]. We verbinden zo diverse andere onderdelen (onderwijskunde, didactiek, vakinhoudelijke theorie, kennis van examenprogramma's) uit de opleiding met elkaar. Zo leer je hoe je als maatschappijleerleraar leerlingen de inhoud van dit vak kunt bijbrengen.'* Daarop volgt een beschrijving van het studieonderdeel, de hoofdonderwerpen en de sleutelbegrippen. Volgens het auditpanel relevante en inzichtelijke informatie voor de student.

De studieonderdelen die deel uit maken van de vakdidactische leerlijn, richten zich vooral op kennis van en over de didactiek van het vak Maatschappijleer. Deze leerlijn sluit nauw aan bij de onderwijspraktijk. De vakdidactische studieonderdelen zijn praktijkgestuurd waarbij studenten leren hoe zij les moeten geven in het vak maatschappijleer. De vakdidactiek vormt voor studenten een goede voorbereiding op de stageleerlijn. Vakdidactiek bestaat in eerste instantie uit een kennismaking en de toepassing van het vakconcept, gevolgd door het leren lesgeven in het (beroeps)onderwijs.

Docenten besteden in hun lessen binnen deze leerlijn veel aandacht aan de relatie tussen vakdidactiek en vakinhoud, met de nadruk op het 'waarom' van hun (vakdidactisch) handelen. Hoe behandel je 'socialisatie' bij leerlingen op het vmbo/mbo, hoe behandel je 'decentralisatie in de zorg' bij deze doelgroep, zijn voorbeelden van thema's die dan ter sprake komen en docent en student bediscussiëren. Het blijken niet alleen lastige onderwerpen te zijn voor leerlingen maar ook lastige om dit vakdidactisch op een begrijpelijke manier over te dragen. Dit maakt wel, zo geven studenten aan, het vakgebied interessant én tevens uitdagend.

Uit het curriculumoverzicht blijkt dat studenten in de eerste studiefase binnen de leerlijn vakdidactiek studieonderdelen volgen op het gebied van: presentatievaardigheden, debatvaardigheden en het vak Maatschappijleer in het voortgezet onderwijs. In het tweede studiejaar gevolgd door lesgeven op het gebied van maatschappijleer. In het derde studiejaar leert de student taalgericht les te geven en volgt hij studieonderdelen maatschappijleer binnen het mbo en ontwikkelt hij toetsen op zijn vakgebied.

Binnen de leerlijn onderwijskunde/beroepsvorming, komen vooral drie onderwijseenheden aan bod die een uitwerking zijn van de generieke SBL-eindkwalificaties. Dit geldt in het bijzonder voor de eindkwalificaties op de terreinen: Interpersoonlijk, Pedagogisch, Organisatorisch, Samenwerken met collega's, Samenwerken met de omgeving en Reflectie en ontwikkeling. De opleiding heeft in een 'Dekkingsmatrix Eindkwalificaties' inzichtelijk gemaakt, welke studieonderdelen en themavakken binnen deze leerlijn aan bod komen. Het auditpanel stelt vast dat de domeinen en de hier ondergebrachte studieonderdelen en themavakken voldoende dekkend zijn voor de hierboven genoemde zeven SBL eindkwalificaties. De opleiding past jaarlijks de inhoud van het vakkenpakket aan: indien de actualiteit hier om vraagt, vervangt de opleiding het ene studieonderdeel door een ander vak dat beter aansluit op de actualiteit. Hierbij geldt als concrete voorbeeld: de zorgsector en wereldgodsdiensten.

De opleiding maakt deel uit van het cluster *Mens & Maatschappij* binnen het Instituut voor Leraren. Tot dit cluster behoren ook de lerarenopleidingen Geschiedenis, Aardrijkskunde en Economie. Twee studieonderdelen bieden de opleidingen binnen dit cluster gemeenschappelijk aan omdat hier gemeenschappelijke thema's aan de orde komen op het terrein van cultureel erfgoed en ontwikkelingssamenwerking. Studenten van genoemde lerarenopleidingen komen dan in aanraking met interdisciplinaire aspecten van de verschillende vakgebieden en leren samen te werken met studenten van deels verwante opleidingen.

De door de opleiding gebruikte literatuur is voornamelijk Nederlandstalig met een enkel Engelstalig boek over buitenlandse betrekkingen ('Global Politics') en op het terrein van politieke stromingen het boek 'Political ideologies'. Het auditpanel stelt vast, zulks in navolging van de opleiding zelf, dat de literatuur het hbo-bachelorniveau representeert. Twee boeken kwalificeert de opleiding als moeilijk: het werk van *Heywood* over politieke ideologieën en het werk van *Mackenbach* over volksgezondheid en gezondheidszorg. Daarmee is het palet aan verplichte literatuur voldoende breed en biedt interessante inzichten en een duidelijk overzicht van de breedte het vakgebied. Daarnaast presenteert de opleiding een lijst van aanbevolen literatuur met daarin opgenomen publicaties op het terrein van culturele antropologie, massamedia en het lesgeven binnen het vakgebied. Ook deze lijst beoordeelt het auditteam als relevant; het voorziet de geïnteresseerde student van relevante en actuele achtergrondinformatie.

Op deze plaats merkt het auditpanel op, dat de opleiding haar studenten ook een publicatie voorlegt op m.b.t. taalgebruik met daarin opgenomen de uitgangspunten en aanbevelingen om een tekst te schrijven. Als studenten een schrijfproduct inleveren bij een docent, dan dienen zij de in deze publicatie beschreven schrijfnormen te hanteren. Een goed initiatief, zo stelt het auditpanel vast.

Stage en studieloopbaancoaching

Voor de algemene bevindingen van het auditpanel met betrekking tot stage verwijzen we naar het generieke deel van het rapport: de opleiding Maatschappijleer conformeert zich aan het IvL-brede beleid op het terrein van stages.

In dit opleidings specifieke rapport merkt het auditpanel op dat docenten van de opleiding, naast studieloopbaancoach, ook als stagebegeleider optreden. Dit garandeert direct contact tussen de opleiding, de student en de stageschool. Wat betreft de stagebezoeken: één bezoek per stageperiode ervaren studenten als voldoende, zo geven zij aan tijdens de audit. Indien nodig, worden er meer bezoeken afgelegd of lessen gefilmd en op het instituut besproken. In dit verband waarderen studenten de stagebijeenkomsten met medestudenten. Hier wisselen zij ervaringen uit, geven tips over de omgang met leerlingen en is gelegenheid voor intervisie.

Een aandachtspunt voor de opleiding is het niveau van de stages en het bezoeken van stagiairs. Wat het eerste punt betreft: weinig docenten die vanuit de stageschool als begeleider optreden, hebben expertise op het terrein van maatschappijleer. Hier wreekt zich, zo stelt het auditpanel vast, de 'onderbevoegdheid' van burgerschapsdocenten op stagescholen. De opleiding kan hier weinig aan doen, zo stelt het auditpanel vast. Positief is dat de opleiding overlegt met scholen in de regio om na te gaan welke maatregelen op dit punt nodig zijn.

Ook ten aanzien van de aan de stage gerelateerde studieloopbaancoaching melden studenten, dat zij tevreden zijn. Maatschappijleer legt op dit terrein een 'aantal accenten'. Zo besteedt zij in het eerste studiejaar extra aandacht aan studievaardigheden en taalvaardigheden. Ook wil de opleiding, maar dit was ten tijde van de audit nog niet gerealiseerd, tijdens de coaching met studenten de actualiteit bespreken zoals hen die via de media bereikt en de implicaties hiervan bespreken voor het lesgeven. Een goed initiatief volgens het auditpanel, mede gelet op het feit dat de opleiding studenten wil 'prikkelen' een onderzoekende/nieuwsgierige houding aan te nemen.

Een aandachtspunt voor de opleiding vormen studenten die (veel) langer over de studie doen dan de nominale studietijd van vier jaar. Docenten wijzen er op dat derdejaars en vierdejaars studenten vaak al een baan hebben en daardoor over te weinig energie beschikken om de opleiding af te ronden.

Internationalisering

Docenten besteden binnen vrijwel ieder studieonderdeel aandacht aan de internationale dimensie ervan. Dit geldt in het bijzonder voor studieonderdelen die betrekking hebben op internationale betrekkingen, de multiculturele samenleving en culturele antropologie. Daarnaast kent de opleiding een negendaagse excursie naar de oostkust van de VS waarin internationale (politieke) betrekkingen centraal staan. Ook binnen de (sociaal)economisch georiënteerde studieonderdelen komt de internationale component aan de orde.

Instroom

Voor het onderdeel 'instroom' verwijzen wij naar het generieke gedeelte van het rapport omdat de opleiding Maatschappijleer zich conformeert aan het instroombeleid dat op instituutniveau is geformuleerd. Wel merken wij hier op dat de opleiding aangeeft dat een 'bepaald type student' de opleiding instroomt, het zijn studenten die 'ergens iets van vinden', zeker als het om maatschappelijke thema's gaat. De opleiding gaat in dit verband discussie met studenten niet uit de weg waarbij regelmatig maatschappijkritische thema's bediscussieerd worden. Deeltijdstudenten kwalificeren de opleiding als 'zwaar'. Ze moeten hetzelfde doen als voltijdstudenten in een kortere tijd. De meeste studenten die deze opleiding voortijdig verlaten zijn dan ook deeltijders.

Personeel

Het docentteam is deskundig en beschikt over een masteropleiding en daarmee over de kwalificaties die nodig zijn om de opleiding te verzorgen. Zij beschouwen de opleiding als een 'waardengemeenschap' waarbinnen de omgang met diversiteit en het hebben van respect voor diversiteit centraal staan. De maatschappelijke betrokkenheid van docenten blijkt bijvoorbeeld uit hun interviews met uiteenlopende religieuze leiders die hun horizon verbreden en een praktische invulling zijn van de omgang met diversiteit.

Iedere docent heeft zijn deskundigheid op vakdidactisch/onderwijskundig gebied en/of op het terrein van maatschappijleer. De meeste docenten hebben een eerstegraads lesbevoegdheid en ruime ervaring in het voortgezet onderwijs waaronder het mbo. Docenten van de opleiding wijzen er op dat voor hen de stagecomponent van groot belang is omdat zij op deze wijze in contact blijven met het beroepenveld, nieuwe ontwikkelingen traceren en regelmatig met docenten maatschappijleer nieuwe ontwikkelingen zowel op vakinhoudelijk als vakdidactisch terrein bespreken.

De docenten houden actuele ontwikkelingen bij via de eerder gememoreerde contacten met het werkveld en vakgenoten en door de media te volgen. De opleiding heeft verder contact met het Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken en met de Nederlandse Vereniging voor Leraren Maatschappijleer. Alle docenten zijn lid van laatstgenoemde vereniging en nemen deel aan de jaarlijkse NVLM-dagen. Twee docenten van de opleiding zijn betrokken bij de landelijke kennisbasis. Docenten zijn bezig een VELON-registratie te krijgen.

De studenten die het auditteam sprak, waren te spreken over hun docenten. Daarbij roemden zij vooral hun vakinhoudelijke kennis. De docenten zijn toegankelijk en behulpzaam. Met name bij de lessen vakdidactiek passen de docenten het principe van *'teach what you preach'* toe. Daarbij laten ze zien hoe de studenten bepaalde onderwerpen kunnen toepassen binnen de eigen lespraktijk.

Weging en Oordeel

Het IvL biedt de docenten een mooie 'menukaart' met professionaliseringsmogelijkheden, waar docenten Maatschappijleer gebruik van maken. Vakmanschap en meesterschap zijn voldoende geïntegreerd. Goed is dat de opleiding zich bezighoudt met ontwikkelingen in de toekomst.

De opleiding biedt de studenten voldoende mogelijkheden hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Dit doet zij aan de hand van de drie ROM-lijnen en de daarmee verbonden vijf andere leerlijnen. Via de verschillende leerlijnen ontwikkelen de studenten specifieke kennis en vaardigheden om les te kunnen geven. De onderwijsinhoud presenteert de opleiding op een eigen website op voorbeeldige wijze. Voor studenten en aspirant studenten van deze opleiding een prima vindplaats voor opleidingsrelevante informatie en een initiatief dat navolging verdient.

De opleiding is een sterk praktijkgerichte opleiding, verzorgd door een gekwalificeerd team docenten. De studenten zijn tevreden over het studieprogramma en over de vakinhoudelijke kwaliteit van de docenten.

Er is voldoende aandacht voor de internationale oriëntatie via de gebruikte studieboeken en de verplichte excursie naar het buitenland. De studenten krijgen voldoende mogelijkheden zich te profileren via de keuzecursussen, de minor en het *honours* programma voor excellente studenten en met ingang van 2015-2016 via de keuze voor één van de twee afstudeerrichtingen in het vierde studiejaar. Het is mooi dat de opleiding dit maatwerk biedt. De profilering 'opleiden voor de grote stad' en gebruik van 'ict/digitale didactiek' zijn duidelijk terug te vinden in het curriculum.

Zoals aangegeven in het generieke gedeelte van het rapport is een sterk element het echt *samen* opleiden van studenten in het Opleiden in de school (OidS)- traject binnen de vijf opleidingsscholen. Het is een belangrijke ontwikkeling, dat de opleiding nu ook expliciete eisen stelt aan de kwaliteit van de werkplek en begeleiding op de 'gewone' stageschool in de regio.

De opleiding besteedt veel aandacht aan de kwaliteit van de instromende studenten door het afnemen van de startmeter en het voeren van een studiekeuzecheckgesprek. Er is veel aandacht voor het beheersen van de Nederlandse taal. Het is ook goed dat taalbeheersing een stevige plek heeft in het curriculum.

De aanwezige voorzieningen werken ondersteunend aan de studie.

Het auditteam komt op basis van de hierboven genoemde elementen tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

15.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding Maatschappijleer conformeert zich aan de toetsvisie en het toetsbeleid zoals dit op instituutniveau is vastgesteld. In het generieke deel van de rapportage wordt hier dieper op ingegaan. Het auditpanel stelt vast dat de opleiding een helder en in zijn opzet duidelijk toetsbeleid heeft geformuleerd met daarbij aandacht voor de meest wezenlijke aspecten rond toetsen waaronder de uitgangspunten rond portfolio's, schriftelijke toetsen, presentaties en het afstudeerwerk.

De opleiding beschikt per toets over een toetsmatrijs en een antwoordmodel, opgesteld door docenten. De toetscommissie bekijkt of de toetsmatrijs en het beoordelingsmodel passend zijn voor de leerdoelen van het betreffende studieonderdeel. Het auditpanel stelt vast dat de opleiding een volledige PDCA-cyclus volgt bij het bewaken van de toetskwaliteit. Zij bespreekt ieder jaar een aantal toetsen, aanvullend op het werk van de toetscommissie. Iedere docent neemt twee toetsen met bijbehorende toetsmatrijzen en antwoordmodellen mee naar deze bespreking. Samen met collega-docenten neemt de docent zijn toetsen door, hetgeen kan leiden tot een bijstelling van de toets. De uitkomsten van de bespreking legt de opleiding vast in een dossier dat door de toetscommissie gebruikt kan worden om het toetsproces te bewaken en daarmee de toetskwaliteit.

De opleiding heeft de uitwerking van de eindkwalificaties in een database verwerkt: 'Eindkwalificaties maatschappijleer'. Deze database is op de website van de opleiding toegankelijk. Docenten kunnen op deze website automatisch een toetsmatrijs genereren waarbij de kwalificaties op een rij staan en waaraan de docent vervolgens zijn toetsvragen koppelt. Zo is er een één op één relatie tussen de eindkwalificaties, de leerdoelen, de toetsvragen en toetsopdrachten. In feite, zo stelt het auditpanel vast, is deze database een dekkingsmatrix voor alle eindkwalificaties van de opleiding.

De opleiding biedt haar studenten inzicht in de wijze van toetsing. Studenten kunnen zich via de website van de opleiding op de hoogte stellen van de wijze waarop de opleiding een studieonderdeel toetst.

Landelijke kennistoets

De vijf lerarenopleidingen op het terrein van maatschappijleer hebben een kennisbasistoets gemaakt. In juni 2014 zijn de eerste landelijke kennistoetsen op het vakgebied afgenomen. Hieraan deden landelijke veertien studenten mee waarvan er tien de toets haalden. Van de Hogeschool Rotterdam deden vier derdejaarsstudenten mee. Drie slaagden voor de toets. De kwaliteit van de vragen blijkt nog een aandachtspunt te zijn: studenten kwalificeerden een aantal vragen als 'vreemd'. Meerkeuzevragen sluiten niet goed aan bij de vergelijkende- en de inzichtvragen die de studenten gewend zijn.

Eigen waarneming van het auditteam van toetsen Maatschappijleer

Het auditpanel heeft een aantal toetsen bestudeerd voorafgaand aan en tijdens de audit. Er is sprake van voldoende variatie bij de toetsen. Er zijn schriftelijke toetsen van 100 minuten die kennis en vaardigheden toetsen, maar er zijn ook veel andere toetsopdrachten die studenten individueel of groepsgewijs moeten maken zoals het ontwerpen van een werkvorm (inclusief docenthandleiding met leerdoelen en instructie, kant-en-klaar leerlingmateriaal en een evaluatie van het proces), het maken van een cultureel antropologische beschrijving van een cultureel fenomeen, het bedenken van een verhaal (na zelf een workshop te hebben gevolgd over het bedenken en vertellen van verhalen).

De toetsen over de inhoudelijke thema's die gerelateerd zijn aan de schoolvakinhouden, zijn op hbo-bachelorniveau. De opdrachten bevatten een duidelijke instructie en voor de toetsen zijn correctiemodellen beschikbaar. Bij het maken van toetsen, wordt de student gestimuleerd om de bestudeerde literatuur in verband te brengen met de actualiteit, hetgeen voor het vak maatschappijleer passend is. Bij de informatie over de toets en onderzoeksvaardigheden is ook een sjabloon beschikbaar met het type vragen die een toets in elk geval moest bevatten. Een sjabloon vormt een goed instrument om de validiteit van de toets te waarborgen. De toetsen worden in de regel door één docent gemaakt en beoordeeld door de vakgroep (zie hierboven) waarbij zij aanpassingen kunnen voorstellen, bijvoorbeeld rond de complexiteit van de vraagstelling.

Voor alle toetsen geldt dat die op een herkenbare wijze aansluiten bij de leerdoelen van de cursus en leerdoelen zoals geformuleerd in de kennisbasis maatschappijleer. De correctie van het werk was juist uitgevoerd en de door de docenten gegeven cijfers komen overeen, zo stelt het panel vast, met de geleverde prestaties door de studenten.

Als opvallend beoordeelt het auditpanel dat de vakgroep al sinds 2008 expliciet aandacht besteedt aan taalvaardigheid van de studenten. De vakgroep heeft daarvoor een notitie geschreven met de titel 'Schrijfnorm maatschappijleer' waarin duidelijke instructies staan voor schrijfvaardigheid. Die notitie wordt vanaf leerjaar 1 gebruikt.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer van de HR op een valide, betrouwbare en inzichtelijke manier toetst en beoordeelt. De opleiding heeft hierin samen met de andere opleidingen de laatste jaren flinke 'slagen' gemaakt en het toetsen en beoordelen veel meer in lijn met elkaar gebracht. Het ontwikkelingsproces van een toets is transparant, de database een goed initiatief evenals de aandacht voor taalvaardigheid van studenten, óók bij toetsen. De kwaliteit van de toetsen is goed. De beoordelingswijze van toetsen is navolgbaar.

Zoals in het generieke gedeelte van het rapport is aangegeven, voert de examencommissie de haar toebedeelde taken adequaat uit en heeft een duidelijke eigen jaarkalender. Het auditteam acht het belangrijk dat de punten die daarop staan de komende tijd aandacht krijgen. De toetscommissies van elk cluster en de toetscommissie buitenschools curriculum vervullen een belangrijke rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsen. Het is belangrijk dat alle examinatoren nu in elk geval de cursus Basiskwalificatie Examinator (BKE) gaan volgen. Het auditteam acht de externe validering van de afstudeerproducten door het Kenniscentrum Talentontwikkeling en vertegenwoordigers vanuit het werkveld op basis van een steekproef, een goed initiatief.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

15.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

In het generieke gedeelte van het rapport gaat het auditpanel in op de wijze waarop de lerarenopleidingen de gerealiseerde eindkwalificaties toetsen. In de voorliggende opleidingsspecifieke rapportage beschrijven wij onze bevindingen ten aanzien van het gerealiseerde niveau van de opleiding Maatschappijleer.

Wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of vervolgopleiding functioneren

Reeds in het algemeen deel van dit rapport meldde het auditteam dat het gerealiseerde niveau blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op deze opleiding.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het auditteam heeft van vier studenten van de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer die afstudeerden in de periode 2013-2015 de afstudeerproducten bestudeerd. Het auditteam is van oordeel, dat de studenten Maatschappijleer in deze afstudeerproducten aantonen dat zij beschikken over het niveau dat van een startbekwaam tweedegraads leraar op het terrein van maatschappijleer verwacht mag worden.

Het startbekwaamheidsdossier ziet er bij de afgestudeerden redelijk tot goed uit. Het gaf het auditpanel een duidelijk beeld van het ontwikkelingstraject dat de student aflegt gedurende zijn vierjarige studie. De structuur ervan is inzichtelijk, er is veelal sprake van onderbouwing door literatuur en er is sprake van een goede bewijsvoering. Eén dossier beoordeelt het auditpanel als mager maar wel net voldoende: in dit dossier is de bewijsvoering beperkt omdat dit vooral berust op waarneming van de student zelf en niet op die van derden (stagebegeleider, coach, docent).

De afstudeerscripties verdienen op een aantal punten nog aandacht. Hier zag het auditpanel goede eindproducten maar ook eindwerken waar nog het een en ander aan te verbeteren valt. Zowel de onderzoeks- als de vakdidactische component bij de afstudeerscripties kunnen sterker. Met name het formuleren van een goede onderzoeksvraag aan de hand van een theorie, het operationaliseren/omzetten van onderzoeksvragen in waarnemingsvragen en de wijze waarop de student een steekproef trekt, vragen om aandacht. Op basis van de door de opleiding gebruikte *rubrics* komt het auditpanel bij alle door haar bestudeerde eindwerken tot de score 'voldoende'.

IvL, waar de opleiding deel van uitmaakt, heeft recent besloten om studenten een afstudeeronderzoek te laten uitvoeren waarin een vakdidactische component herkenbaarder verwerkt moet zijn. Studenten maatschappijleer voeren dan een vakdidactisch praktijkonderzoek uit op een stageschool en beschrijven dit in hun onderzoeksverslag. De door het auditpanel bestudeerde afstudeerproducten maakten nog geen deel uit van dit herzien 'afstudeerregime'. Het auditpanel staat positief tegenover dit initiatief van het instituut/de opleiding studenten een afstudeeropdracht te laten uitvoeren waarin de vakinhouden op het terrein van maatschappijleer én (vak)didactiek aan bod komen.

Na het afstuderen

Iedere student die de opleiding met een getuigschrift verlaat, voert een exitgesprek met een aantal vertegenwoordigers van de opleiding. Dit gebeurt al sinds 2006. Tijdens de exitgesprek komt de vraag aan bod of de maatschappelijk taak van de opleiding gerealiseerd is. Kijkt de (ex)student daarbij tevreden terug op zijn opleiding en heeft hij het idee dat hij voldoende toegerust is om als docent maatschappijleer te functioneren. Alumni van de opleiding melden zich aan op de internetsite van de opleiding en maken zo deel uit van het alumninetwork.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in hun afstudeerproducten laten zien dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar Maatschappijleer.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld zijn over het algemeen tevreden over de wijze waarop de afgestudeerden (kunnen) functioneren in de beroepspraktijk. Zij voelen zich voldoende tot goed toegerust.

De startbekwaamheidsdossiers geven een interessante kijk in de ontwikkeling van de student tot volwaardig professional. Het auditteam heeft de afstudeerscripties met minimaal een voldoende beoordeeld, met daarbij de aantekening dat de opzet van het onderzoek aandacht verdient. Als een belangrijke verbetering noemt het auditpanel het initiatief van het instituut om studenten een afstudeerwerk te laten schrijven waarbij de vakinhoud maatschappijleer en de vakdidactische component nadrukkelijker aan bod komen. Met inachtneming van de hierboven genoemde aandachtspunten in de onderzoekscomponent van de opleiding komt het auditteam tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

16. ALGEMEEN EINDOORDEEL MAATSCHAPPIJLEER

De ruim gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer van de HR zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het sterk praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen rondom vakmanschap en meesterschap zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer als 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen en standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen voor de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer met een 'goed'. Het auditteam beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau als 'voldoende'.

Omdat het auditteam het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer van de Hogeschool Rotterdam.

17. AANBEVELINGEN MAATSCHAPPIJLEER

Hierna volgen een aantal aanbevelingen voor de opleiding. Het auditpanel beveelt de opleiding aan om:

- de vakinhoud maatschappijleer en de vakdidactische component nadrukkelijker aan bod te laten komen in het afstudeerwerk. Door het onderzoeksdeel meer het karakter te geven van een vakdidactisch ontwerponderzoek, sluit het ook beter aan bij de beroepspraktijk van lessen ontwerpen, uitvoeren en evalueren.
- meer aandacht te besteden aan het opzetten van een onderzoek: met name het opstellen van de onderzoeksvragen (mede) vanuit de theorie en de inzet van methodologische keuzes en instrumenten zijn hierbij punten van aandacht.
- bij de instructie van de startbekwaamheidsdossiers nadrukkelijker te stellen dat de student verschillende externe bronnen moet aanvoeren voor de bewijsvoering van de kwaliteit van de door hem uitgevoerde activiteiten.
- aandacht te besteden aan de borging van de kwaliteit van de begeleiding op de werkplek. Studenten en docenten geven aan dat die begeleiding op de werkplek soms gebeurt door docenten die geen maatschappijleerbevoegdheid hebben.

18. SCORETABEL MAATSCHAPPIJLEER

Scoretabel paneloordelen Hogeschool Rotterdam hbo-bacheloropleiding leraar vo 2^e graad Maatschappijleer voltijd / deeltijd/ Oids	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad in
ALGEMENE ECONOMIE EN
BEDRIJFSECONOMIE**
voltijd/deeltijd/OidS

Hogeschool Rotterdam

CROHO nr. 35202 en 35203

19. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

19.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor–master) en oriëntatie (hbo–wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Inleiding

Het auditpanel heeft twee lerarenopleidingen beoordeeld op het terrein van economie: Algemene economie en Bedrijfseconomie. Alleen daar waar relevant bij de bevindingen, is in deze rapportage een onderscheid gemaakt tussen beide opleidingen.

De lerarenopleidingen op beide economische gebieden leiden studenten op die onderwijs kunnen organiseren en uitvoeren voor de economische studierichtingen in het mbo, de economische profielen van het vmbo en binnen de basisvorming in de onderbouw van vmbo, havo en vwo.

De meeste afgestudeerden van deze opleidingen werken op beide terreinen (Algemene economie en Bedrijfseconomie) in het vmbo en het mbo. Hier doceren zij economische vakken zoals: 'administratie', 'handel', 'verkoop' en 'consumptie'. Binnen de theoretische leerweg op het vmbo verzorgen zij de lessen Algemene economie.

Visie en onderscheidend karakter opleidingen

Het centraal thema van het vakgebied economie richt zich op schaarste en de gevolgen van keuzes van overheden, huishoudens en particulieren voor het individu, de maatschappij en de natuur. De opleidingen onderscheiden zich van andere landelijk aangeboden lerarenopleidingen op het terrein van economie doordat zij 'veel aandacht besteden aan de verschillende culturele achtergronden en het opleidingsniveau van instromende studenten'. De grootstedelijke problematiek speelt hierbij een belangrijke rol. Concreet verwijzen de opleidingen hier naar het leren omgaan met de diversiteit in leerling kenmerken binnen de grootstedelijke Rotterdamse context. Studenten moeten hun vakkennis kunnen uitbreiden door het uitvoeren van (praktijk)onderzoek, het bestuderen en evalueren van vakliteratuur en hun gedrag en werkwijze kunnen verantwoorden en wijzigingen indien de omstandigheden dit vragen.

Daarnaast richten de opleidingen zich op Rotterdam als havenstad en de invloed hiervan op de regionale/landelijke economie. Tijdens het auditgesprek kwam verder het aspect 'culturele diversiteit' nadrukkelijk aan bod, evenals 'ondernemerschap' en 'duurzaamheid' in termen van de 'circulaire economie'. De opleiding leert studenten om zich heen te kijken en zich daarbij af te vragen: wat betekent hetgeen ik waarneem voor mijn economieonderwijs. Deze gerichtheid op de eigen omgeving is een goed gekozen uitgangspunt om onderwijs te herontwerpen, aldus het auditpanel. In recente visie-sessies is het docententeam bezig dit uitgangspunt verder handen en voeten te geven en dit te koppelen aan het onderwijs.

Eindkwalificaties en de kennisbasis

Zoals in het generieke gedeelte van dit rapport is beschreven, hanteren de tweedegraads lerarenopleidingen op het terrein van economie naast de SBL-competenties (=eindkwalificaties), de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbases als leidraad én de doelstellingen die hierin beschreven zijn. De eindkwalificaties, die het uitgangspunt vormen van de opleidingen, zijn opgebouwd uit de volgende vier componenten: de kennisbases lerarenopleidingen Algemene economie en/of Bedrijfseconomie, de kennisbasis vakdidactiek economie en de generieke kennisbasis Tweedegraads Lerarenopleidingen. Deze kennisbases vormen gezamenlijk de kennisbasis of in de terminologie van de opleidingen de *Body of Knowledge and Skills (BoKS)*.

De opleidingen hebben de *BoKS* uitgewerkt voor de verschillende studiejaren tot en met het vierde studiejaar, als de student moet aantonen dat hij 'startbekwaam' is. We geven hieronder een aantal voorbeelden (dus niet uitputtend) van de 'hoofdonderwerpen' en de 'sub-onderwerpen' die samen de kennisbasis vormen.

Algemene economie

- Hoofdonderwerp: arbeid. Sub-onderwerpen: beroepsbevolking, arbeidsmarkt en arbeidsvoorwaarden
- Hoofdonderwerp: internationale ontwikkelingen. Sub-onderwerpen: internationale handel en valutamarkt, ontwikkelingseconomie, Europese integratie
- Hoofdonderwerp: geld en bankwezen. Sub-onderwerpen: geldverkeer en geldbeleid, financiële instellingen, financiële markten, inflatie
- Hoofdonderwerp: consumptie. Sub-onderwerpen: schaarste en behoeften, consumentengedrag, budgetteren, verzekeren

Bedrijfseconomie

- Hoofdonderwerp: economie en maatschappij. Sub-onderwerpen: geschiedenis van het economisch denken, economische orde
- Hoofdonderwerp: kosten. Sub-onderwerpen: kosten, kostendeling, kostensoorten, kostprijs, resultaatberekeningen, beslissingscalculaties
- Hoofdonderwerp: financiering. Sub-onderwerpen: investeringsbegroting, financieringsplan, liquiditeitsbegroting, winst en verliesrekening, kengetallen
- Hoofdonderwerp: verslaggeving. Sub-onderwerpen: jaarrekening
- Hoofdonderwerp: industriële boekhouding. Sub-onderwerpen: verbijzonderingsmethoden, vormen van productie, budgetteren
- Hoofdonderwerp: duurzame productiemiddelen. Sub-onderwerpen: aanschaf, afschrijvingen, buitengebruikstelling

Het auditteam stelt vast, dat de tweedegraads lerarenopleidingen algemene economie en bedrijfseconomie het landelijk profiel en de hierin opgenomen bekwaamheidseisen als uitgangspunt nemen voor hun onderwijs. Het competentieprofiel en de kennisbases zijn gedetailleerd en inzichtelijk beschreven en vormen de basis voor het curriculum dat het auditpanel hierna in standaard 2 op hoofdlijnen beschrijft.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke gedeelte van dit rapport.

Weging en Oordeel

Voor 'Weging en oordeel' verwijzen wij naar het generieke gedeelte van dit rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en voor de tweedegraads lerarenopleiding Bedrijfseconomie geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

19.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleidingen (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, leren & werken, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke gedeelte van dit rapport.

Didactische concept en vormgeving curriculum

De te realiseren eindkwalificaties en daarmee het examenprogramma zijn voor de voltijd- en deeltijdvariant van de beide opleidingen identiek. Dit geldt tevens voor de leerlijnen, de studieonderdelen en de (wijze van) toetsing. Hoewel voor de deeltijdvariant van de opleidingen minder uren gereserveerd zijn, slagen de opleidingen er in om studenten van beide varianten (voltijd en deeltijd) eenzelfde curriculum aan te bieden.

In de startweek van de propedeuse volgt de student een intensief programma waardoor hij een duidelijk beeld krijgen van het programma. De opleidingen nemen een taaltoets af bij haar studenten. Bij een *onvoldoende* resultaat leidt tot een verplichte taalcursus binnen de keuzeruimte van de opleiding.

In de generieke rapportage is onder 'Opzet en inhoud van het (generieke) programma' aandacht besteed aan het Rotterdams OpleidingsModel (ROM). Kenmerkend voor dit model is, dat het kennisgestuurde onderwijs afneemt naarmate de student in zijn studie vordert, terwijl het studentgestuurde onderwijs juist toeneemt. De zelfstandigheid van de student neemt daarbij toe naarmate deze in zijn studie vordert. Omdat de vraag naar economiedocenten in de onderbouw van havo en vwo beperkt is, hebben de opleidingen er voor gekozen om het curriculum grotendeels af te stemmen op het vmbo en het mbo.

Leerlijnen

Naast de in het generieke gedeelte van dit rapport genoemde drie algemene ROM leerlijnen (kennisgestuurd, praktijkgestuurd en studentgestuurd), kennen de economieopleidingen een aantal eigen leerlijnen waaronder de leerlijn vak, de onderzoekslijn van het vak en de leerlijn vakdidactiek.

Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen de vakleerlijn duidelijk hebben uitgewerkt. Binnen deze op het vak economie gerichte leerlijn onderscheiden zij drie deelleerlijnen op de terreinen algemene economie, bedrijfseconomie en bedrijfsomgeving. Het tweede studiejaar bestaat vakinhoudelijk geheel uit de leerlijn Bedrijfsomgeving. Studieonderdelen die dan aan bod komen zijn: Marketing, Recht, Logistiek en Statistiek. Na het tweede leerjaar kiest de student voor Algemene economie of Bedrijfseconomie óf kiest hij voor beide opleidingen. Studenten Algemene economie volgen binnen de gelijknamige leerlijn in hun derde en vierde studiejaar studieonderdelen op het terrein van bankwezen, overheidsfinanciën, internationale economie en macro-economie.

De student sluit deze leerlijn af met een onderzoek dat zowel een vakdidactische- als een vakinhoudelijke component bevat. Voor studenten die kiezen voor Bedrijfseconomie geldt dat zij in het derde en vierde studiejaar studieonderdelen volgen op het terrein van besluitvormingsprocessen, financierings- en kostenstructuren en de administratieve verwerking daarvan binnen bedrijven. Ook deze studenten sluiten hun opleiding af met een vakdidactisch/vakinhoudelijk afstudeerwerk. Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen de op de vakinhoud gerichte leerlijn goed hebben vormgegeven en uitgewerkt.

De vakdidactische leerlijn vormt een brug tussen het vak economie enerzijds en het beroepsvoorbereidende deel van de opleiding anderzijds. Daarbij staat het ontwikkelen/voorbereiden van een economische les door de student centraal. Verder ontwerpt de student zijn eigen lesmateriaal, daarbij rekening houdend met de 'beginsituatie' van de leerlingen, de doelstellingen van de les en de audiovisuele media die hij inzet.

Het vakdidactisch programma bestaat uit de onderdelen: lesgeven in economie, simulaties, taxonomie en toetsing. Studieonderdelen die studenten volgen zijn onder andere: Financiële educatie, Toetsontwikkeling en Rekendidactiek. Het auditpanel vindt het terecht dat de opleidingen laatstgenoemd vak in hun curriculum opnemen, mede gelet op de problematiek rond rekenen in het beroepsonderwijs. Studenten starten de vakdidactische leerlijn door kennis te maken met de eindtermen voor het vak Economie in het vmbo. Zij leren hoe ze een economisch thema kunnen omzetten in een voor leerlingen begrijpelijke inhoud en context, leren ze wiskunde om te vormen tot een meer talig vak en welke rol activerende didactische hulpmiddelen hierbij spelen. De studieonderdelen bij het lesgeven in economische vakken sluiten aan bij de 'beroepsvormende' studieonderdelen Effectief leren & Directe instructie en Activerende didactiek & Samenwerkend leren. In dit verband merkt het auditpanel op, dat in het beroepsonderwijs binnen het vakgebied economie veel met praktijksimulaties werkt. Studenten leren deze simulaties tijdens hun opleiding zelfstandig op te zetten en hiermee te werken binnen de kaders van een reële lessituatie. Het onderwijs is in dit opzicht afgestemd op het werkveld.

De literatuur die studenten bestuderen, is goed gekozen (zie ook hierna onder 'Internationale oriëntatie'). Het biedt hen zowel in de diepte als in de breedte kennis van en inzicht in vakdidactiek en in de onderwijskundige aspecten van het leraarschap in het algemeen en het leraarschap op het terrein van economie in het bijzonder.

Docenten stimuleren studenten om nieuwe inzichten te verwerken in hun lessen. Studenten wijzen er op dat zij door middel van opdrachten voldoende gelegenheid krijgen om hun eigen visie op het vak te ontwikkelen en om schoolboekmethoden te analyseren op hun bruikbaarheid voor de doelgroep waarvoor deze geschreven zijn. De opleidingen moedigen de studenten aan om hun eigen lesmateriaal te schrijven en dat te gebruiken in de lessen.

Met de onderzoekslijn wijken de opleidingen niet af van hetgeen het auditpanel hierover in haar generieke rapportage meldt. Studenten verwerven in de eerste helft van de opleiding deelvaardigheden onderzoek. In het derde studiejaar voeren studenten groepsgewijs een onderzoekje uit rond een door hen gekozen thema binnen het vakgebied economie. Het vierde jaar sluit de student de opleiding af met een zelfstandig uitgevoerd onderzoek.

Het auditpanel stelt na bestudering van het curriculum en de hierbinnen te onderscheiden leerlijnen en studieonderdelen vast, dat er sprake is van een duidelijk vormgegeven leerplan. De studieonderdelen die het curriculum onderscheidt voor beide lerarenopleidingen zijn wat vakinhoud en didactische component betreft relevant: zij sluiten aan bij de eisen van het werkveld. Wel kunnen de opleidingen de didactische- en de pedagogische component nog verder uitwerken in het curriculum. Dit geldt met name voor de vmbo- en de mbo-didactiek.

Het opnemen in het bedrijfseconomie-curriculum van het schrijven van een ondernemersplan door studenten is goed omdat hierbij verschillende vakken zoals recht, marketing en bedrijfseconomie, geïntegreerd aan bod komen. De opleidingen hebben de kennisbasis uitgewerkt (zie standaard 1) en deze afgezet tegen de verschillende studieonderdelen waardoor inzichtelijk is gemaakt dat de volledige kennisbasis aan bod komt in het curriculum.

Stageleerlijn

De opleidingen kennen een omvangrijke stagecomponent die studenten de gelegenheid biedt om de kennis en vaardigheden toe te passen, die hij binnen de kaders van de verschillende leerlijnen heeft verworven. In een portfolio beschrijft de student zijn lessen, zijn vorderingen op omtrent lesvoorbereiding, werkt hij zijn leerwerktaken uit en evalueert hij samen met de begeleider zijn lessen. Studenten zijn tevreden over de stage, de inhoud en de vormgeving ervan. Ze ervaren hun stages als perioden in hun studie waarin ze veel leren, die hen enthousiasmeert. Het auditpanel waardeert het project 'Mentoren op Zuid' waarbij de opleidingen alle student één op één koppelt aan een leerling van een middelbare school uit 'Zuid'.

Een goed initiatief van de opleidingen vormen de stagelessen waarbij studenten ervaringen uitwisselen, zij hun mentor gericht vragen kunnen stellen rond de stage, met medestudenten leervragen bespreken en zij discussiëren over het vormgeven van lessen. De opleidingen moedigen studenten aan om op zoveel mogelijk scholen stage te lopen waarbij de orde-houden problematiek nadrukkelijk aan de orde komt.

Voor de overige bevindingen rond stages, verwijst het auditpanel naar de generieke rapportage.

Minoren en keuzevakken

In de generieke rapportage besteedt het auditpanel aandacht aan minoren en keuzevakken. In deze opleidingsspecifieke rapportage volstaan wij met de vaststelling dat economiestudenten veelal voor keuzevakken of minoren kiezen, die gerelateerd zijn aan hun eigen opleiding. De minor kan betrekking hebben op een onderwerp zoals passend onderwijs of sociale vakken.

Begeleiding

In het generieke gedeelte van dit rapport is onder 'Stage, leren & werken' de begeleiding van studenten tijdens hun opleiding beschreven. Het auditpanel merkt op dat de opleidingen zich houden aan het instituutsbrede beleid op het terrein van begeleiding/studieloopbaancoaching. Een aandachtspunt vormt, en dit geldt voor vrijwel alle opleidingen, dat de begeleider op de scholen die niet altijd bevoegd blijkt te zijn. De opleidingen zijn hiervan op de hoogte en nemen maatregelen door bijvoorbeeld de begeleiding op een school niet te laten verzorgen door een praktijkdocent, maar hiervoor een bevoegd vakdocent economie in te zetten.

De coachingsgesprekken die docenten met hun studenten voeren, hebben in de eerste fase van de studie vooral betrekking op onderwijsinhoudelijke kwesties. Vanaf het tweede studiejaar verlegt de focus van deze gesprekken zich naar het functioneren van de student in de stagepraktijk en de verwachtingen van de student als toekomstig beroepsbeoefenaar.

Het auditpanel is positief over de 'startmeter' die de opleidingen bij instromende studenten afnemen en over het initiatief om studenten een motivatiebrief te laten schrijven. Over het resultaat van de test en de brief voeren de opleidingen een studiekeuzecheckgesprek met de student. Het auditpanel merkt in dit verband op (zie verder het generieke gedeelte van dit rapport) dat de opleidingen te maken hebben met een relatieve hoge instroom vanuit het mbo. Dit heeft geleid tot een verlengde lestijd en tot meer aandacht voor taal. Om propedeusestudenten te begeleiden zetten de opleidingen *peercoaches* in. Dit zijn hogerejaarsstudenten die eerstejaarsstudenten begeleiden, onder andere op het terrein van het organiseren van de studie.

Deze coaches hebben over een periode van acht weken gedurende drie uren per week een cursus gevolgd, waarbij onder andere hun gespreksvaardigheden getraind werden.

Internationale oriëntatie

De opleidingen maken gebruik van met name Nederlandstalige literatuur. Zij stimuleren hun studenten om daarnaast publicaties te bestuderen in anderstalige tijdschriften of boeken. De opleidingen moeten veel aandacht besteden aan de Nederlandse taal omdat veel van haar studenten deze onvoldoende beheersen. Het bestuderen van (meer) Engelstalige boeken of andere literatuur is daarom geen optie voor de opleiding. Studenten kunnen wel stage lopen tijdens hun *minor* of in het buitenland studieonderdelen volgen. Enkele economiestudenten gaan met studenten van andere Mens & Maatschappijopleidingen naar Ethiopië.

Personeel

Het docententeam van de economische opleidingen werkt nog niet lang met elkaar en heeft in de afgelopen periode veel zaken opgepakt en verbeterd. Het team is ruim gekwalificeerd om de verschillende studieonderdelen te kunnen verzorgen. Tijdens de audit bleek dat docenten zich op een degelijke wijze bezighouden met visieontwikkeling en met wijzigingen in het curriculum. Evenals de andere lerarenopleidingen heeft ook het economie docententeam verschillende ontwikkelingen in gang gezet, waaronder de collegiale consultatie, het verder invoeren van activerende didactiek en het 'traject nieuwe docenten'. Eén van de docenten economie combineert zijn baan aan de hogeschool met een baan in het werkveld. Drie andere docenten hebben recent de overstap gemaakt van het onderwijswerkveld naar de opleiding. Omdat de docenten tevens stagebegeleider zijn, komen zij in contact met het werkveld en bespreken zij ontwikkelingen in het vakgebied met docenten en leidinggevenden van onderwijsinstellingen. Docenten nemen actief deel aan landelijk overleg met collega-docenten van andere lerarenopleidingen Economie. De vakgroepscoördinator neemt deel aan het landelijk overleg Algemene economie en Bedrijfseconomie.

De externe oriëntatie is binnen het docententeam duidelijk aanwezig. Het auditpanel is tevreden over het niveau van de docenten en over het feit dat twee docenten lid zijn van de Vereniging van Leraren in de economisch-maatschappelijke vakken. Eén docent is lid van de Vereniging van Lerarenopleiders Nederland. Eén docent is betrokken bij de Landelijke Kennistoets, één docent geeft ook les aan de lerarenopleiding in Tilburg, één docent heeft contact met de Tilburgse universiteit over de inhoud van het curriculum. De studenten zijn tevreden over de docenten, zij blijken toegankelijk en behulpzaam te zijn. Docenten hebben zicht op wat er nog moet gebeuren op het terrein van taalbeleid, de verdere integratie van vakinhouden met vakdidactiek en beroepsvormende vakken en het beter benutten van het onderwerp digitale didactiek.

Beide opleidingen vormen samen met de tweedegraads lerarenopleidingen Geschiedenis, Aardrijkskunde en Maatschappijleer het cluster Mens & Maatschappij. In dit verband merkt het auditpanel op, dat de docenten van deze opleidingen ook aandacht kunnen besteden aan de meer opleidingsoverstijgende thema's. Landelijk, zo stelt het auditpanel vast op basis van eigen ervaring, zijn er goede voorbeelden van deze interdisciplinaire samenwerking, tot tevredenheid van zowel docenten als studenten.

Weging en Oordeel

De tweedegraads lerarenopleidingen economie van de Hogeschool Rotterdam bieden hun studenten voldoende mogelijkheden om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Dit doen zij aan de hand van de drie ROM-lijnen en de daarmee verbonden vijf andere leerlijnen.

Het team docenten is de afgelopen periode nauw betrokken geweest bij het verder vormgeven van de opleiding. Op basis van de cv's stelt het auditpanel vast dat de docenten gekwalificeerd zijn om de opleidingen te verzorgen. De literatuur is op bachelorniveau. Verder biedt het IvL docenten professionaliseringsmogelijkheden, waar de docenten economie gebruik van maken.

Via de verschillende leerlijnen in de vakspecifieke curricula Algemene economie en Bedrijfseconomie ontwikkelen de studenten specifieke kennis en vaardigheden om les te geven. Het curriculum is inzichtelijk vormgegeven, de hierin opgenomen studieonderdelen zijn beroepsrelevant voor studenten. De opleidingen besteden aandacht aan de kwaliteit van de instromende studenten, onder andere door de startmeter, de motivatiebrief en het voeren van een gesprek. De verdere integratie van vakinhouden met vakdidactiek en beroepsvormende vakken is nog een punt van aandacht evenals het beter benutten van het onderwerp digitale didactiek.

De profilering 'opleiden voor de grote stad' en gebruik van 'ict/digitale didactiek' zijn duidelijk terug te vinden in het curriculum.

De studenten krijgen voldoende mogelijkheden zich te profileren via de keuzecursussen, de minor en het honoursprogramma voor excellente studenten en met ingang van 2015-2016 via de keuze voor één van de twee afstudeerrichtingen in het vierde studiejaar.

Sterk element is, zoals aangegeven in het generieke gedeelte van dit rapport, het echt samen opleiden van studenten in het Opleiden in de school (OidS)- traject binnen de vijf opleidingsscholen. Het is een belangrijke ontwikkeling, dat de opleidingen nu ook expliciete eisen stelt aan de kwaliteit van de werkplek en begeleiding op de 'gewone' stageschool in de regio.

De aanwezige voorzieningen zijn ondersteunend voor de studie.

Het auditteam komt tot het oordeel 'goed' voor standaard 2.

19.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleidingen conformeren zich aan de landelijk en hogeschoolbreed geldende richtlijnen op het terrein van toetsen en beoordelen. Voor de economieopleidingen gelden de IvL-brede onderwijs- en examenregeling (OER). Voor de rol van de examen- en de toetscommissie verwijzen wij naar de generieke rapportage.

Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen het 'toetsgebouw' op een doordachte wijze hebben uitgewerkt, waarbij alle aspecten rond toetsing aan bod komen. Bij de uitwerking ervan besteden de opleidingen aandacht aan hun visie op toetsen, zetten zij hun toetsbeleid uiteen en beschrijven zij verschillende toetsvormen. Wat dit laatste betreft, maken de opleidingen een onderscheid tussen schriftelijke kennistoetsen en vaardigheidstoetsen, toetsen zij door middel van verslagen, opdrachten en presentaties en maken studenten beroepsgerichte praktijkopdrachten en nemen deze op in hun assessmentdossier. De opleidingen kiezen per studieonderdeel een toetsvorm op basis van de leerlijnen die bij dat studieonderdeel horen. Zij presenteren in een overzicht (in de 'toetsdekkingsmatrices') de relatie tussen eindkwalificaties en kennisbasis studieonderdelen, en hun wijze van toetsing. De door de opleidingen gehanteerde procedure rond toetsontwikkeling is duidelijk, evenals de wijze van toetsafname en toetsevaluatie.

Per blok voeren onderwijsmanager en vakgroepcoördinator overleg met een studentenpanel waarbij ook de kwaliteit van toetsen een gespreksonderwerp is. Het studentenpanel vertegenwoordigt alle studenten van beide opleidingen. Studenten geven aan dat zij tevreden zijn over de kwaliteit van de toetsen wat betreft hun diepgang en relevantie voor het vakgebied. Wel merken zij op dat meerkeuzevragen *niet* hun voorkeur hebben. Zij prefereren open vragen als toetsvorm: economie is rekenen en redeneren. Typisch voor toetsen economie is volgens studenten: open en breed.

Landelijke kennisbasistoets

De opleidingen nemen deel aan de landelijke kennistoets op het terrein van economie. Zij bereiden hun studenten *niet* voor op de toets door hen uitgebreid voorbeeldtoetsen te laten maken. De toetsresultaten laten zien dat 80 procent van de studenten voor deze toets slaagt. De opleidingen geven in blok 3 en 4 van het derde studiejaar een studieonderdeel dat studenten hier op voorbereidt.

Formatieve toetsing en assessment

De opleidingen kiezen voor een mix van toetsinstrumenten en meetmomenten omdat dit de meeste garantie biedt om de ontwikkeling van de student tot een volwaardig beroepsbeoefenaar goed te kunnen volgen. Formatieve toetsing vindt vooral plaats tijdens de lessen en de stage. De opleidingen toetsen tevens op basis van een eindassessment. Voor alle eindkwalificaties geldt, dat de student aan het eind van de opleiding het niveau 'startbekwaam' moet hebben bereikt. Het einde van de afstudeerfase (startbekwaam) toetsen de opleidingen op basis van het 'assessment startbekwaam'.

Oordeel auditpanel over toetsen

Het auditpanel heeft tijdens de audit een selectie van toetsen bestudeerd. Het niveau van de toetsen representeert het bachelorniveau. De spreiding van de toetsen over de te bestuderen stof alsmede de diepgang ervan is goed.

De relatie tussen theorie en praktijk is in de toetsvragen aanwezig. De complexiteit van de vragen neemt toe naarmate de student in zijn studie vordert.

De beoordeling gebeurt op basis van heldere criteria. De opleidingen hanteren een toetsmatrix voor het opstellen van toetsen. Zij toetsen zowel kennis, inzicht als op toepassingsniveau. Ook toetsen zij zowel de economische vakinhoud als de vakdidactische component.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen algemene economie en bedrijfseconomie op een valide, betrouwbare en inzichtelijke manier toetsen en beoordelen. De opleiding heeft hierin samen met de andere opleidingen de laatste jaren flinke slagen gemaakt en het toetsen en beoordelen veel meer in lijn met elkaar gebracht.

Zoals in het generieke gedeelte van dit rapport is aangegeven zit de examencommissie op een juiste wijze in haar rol en heeft een duidelijke eigen onderzoekskalender. Het auditteam acht het belangrijk dat de punten die daarop staan de komende tijd aandacht krijgen. De toetscommissies van elk cluster en de toetscommissie buitenschools curriculum vervullen een belangrijke rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsen. Het is belangrijk dat alle examinatoren nu in elk geval de cursus Basiskwalificatie Examinator (BKE) gaan volgen. Het auditteam acht de externe validering van de afstudeerproducten door het Kenniscentrum Talentontwikkeling en vertegenwoordigers vanuit het werkveld op basis van een steekproef, een goed initiatief.

De kwaliteit van de door haar bestudeerde toetsen, beoordeelt het auditpanel als goed.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen (toetssysteem en toetsen op orde met als aandachtspunt de prestaties van studenten op de landelijke kennistoets) tot het oordeel 'goed' voor standaard 3.

19.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of vervolgopleiding functioneren

In het algemene deel van dit rapport meldde het auditteam, dat het gerealiseerde niveau blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleidingen Algemene economie en Bedrijfseconomie.

Enkele karakteristieken van het afstudeertraject bij economie

Het afstuderen bestaat uit twee onderdelen: het onderdeel Afstuderen leraar economie (de afstudeeropdracht) en het assessment Startbekwaam. Beide componenten van het afstuderen dient de student met een voldoende score af te ronden; er is geen compensatie mogelijk. Het doel van het afstudeerproces is, dat de student laat zien startbekwaam te zijn en dat hij de volledige set vakspecifieke- en SBL-competenties beheerst. De opleidingen hebben beoordelingscriteria opgesteld in de vorm van 'rubrics'. Het beoordelingsproces is op een inzichtelijke wijze beschreven; op verschillende momenten overleggen opleiding en student over het onderzoeksproces en zetten dit af tegen de criteria waarop het afstudeerwerk beoordeeld wordt.

Bij het mondeling assessment Startbekwaam bestaat uit een criterium gericht interview, het bijwonen van een les op school en het beoordelen van het assessmentdossier (portfolio) van de student. Dit dossier bestaat uit een beschrijving door de student van zijn ontwikkeling tot een startbekwame beroepsbeoefenaar en een casusdossier. In dit dossier zijn drie casussen opgenomen waarin de student aantoont dat hij zijn handelen kan verantwoorden, dat hij daarbij over een breed kennis en handelingsrepertoire beschikt, dat hij zelfstandig of in overleg met anderen lesmateriaal kan ontwikkelen en effectief, planmatige en proactief handelt.

De opleidingen beoordelen de student op alle eindkwalificaties. Bij deze beoordeling zijn meerdere assessoren betrokken vanuit beide opleidingen én vanuit de stageschool. Twee gecertificeerde assessoren nemen het assessment Startbekwaam af. Het auditteam stelt vast dat de opleidingen het afstudeerprogramma op een duidelijke wijze hebben uitgewerkt en studenten daarbij voldoende gelegenheid bieden om in woord en geschrift hun kennis en vaardigheden te tonen.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het auditteam heeft zes afstudeerproducten bestudeerd van studenten die zijn afgestudeerd in de periode 2013-2015. Het auditpanel beoordeelt deze als het bachelorniveau. De vakinhoudelijke/economische component van de eindwerken is voldoende. De inhoud en resultaten van de eindwerken zijn beroepsrelevant: zij sluiten aan op economische thema's die in het werkveld spelen. Voor de bestudeerde afstudeerproducten geldt dat deze, voor zover van toepassing voor één van beide economische deel terreinen, het marketing-, het juridisch-, het kengetallen- en het balansdeel én het vakdidactische materiaal, van voldoende niveau zijn.

Het Instituut voor Leraren, waar beide opleidingen deel van uit maken, heeft recent besloten om studenten een afstudeeronderzoek te laten uitvoeren waarin de vakdidactische component herkenbaarder verwerkt is. De door het auditpanel bestudeerde eindwerken maakten nog geen deel uit van dit herzien 'afstudeerregime'. Het auditpanel staat positief tegenover het initiatief van het instituut/de opleidingen om studenten economie een afstudeeropdracht te laten uitvoeren waarin zowel vakinhoud op de terreinen economie als (vak)didactiek aan bod komt.

Het auditpanel heeft verder een aantal assessmentdossiers met bewijsmaterialen bestudeerd. Deze waren inzichtelijk vormgegeven en toonden de ontwikkeling van de student tot een vakbekwaam beroepsbeoordelaar en bevatten een variëteit aan bewijsstukken. Uit de bestudeerde documentatie concludeert het auditpanel dat de studenten in staat zijn op bachelorniveau in de beroepspraktijk te functioneren.

Weging en oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in hun afstudeeropdracht en hun assessmentdossier/portfolio aantonen, dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar Economie. Positief is het auditpanel over het initiatief van het instituut om studenten te laten afstuderen op een vakdidactisch praktijkonderzoek. Dit komt de praktijkgerichtheid en praktijkrelevantie van het afstuderen ten goede.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld zijn over het algemeen tevreden over de wijze waarop de afgestudeerden (kunnen) functioneren in de beroepspraktijk. Zij voelen zich voldoende tot goed toegerust.

Het auditteam heeft de afstudeerwerken met minimaal een voldoende beoordeeld. Met inachtneming van de hierboven genoemde aandachtspunten in het onderzoek door de studenten, komt het auditteam tot het oordeel 'voldoende' voor standaard 4.

20. ALGEMEEN EINDOORDEEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

De ruim gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en de tweedegraads lerarenopleiding Bedrijfseconomie van de HR zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen rondom vakmanschap en meesterschap zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor beide tweedegraads lerarenopleiding op het terrein van economie met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen als 'goed', evenals standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen voor de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en de tweedegraads lerarenopleiding Bedrijfseconomie. Het auditteam beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau als 'voldoende'.

Op grond van de beslisregels van de NVAO komt het auditteam tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en de tweedegraads lerarenopleiding Bedrijfseconomie van de Hogeschool Rotterdam.

21. AANBEVELINGEN ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

Hierna volgen een aantal aanbevelingen voor de opleiding die verder los staan van de hiervoor gegeven oordelen over de vier standaarden. Het auditpanel beveelt de opleiding aan om:

- de specifieke onderwijsvisie nog een slag verder uit te werken in het curriculum.
- bij de formulering van onderwerpen voor en de opzet van afstudeerwerken de behoefte(n) van het werkveld mee te laten wegen.
- blijvend aandacht te besteden aan taalbeleid.
- te overwegen de eindwerken meer te baseren op de behoefte van scholen aan nieuw lesmateriaal. Dit zou onderwerp van onderzoek kunnen zijn door de studenten.
- ook internationaal naar samenwerking te zoeken. Uitwisseling met opleidingsinstituten in Antwerpen en Hamburg ligt voor de hand. Ook economische vergelijking met deze havensteden is zeker de moeite waard.

22. SCORETABEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

Scoretabel paneloordelen Hogeschool Rotterdam hbo-bacheloropleiding Leraar vo 2 ^e graad Algemene economie voltijd / deeltijd/OidS	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

Scoretabel paneloordelen Hogeschool Rotterdam hbo-bacheloropleiding leraar vo 2 ^e graad Bedrijfseconomie voltijd / deeltijd /OidS	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BIJLAGE I Programma, werkwijze en beslisregels

Programma hbo-bacheloropleiding leraar vo 2^e graad / Hogeschool Rotterdam

Varianten: voltijd, deeltijd en Oids

Locatie: Museumpark 40, Rotterdam

Datum: 16 – 19 november 2015

Audit kernteam:

Ruud van der Herberg (vz)

Bob Koster

Peter Ronner

Jan Greuter (student)

Rianne Versluis (secre)

Referent:

Sjouke Wouda

Tweede secretaris/student:

Daniëlle de Koning

Ger Broers

Sander van Egmond (student)

Vakdeskundigen:

Arthur Pormes (maatschappijleer)

Geert Hoevers (economie)

Paul Drijvers (wiskunde)

Els de Hullu (biologie)

Alex van de Kerkhof (Nederlands)

Dave van Breukelen (technisch beroepsonderwijs)

Ad Mooldijk (auditor op afstand voor natuurkunde)

Maarten Wierdsma (Engels)

Elisabeth Lehrner (Duits/Frans)

Tim Favier/ Ruud van der Herberg (aardrijkskunde/geschiedenis)

Dag 1: 16 november 2015

Generiek

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	Ingang laagbouw L01.432	Ontvangst panel door het MT Lero		
08.30 – 09.30	L01.432 + L01.448 (presentatie materialen generiek)	Intern overleg auditteam	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Peter Ronner Jan Greuter Sjouke Wouda Rianne Versluis	
09.30 – 10.45	L01.432	Management Rob Elgershuizen directeur Instituut voor Lerarenopleidingen Inge Brons onderwijsmanager cluster beroepsvoorbereiding Marcel du Chatinier onderwijsmanager cluster Talen Sjaak Nuijt onderwijsmanager cluster Mens & Maatschappij Edwin Versluis onderwijsmanager cluster Exact	auditpanel	<ul style="list-style-type: none"> ▪ eigenheid / inkleuring opleidingen/ ambities /voorloper zijn ▪ universitaire versus hbo eerstegraads ▪ blended learning, kopopleidingen, ▪ flexibele routes: zij-instroom mbo, opleiding voor tweede vak, excellentie routes voor vwo'ers ▪ implementatie afstudeerrichtingen 'algemeen vormende onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs' (focuspunt) ▪ pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG) en educatieve minor ▪ tekortvakken ▪ relatie beroepenveld ▪ internationale dimensie ▪ onderzoeksdimensie ▪ borging hbo-niveau ▪ borging kwaliteit instroom (focuspunt) ▪ borging kwaliteit docenten/de vakdidacticus (focuspunt)
10.45 – 11.00	L01.432	Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
11.00 – 12.15	L01.432	<p>Examencie</p> <p>Michèle Hollander voorzitter examencommissie Tweedegraads Lerarenopleidingen (Lero)</p> <p>Johan Klijs lid examencommissie Lero, voorzitter toetscommissie cluster Exact</p> <p>Martine Wijngaarden lid examencommissie Lero, voorzitter toetscommissie Talen</p> <p>Michel Panis lid examencommissie Lero, voorzitter toetscommissie Mens & Maatschappij</p> <p>Jeroen Mikkers lid examencommissie, lid toetscommissie cluster Talen, voorzitter toetscommissie extern curriculum</p> <p>Inge Verlee – Runhaar extern lid examencommissie Lero</p>	auditpanel	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bevoegdheden en taken examencommissie (en toetscommissie?) ▪ rol in de interne kwaliteitszorg toetsing en beoordeling ▪ feitelijk uitvoering ▪ implementatie/afname landelijke kennistoetsen ▪ borging gerealiseerd niveau ▪ borging PDG en Educatieve minor <i>(met focus op de aandachtspunten vanuit de documentenanalyse)</i>
12.15 – 13.15	L01.432	Lunch panel		
13.15 – 14.15	L01.432	<p>Onderwijs & Onderzoek</p> <p>Frans Spierings programmadirecteur Kenniscentrum Talentontwikkeling</p> <p>Ellen Klatter lector Versterking Beroepsonderwijs Kenniscentrum Talentontwikkeling</p> <p>Marja Poulussen projectleider BOSS project</p> <p>Nienke Fabries Projectleider Mentoren op Zuid</p> <p>Aartje van Dijk vakdocente Lerarenopleiding Nederlands, promotietraject</p> <p>Niek van den Bogert docent generieke vakken, projectleider onderzoekslijn</p> <p>Karen van der Worp docente generieke vakken</p> <p>Inge Brons onderwijsmanager cluster beroepsvoorbereiding</p>	auditpanel	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inhoud en vormgeving generiek programma / beroepscursussen/ generieke kennisbasis ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ Praktijkgericht onderzoek ▪ Onderzoeks(lijn), lectoraat ▪ Kwaliteitsborging afstudeeronderzoek ▪ Taalbeleid ▪ Minoren en keuzevakken ▪ Speciale projecten met externe partners ▪ werkplekleren/samen opleiden ▪ internationale component ▪ implementatie afstudeerrichtingen 'algemeen vormende onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs' (focuspunt) ▪ beoordelen en toetsen / generieke kennistoetsen ▪ eigen relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie <p><i>(met focus op de aandachtspunten vanuit de documentenanalyse. In het gesprek gaat het ook om wie de docent zelf is, hoe hij het programma uitvoert, welke contacten hij heeft met het (internationale) werkveld en vakgenoten)</i></p>

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.15 – 14.30	L01.432	Pauze		
14.30 – 15.30		Rondleiding door studenten	<i>deel auditpanel:</i> Peter Ronner Sjouke Wouda Rianne Versluis Jan Greuter	
14.30 – 15.30	L01.432	Open spreekuur	<i>deel auditpanel:</i> Ruud van der Herberg Bob Koster	
15.30 – 15.45	L01.432	Pauze		
15.45 – 16.45	L01.432	Kopopleidingen, zij-instroom, PDG, Educatieve minor Marleen Braat coördinator Kopopleidingen, Zij instroom en Educatieve minor Anja van Vliet coördinator Zij instroom (voormalig) Liliana Daniilidis Coördinator PDG Ditty van der Kroon trainer/ontwikkelaar PDG	<i>deel auditpanel:</i> Peter Ronner Bob Koster Rianne Versluis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
15.45 – 16.45	L01.421	Deeltijd en/of OidS Edwin Versluis onderwijsmanager cluster Exact Gosse Romkes OidS Jaap van Elst vakdocent Lerarenopleiding Biologie, coördinator deeltijd Leike van der Leun docente beroepsvoorbereidende vakken Nelleke de Puit coördinator en vakdocente Lerarenopleiding Nederlands, versnelde deeltijd Nederlands Peter Wildschut coördinator Assessmentcentrum	<i>deel auditpanel:</i> Ruud van der Herberg Sjouke Wouda Jan Greuter	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
16.45 – 17.30	L01.432	vertegenwoordigers van de beroepenveldcommissie (lerobreed) Ton Roelofs Penta College Marijke Broodbakker SG Tongerlo Pascal Scholtius STC Gert Kruit Wolfert van Borselen Johan van Dam De Haagse Colleges	auditpanel	contacten met opleiding over onder andere: <ul style="list-style-type: none"> ▪ actuele ontwikkelingen en doorvertaling naar programma - eigen inkleuring opleiding - stage en begeleiding in de (opleidings)school – onderzoekscomponent – niveau
16.45 – 17.15	L01.432	Intern overleg		

Dag 2: 17 november 2015
Mens & Maatschappij
Exact

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
08.30 – 08.45	L01.331	Ontvangst door vakgroepcoördinator Maatschappijleer en owm		
08.45 – 09.30	L01.432 + L01.331 (presentatie materialen cluster M&M)	Startoverleg Maatschappijleer	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Arthur Pormes	
09.30 – 09.45	L01.432	Pauze		
09.45 – 10-45	L01.432	Docenten Maatschappijleer Marcel Mooijman coördinator vakgroep, vakdocent, stagebegeleider en slc Djoeke Maduro – Tasma Vadocent, stagebegeleider en slc Astrid ter Steege Vakdocente, stagebegeleider en slc Chris van Dijke Vakdocent, instituuts- /stagebegeleider Redmar Oosterkamp docent beroepsvoorbereidende vakken	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Arthur Pormes	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
10.45 – 11.45	L01.432	Studenten Maatschappijleer Mohammed Ghaforian, voltijd, 5 ^e jaars Bas Klein, voltijd, 4 ^e jaars Annelou Molendijk, voltijd, 4 ^e jaars Henriëke van Gelder, deeltijd, 2 ^e jaars Maartje Kesselaar, voltijd, 2 ^e jaars Ruth Sluijter, deeltijd, 3 ^e jaars Jord Vermeulen, voltijd, 3 ^e jaars Joël Pradas de Jong, voltijd, 2 ^e jaars	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Arthur Pormes	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
11.45 – 13.45	L01.331	Ontvangst + startoverleg + Materiaal inzien + Lunch Algemene economie, Bedrijfseconomie, ontvangst door vakgroepcoördinator Economie en owm	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Geert HoEVERS	
11.45 – 13.45	L01.239	Ontvangst + startoverleg + Materiaal inzien + Lunch Wiskunde, ontvangst door vakgroepcoördinator Wiskunde en owm	Bob Koster (vz) Jan Greuter Rianne Versluis Paul Drijvers	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
11.45 – 13.45	L01.331	Materiaal inzien + na-overleg + Lunch Maatschappijleer	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Arthur Pormes	
13.45 – 14.45	L01.432	Docenten Algemene Economie, Bedrijfseconomie Hjalmar Janson vakgroepcoördinator AE en BE, vakdocent, stagebegeleider en slc Dave van Limborgh vakdocent, stagebegeleider en slc Niels Westerlaken vakdocent, stagebegeleider en slc Karin Kreijkers vakdocent, stagebegeleider en slc Luuk Smits vakdocent, stagebegeleider en slc Chris van Gool, Docent beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Geert Hoevers	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
13.45 – 14.45	L01.115	Docenten Wiskunde Aad Monquil coördinator vakgroep, vakdocent, stagebegeleider en slc Marc de Graaf Vakdocent, stagebegeleider en slc Sheena Isenia Vakdocente, stagebegeleider en slc Ton Meulman Vakdocent, stagebegeleider en slc Stefan Maubach Vakdocent Johan Klijs Vakdocent, stagebegeleider en slc Ilse Fijn docente beroepsvoorbereidende vakken	Bob Koster (vz) Jan Greuter Rianne Versluis Paul Drijvers	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.45 – 15.45	L01.432	<p>Studenten Algemene Economie, Bedrijfseconomie</p> <p>Razilee Boekhoudt voltijd, 1^e jaars</p> <p>Larissa van der Oost voltijd, 1^e jaars</p> <p>Jesse den Braber Voltijd, 2^e jaars</p> <p>Dirk-Jan Meerkerk Voltijd, 3^e jaars</p> <p>Suziye Kaya Voltijd, 3^e jaars</p> <p>Sharrity Oduber Voltijd, 4^e jaars</p> <p>Sarikaya Zeynep Voltijd, 4^e jaars</p> <p>Pepijn Kops Deeltijd, 1^e jaars</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Geert HoEVERS</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
14.45 – 15.45	L01.115	<p>Studenten Wiskunde</p> <p>Yannick v.d. Bos Voltijd, 2^e jaars</p> <p>Dominique van Gastel OidS, 3^e jaars</p> <p>Zoe van Sitteren Voltijd, 3^e jaars</p> <p>Layla Bougardain Deeltijd, 3^e jaars</p> <p>Marleen Noe Deeltijd, 2^e jaars</p> <p>Sharion Padmore Voltijd, 3^e jaars</p> <p>Mark Nipius Deeltijd, 3^e jaars</p>	<p>Bob Koster (vz) Jan Greuter Rianne Versluis Paul Drijvers</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
15.45 – 16.00		Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
16.00 – 16.45	L01.432	Alumni + werkveld (<i>vakspecifiek</i>) Pim Stins, Biologie Julie Borsboom, Natuurkunde Jan Schuit, Technisch beroepsonderwijs Job Geurts, Technisch beroepsonderwijs Lobke Rieborn, Wiskunde Nico de Neef, Algemene economie Hylke Mijster, Maatschappijleer Marinka van der Hoest, Duits Jolie Quartero, Engels Wendy le Grand, Frans Ton van Dongen, Frans Michael Scheffers, Nederlands	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Ger Broers Jan Greuter Rianne Versluis Paul Drijvers Geert Hoever	o.a. kwaliteit en relevantie van de opleiding (programma, docenten) – functioneren in de praktijk en/of vervolgopleiding
16.00 – 16.45	L01.448	Inzien materiaal generiek	Ruud van der Herberg Bob Koster	
16.45 – 17.00		Pauze		
17.00 – 17.30	L01.432	Na-overleg Algemene Economie, Bedrijfseconomie	Ruud van der Herberg (vz) Sander van Egmond Ger Broers Geert Hoever	
17.00 – 17.30	L01.115	Na-overleg Wiskunde	Bob Koster (vz) Jan Greuter Rianne Versluis Paul Drijvers	
17.30 – 18.00	L01.432	intern overleg kernpanel	Ruud van der Herberg Bob Koster Jan Greuter Rianne Versluis	

Dag 3: 18 november 2015**Exact****Talen**

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	L01.239	Ontvangst Biologie door vakgroepcoördinator Biologie en owm	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Rianne Versluis Els de Hullu	
08.15 – 08.30	L01.324	Ontvangst Nederlands door vakgroepcoördinator Nederlands en owm	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Alex van de Kerkhof	
08.30 – 09.00	L01.432	Gezamenlijk startoverleg	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Peter Ronner Jan Greuter Sander van Egmond Rianne Versluis Daniëlle de Koning Els de Hullu Alex van de Kerkhof	
09.00 – 09.30	L01.115	Startoverleg Biologie	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Rianne Versluis Els de Hullu	
09.00 – 09.30	L01.421	Startoverleg Nederlands	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Alex van de Kerkhof	
09.30 – 09.45		Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.45 – 10.45	L01.115	<p>Docenten Biologie</p> <p>Ton Ansen, Instructeur</p> <p>Roon Bakels Vakdocent</p> <p>Damian McCrossan Vakdocent, stagebegeleider en slc</p> <p>Jaap van Elst Vakdocent, instituuts-/stagebegeleider</p> <p>Marinke van der Velde Vakdocente</p> <p>Janneke Verloop Coördinator vakgroep, vakdocente, lid opleidingscommissie</p> <p>Janneke Hoekman Docente beroepsvoorbereidende vakken</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Rianne Versluis Els de Hullu</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
09.45 – 10.45	L01.421	<p>Docenten Nederlands</p> <p>Bart Bijl Vakdocent, stagebegeleider en slc</p> <p>Nelleke de Puit Coördinator vakgroep, vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Edwin de Vette Vakdocent, stagebegeleider en slc</p> <p>Martine Wijngaarden Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Rianne de Zeeuw Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Naima Chouaati Docente beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p>	<p>Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Alex van de Kerkhof</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
10.45 – 11.45		<p>Studenten Biologie</p> <p>Nelleke Sonneveld, deeltijd, 2^e jaars Patrick Huisman, deeltijd, 4^e jaars Gilleine Rappard, voltijd, 4^e jaars Jarno Heerschap, voltijd, 3^e jaars Sharifa Gefferie, voltijd, 3^e jaars Silvia Weesenaar, OidS, 2^e jaars</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Rianne Versluis Els de Hullu</p>	<ul style="list-style-type: none"> kwaliteit en relevantie programma studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes aansluiting toetsen en beoordelen kwaliteit docenten opleidingsspecifieke voorzieningen eigen producten

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
10.45 - 11.45	L01.421	Studenten Nederlands Eddie Adelmund, voltijd, 2 ^e jaars Marinka van Beekum, deeltijd, 2 ^e jaars Cecilia Dijksman, deeltijd, 2 ^e jaars Daphne Krepel, voltijd, 2 ^e jaars Sandra Theuns, deeltijd versneld, 2 ^e jaars	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Alex van de Kerkhof	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
11.45 - 13.45	L01.239 + L01.115	Ontvangst + startoverleg + Materiaal inzien + Lunch Technisch beroepsonderwijs + Natuurkunde, ontvangst Technisch beroepsonderwijs en Natuurkunde door vakgroepcoördinatoren en owm	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Ger Broers Dave van Breukelen	
11.45 - 13.45	L01.324	Ontvangst + startoverleg + Materiaal inzien + Lunch Engels, ontvangst Engels door vakgroepcoördinator en owm	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Maarten Wierdsma	
11.45 - 13.45	L01.239 + L01.115	Materiaal inzien + na-overleg + lunch Biologie	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Rianne Versluis Els de Hullu	
11.45 - 13.45	L01.324 + L01.421	Materiaal inzien + na-overleg + lunch Nederlands	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Alex van de Kerkhof	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
13.45 – 14.45	L01.115	<p>Docenten Technisch beroepsonderwijs + Natuurkunde</p> <p>Jan Rasenberg Coördinator vakgroep Natuurkunde, vakdocent</p> <p>Eric van Caem Vakdocent Natuurlunde, stagebegeleider en slc</p> <p>Shyro van Nieuwenhuijsen Vakdocent Natuurkunde, stagebegeleider en slc</p> <p>Gabri Klarenbeek Vakdocente Technisch beroepsonderwijs</p> <p>Vasek Broz Vakdocent Technisch beroepsonderwijs en docent beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p> <p>Anja van Vliet Coördinator vakgroep Technisch beroepsonderwijs, docente beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p> <p>Wesley van Oort-Strang Docente beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Ger Broers Dave van Breukelen</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
13.45 – 14.45	L01.421	<p>Docenten Engels</p> <p>Amber Bennet Vakdocente</p> <p>Claire Ohlenschlager Coördinator vakgroep, vakdocente en slc</p> <p>Sanne Wielenga Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Jan de Wit Vakdocent, stagebegeleider en slc</p> <p>Emmie den Boon Vakdocent, stagebegeleider en slc</p> <p>Mandy Hollander Docente beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p> <p>Rick Verhagen Docent beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p> <p>Lisette van der Pas Docente beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p>	<p>Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Maarten Wierdsma</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.45 – 15.45	L01.115	<p>Studenten Technisch beroepsonderwijs + Natuurkunde</p> <p><u>Technisch beroepsonderwijs</u> Maarten van der Stel, deeltijd, 3^e jaars Steve de Jong, voltijd, 4^e jaars Peter Breeman, deeltijd, 5^e jaars Laura van Pelt, deeltijd, 2^e jaars Hamed Jafari, OidS, 2^e jaars</p> <p><u>Natuurkunde</u> Joy Gomersbach, OidS, 2^e jaars Stephanie Luijten, voltijd, 2^e jaars Joris Hermans, voltijd, 3^e jaars, lid Opleidingscommissie David Everaats, deeltijd, 3^e jaars</p>	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Ger Broers Dave van Breukelen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
14.45 – 15.45	L01.421	<p>Studenten Engels</p> <p>Benjamin Boyce, voltijd, 3^e jaars Max Gardien, voltijd, 3^e jaars Roel van Dijk, voltijd, 3^e jaars Tom Meijer, deeltijd, 2^e jaars Rowana Mol, voltijd, 3^e jaars Mieke Strijbosch, deeltijd, 3^e jaars Nils Verbraak, voltijd, 4^e jaars Franka de Roos, OidS, 4^e jaars</p>	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Maarten Wierdsma	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
15.45 – 16.00		Pauze		
16.00 – 16.45	L01.432	Pending issues	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Peter Ronner Sander van Egmond Jan Greuter Ger Broers Daniëlle de Koning Maarten Wierdsma Dave van Breukelen	
16.45 – 17.00		Pauze		
17.00 – 17.30	L01.115	Na-overleg Technisch beroepsonderwijs + Natuurkunde	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Jan Greuter Ger Broers Dave van Breukelen	
17.00 – 17.30	L01.421	Na-overleg Engels	Peter Ronner (vz) Sander van Egmond Daniëlle de Koning Maarten Wierdsma	

Dag 4: 19 november 2015
Mens & Maatschappij
Talen

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	L01.421	Ontvangst Frans, Duits door vakgroepcoördinatoren en owm	Peter Ronner (vz) Jan Greuter Daniëlle de Koning Elisabeth Lehrner	
08.15 – 08.30	L01.432	Ontvangst Aardrijkskunde, Geschiedenis door vakgroepcoördinatoren en owm	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Sander van Egmond Ger Broers Tim Favier	
08.30 – 09.00	L01.432	Gezamenlijk startoverleg	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Peter Ronner Sander van Egmond Jan Greuter Ger Broers Daniëlle de Koning Tim Favier Elisabeth Lehrner	
09.00 – 09.30	L01.421	Startoverleg Frans, Duits	Peter Ronner (vz) Jan Greuter Daniëlle de Koning Elisabeth Lehrner	
09.00 – 09.30	L01.432	Startoverleg Aardrijkskunde, Geschiedenis	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Sander van Egmond Ger Broers Tim Favier	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.30 – 10.30		<p>Docenten Frans, Duits</p> <p><u>Duits</u></p> <p>Claudia Manetsgruber Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Marta Nyckowska Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Suzanne Raven Coördinator vakgroep, vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Jeroen Mikkers Docent beroepsvoorbereidende vakken</p> <p><u>Frans</u></p> <p>Karen van der Worp Coördinator a.i. vakgroep, docente beroepsvoorbereidende vakken</p> <p>Moira Haagsman Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Manon Hoefnagels Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Nakry Im Vakdocente</p> <p>Barbara de Water Vakdocente, stagebegeleider en slc</p>	<p>Peter Ronner (vz) Jan Greuter Daniëlle de Koning Elisabeth Lehrner</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
09.30 – 10.30		<p>Docenten Aardrijkskunde</p> <p>Pieter Goudappel Coördinator vakgroep, vakdocent</p> <p>Mieke Steenbruggen Vakdocente, stagebegeleider en slc, beeldcoach en interne coach</p> <p>Danielle Zwartbol Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Hanneke Maasland Vakdocente, lid Opleidingscommissie en slc</p> <p>Tom Wils Vakdocent, coördinator Honoursprogramma</p> <p>Sabina Krahl Docente beroepsvoorbereidende vakken</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Sander van Egmond Ger Broers Tim Favier</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
10.30 – 11.30		<p>Docenten Geschiedenis</p> <p>Judith Vennix Coördinator vakgroep, vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Karine Vinhuizen Vakdocente, stagebegeleider en slc</p> <p>Gaby Odinot-Zwarts Vakdocente, instituuts- /stagebegeleider en slc</p> <p>Guido Goyens Vakdocent, stagebegeleider en slc</p> <p>Redmar Oosterkamp Docent beroepsvoorbereidende vakken, stagebegeleider en slc</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Sander van Egmond Ger Broers Tim Favier</p>	<ul style="list-style-type: none"> inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) eigen inkleuring programma keuze werkvormen beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) borging niveau relatie docenten beroepenveld eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
10.30 - 11.30	L01.421	<p>Studenten Frans, Duits</p> <p><u>Duits</u> Debbie Wigant, voltijd, 2^e jaars Sandra Kramer, deeltijd, 2^e jaars Samira Prudon, voltijd, 3^e jaars Petua Bouten, deeltijd, 3^e jaars Lisanne van rees, voltijd, 4^e jaars</p> <p><u>Frans</u> Marloes Hoekstra, deeltijd, 2^e jaars Chaymae Tijane, deeltijd, 2^e jaars Jarno Heerschap, voltijd, 3^e jaars Nabila el Mansouri, voltijd, 4^e jaars</p>	<p>Peter Ronner (vz) Jan Greuter Daniëlle de Koning Elisabeth Lehrner</p>	<ul style="list-style-type: none"> kwaliteit en relevantie programma studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes aansluiting toetsen en beoordelen kwaliteit docenten opleidingsspecifieke voorzieningen eigen producten
11.30 – 12.30	L01.432	<p>Studenten Aardrijkskunde, Geschiedenis</p> <p><u>Aardrijkskunde</u> Menno Blaauw, deeltijd, 2^e jaars Elly Mol, voltijd, 3^e jaars Kevin Roodbol, voltijd, 3^e jaars Frank Overkleeft, voltijd, 2^e jaars Stefan van den Bos, voltijd, 2^e jaars Jerry den Heijer, voltijd, 4^e jaars Inez van Leijden, voltijd, 4^e jaars Guus Vlaardingerbroek, voltijd, 5^e jaars Thijs Havenitz, voltijd 5^e jaars</p> <p><u>Geschiedenis</u> Robert Bal, OidS, 2^e jaars Wouter van Blanken, voltijd, 4^e jaars Bennie Betgen, voltijd, 3^e jaars Sacha Zoric, voltijd 4^e jaars Nikki Mousset, deeltijd, 2^e jaars</p>	<p>Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Sander van Egmond Ger Broers Tim Favier</p>	<ul style="list-style-type: none"> kwaliteit en relevantie programma studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes aansluiting toetsen en beoordelen kwaliteit docenten opleidingsspecifieke voorzieningen eigen producten
11.30 – 12.30	L01.324 + L01.421	<p>Materiaal inzien + Na-overleg + Lunch Frans, Duits</p>	<p>Peter Ronner (vz) Jan Greuter Daniëlle de Koning Elisabeth Lehrner</p>	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
12.30 – 13.30	L01.331 + L01.432	Materiaal inzien + Na-overleg + Lunch Aardrijkskunde, Geschiedenis	Ruud van der Herberg (vz) Bob Koster Sander van Egmond Ger Broers Tim Favier	
13.30 – 14.30	L01.432	Intern overleg generiek	Ruud van der Herberg Bob Koster Peter Ronner Jan Greuter Rianne Versluis	
14.30 – 15.30	Symposiumzaal	Terugkoppeling generiek	Ruud van der Herberg Bob Koster Peter Ronner Jan Greuter Rianne Versluis	

Werkwijze

Bij de beoordeling van de betreffende opleidingen is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde "Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs" van 19 december 2014. Daarin staan de standaarden vermeld waarop het panel zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan het panel zijn oordeel over de opleiding moet bepalen.

Op basis van de door opleidingen geleverde documentatie heeft het auditteam zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de voltijd- en deeltijdvarianten.

De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van het programma. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleidingen, studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'.

De verificatie door het auditteam geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie en - daar waar het de huisvesting en de materiële voorzieningen betreft- ook door eigen waarneming.

Na overleg met de betreffende opleidingen heeft het auditteam met in achtname van de daartoe strekkende regels van de NVAO en op basis van zijn documentanalyse en de daaruit voortvloeiende specifieke aandachtspunten de keuze van de gesprekspartners vastgesteld.

Een open spreekuur maakte deel uit van het programma. Het auditteam heeft geconstateerd, dat de betreffende opleidingen het open spreekuur tijdig en op correcte wijze onder de aandacht heeft gebracht van studenten en medewerkers.

Om te kunnen beoordelen of de beoogde eindkwalificaties worden behaald, heeft het auditpanel een selectie van eindwerken bestudeerd overeenkomstig de NVAO-richtlijn 'beoordeling eindwerken'.

Het oordeel van het auditteam, vastgelegd in conceptrapporten, werd aan de betreffende opleidingen voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een onderwerp 'onvoldoende', 'voldoende', 'goed' of 'excellent' scoren. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs, 19 december 2014'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de kwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende kader genoemde kwaliteitsstandaarden.

Beperkte opleidingsbeoordeling

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1, 3 of 4 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een onvoldoende bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO. Een 'onvoldoende' bij standaard 2 leidt altijd tot een herstelperiode, onafhankelijk van het eindoordeel van het panel.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien tenminste alle standaarden minimaal voldoende zijn en twee standaarden als 'goed' worden beoordeeld, waaronder in elk geval standaard 4.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien tenminste alle standaarden minimaal 'goed' worden bevonden en twee standaarden als 'excellent' worden beoordeeld, waaronder in elk geval standaard 4.

BIJLAGE II Geraadpleegde documenten

Generiek

- Kritische reflectie opleiding Lerarenopleidingen Cluster Mens & Maatschappij
- IvL Competentiegids 2015-2016
- Hogeschoolgids Bachelor IvL LERO 2015-2016
- Schematisch programmaoverzicht
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de generieke programmaonderdelen, met vermelding van
  - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER
- IvL PDG-traject
- IvL Personeelsbeleid
- Professionaliseringsplan IvL versie 2.0
- IvL Toetsbeleid 2014-2017 deeltijd en voltijd
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar.
- Jaarverslag examencommissie en verslagen opleidingscommissie
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Zie voor het overzicht van de geselecteerde eindwerken per opleiding, de hierna volgende overzichten per opleiding.

Aardrijkskunde

- Opleidingsprofiel Lerarenopleiding Aardrijkskunde.
- Kennisbasis Aardrijkskunde.
- Competentietoetsmatrix.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
  - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Handleiding Afstuderen Aardrijkskunde 2014-2015.
- Literatuurlijst.
- Overzicht van het ingezette personeel:
  - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid.
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar.
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft van de volgende vier studenten het portfolio startbekwaam en het onderzoeksverslag Afstuderen Leraar bekeken³⁵:

Aantal	Studentnummer	Variant	afstudeerjaar
1	0845486	deeltijd	2014-2015
2	0851859	voltijd	2014-2015
3	0839776	voltijd	2014-2015
4	0820069	voltijd	2014-2015

---

³⁵ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

Geschiedenis

- Opleidingsprofiel Lerarenopleiding Geschiedenis.
- Kennisbasis Geschiedenis.
- Competentietoetsmatrix.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
  - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Handleiding Afstuderen Geschiedenis 2014-2015
- Literatuurlijst
- Overzicht van het ingezette personeel
  - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft van de volgende vier studenten het portfolio startbekwaam en het onderzoeksverslag Afstuderen Leraar bekeken³⁶:

Aantal	Studentnummer	Variant	afstudeerjaar
1	0758977	voltijd	2013-2014
2	0832308	OidS	2014-2015
3	0838279	voltijd	2014-2015
4	0801554	deeltijd	2014-2015

---

³⁶ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

Maatschappijleer

- Opleidingsprofiel Lerarenopleiding Maatschappijleer.
- Kennisbasis Maatschappijleer.
- Competentietoetsmatrix.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
  - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Handleiding Afstuderen Maatschappijleer 2014-2015.
- Literatuurlijst.
- Overzicht van het ingezette personeel:
  - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid.
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft van de volgende vier studenten het portfolio startbekwaam en het onderzoeksverslag Afstuderen Leraar bekeken³⁷:

Aantal	Studentnummer	Variant	afstudeerjaar
1	0840470	deeltijd	2013-2014
2	0836987	voltijd	2014-2015
3	0837769	voltijd	2014-2015
4	0790234	voltijd	2014-2015

---

³⁷ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

Economie

- Opleidingsprofiel Lerarenopleiding Economie.
- Kennisbases Economie.
- Competentietoetsmatrix.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
  - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht/aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Handleiding Afstuderen Economie 2014-2015.
- Literatuurlijst.
- Overzicht van het ingezette personeel:
  - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid.
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar.
- Toetsopgaven en beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Aantal	Studentnummer	Variant	afstudeerjaar
1	0822169	voltijd	2014-2015
2	0819415	voltijd	2014-2015
3	0852337	OidS	2014-2015
4	0816764	voltijd	2013-2014
5	0837435	voltijd	2014-2015
6	0825523	deeltijd	2014-2015
7	0823161	voltijd	2014-2015

BIJLAGE III Overzicht auditpanel

Samenstelling, expertise en korte functiebeschrijvingen (cv's) van voorzitter, leden en secretaris.

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
Panelleden kernpanel						
voorzitter Drs. R.B. van der Herberg	x	x	x	x		
deskundige Dr. B. Koster	x	x	x	x	x	
deskundige Drs. P.J. Ronner	x	x	x	x		
studentlid J.J.G. Greuter						x
secretaris/coördinator G.C. Versluis	x	x				

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
referent kernpanel						
deskundige/referent opleidingsschool S. Wouda	x	x	x	x	x	

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
Panelleden vakdeskundigen						
deskundige Aardrijkskunde /Geschiedenis Dr. T.T. Favier/ Drs. R.B. van der Herberg	x	x	x	x	x	
deskundige Maatschappijleer Drs. A.A. Pormes	x	x	x		x	
deskundige Algemene en Bedrijfseconomie Drs. A.W.G. Hoevers	x	x	x	x	x	
studentlid S. van Egmond						x
secretaris Drs. D.P.M.de Koning	x					
secretaris Drs. G.W.M.C. Broers	x					

Korte functiebeschrijvingen

1	De heer Van der Herberg is partner bij Hobéon en heeft ruime ervaring met audits voortgezet en hoger onderwijs; voorheen rector van een grote onderwijsorganisatie in het voortgezet onderwijs en leraar Aardrijkskunde.
2	De heer Koster is onderzoeker en lerarenopleider aan de Universiteit Utrecht (IVLOS), en sinds 2012 lector 'Meesterschap/Werkplekieren' bij de Fontys Lerarenopleiding in Tilburg. Tevens verzorgt Koster onderwijs in de master Leren en Innoveren van Marnix Academie; voorheen 8 jaar lector 'Integrale vernieuwing van school en opleiding' bij de Educatieve Federatie Interactum.
3	De heer Ronner is sinds 2005 bestuurder van de Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs (RSG Lingecollege), een brede scholen gemeenschap; voorheen rector van twee andere scholen voor voortgezet onderwijs en leraar Duits en Economie.
4	De heer Greuter is derdejaars student aan de lerarenopleiding Wiskunde en tweedejaars student aan de lerarenopleiding Scheikunde van Hogeschool Inholland.
5	De heer Wouda is sinds 1 november 2015 rector van een scholengemeenschap in Groningen. Van 2010 – 2015 was hij afdelingshoofd Sociale Vakken bij Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Voorheen o.a. vakdidacticus Maatschappijleer, landelijk LiO coördinator en netwerkvoorzitter 1e landelijk netwerk Opleiden in de school in opdracht van OCW.
6	De heer Favier is docent aan de vakgroep Geo-Communicatie van de Universiteit Utrecht en docent bij de lerarenopleiding aardrijkskunde bij Fontys Tilburg.
7	De heer Pormes is vakdidacticus maatschappijleer en maatschappijwetenschappen en voorzitter Landelijk Overleg Opleiders Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen.
8	De heer Hoevers is econoom en sinds 1995 vakdidacticus economie en lerarenopleider bij de RUG en heeft sinds 2012 een eigen onderneming voor coachen en training van docenten in het (hoger) onderwijs; voorheen docent AE en BE bij de NHL.
9	De heer Van Egmond is tweedejaars student aan de lerarenopleiding Aardrijkskunde van Hogeschool Inholland.

NVAO gecertificeerde secretarissen G.C. Versluis, Drs. D.P.M.de Koning, Drs. G.W.M.C. Broers d.d. 2010

Op 1 juni en 16 juni (wijziging samenstelling panel) 2015 heeft de NVAO goedkeuring gegeven aan de samenstelling van het auditpanel t.b.v. de beoordeling van de hbo-bachelor lerarenopleidingen vo 2^e graad van Hogeschool Rotterdam onder nummer 004056.

De door alle panelleden ondertekende onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaringen zijn in het bezit van de NVAO. In deze verklaring verklaren de panelleden gedurende tenminste vijf jaar voorafgaand aan de audit geen zakelijke noch persoonlijke binding te hebben gehad met de betrokken instelling -anders dan die in het kader van de werkzaamheden als lid van het auditpanel van het Evaluatiebureau-, die een onafhankelijke oordeelvorming ten positieve of ten negatieve zou kunnen beïnvloeden.

Strategische dienstverlener voor kennisintensieve organisaties

Lange Voorhout 14
2514 ED Den Haag

T (070) 30 66 800

F (070) 30 66 870

E info@hobeon.nl

I www.hobeon.nl